szolgálat

„ÉN VAGYOK AZ ÚT”

A tartalomból:

A föld sója
Fejlődő erkölcs – erkölcsös fejlődés
A keresztény ember szabadsága
A nemi erkölcs kérdései
Az „új ember” élménye és küzdelme

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

36. szám 1977 karácsony

TARTALOM

„Én vagyok az út" (Jn 14,6) 3

TANULMÁNYOK

Jean-Maria Aubert: A föld sója 5
Pápai Lajos: „Fejlődő erkölcs — erkölcsös fejlődés" 15
Vass György: A keresztény ember szabadsága 23
Rácz Imre: A nemi erkölcs kérdéseiről — mai keresztény szemmel 33
Nagy Ferenc: Az „új ember" élménye és küzdelme 42
Szabó Ferenc: Prohászka lelke és lelkisége 50

AZ EGYHÁZ SZAVA

Szentatyánk „Angelus"-a 1977. szept. 25-én 59
A kanadai püspöki kar körlevele a lelkiismeretről (Folytatás) 60
A lelkiismeret (John Henry Newman) 65
Höffner kölni bíborosérsek, a német püspöki kar elnöke Lefèbvre érsekhez 71

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

A nyolcvan éves pápa (Walter Christian) 73
A Szent László-jubileum margójára (Bogyay Tamás) 74
Milyen béke a földön? (Heinz Beckmann) 76
Suenens bíboros aranymisés körleveléből 78
Chiara Lubich szavai a Templeton-díj átvételekor 80
„Gyümölcseikről ismeritek meg őket" (Mt 7,16) (Ábri Gyula) 83
Magyar testvérek a nagyvilágban 86
Papi jubileumok 91

KÖNYVSZEMLE

Karl Rahner: Grundkurs des Glaubens (Franz Dander) 92
Régi és új a liturgia világából (Miklósházy Attila) 92
Hardy G.: Vallásbölcseleti bevezetés. Őrsy L.: Egyházjog és teológia (tkk füzetek) (Békési I.) 94
Szabó Ferenc: A szeretet hullámhosszán (R.) 95
Puskely Mária: Avilai Teréz (R.) 95
Documenta Artis Paulinorum II. (Őry M.) 96
Babos István: A szentségek (K. G.) 97
Dr. H. Rohrbach: Természettudomány, világkép, hit (Nemesszeghy Ervin) 98

HALOTTAINK 100

Dr. Endrey Mihály váci megyéspüspök (Szerkesztőség) 101
Simon Árkád OSB (Confrater) 103
Simonyi Kunó OSB (Confrater) 104
Turcsányi Sipos József (Uhl Antal) 105
Dr. Vecsey József (V-y-s) 105
Koller József SDB (Farkas Lajos SDB) 106
Balogh Antal (Confrater) 107

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer, Herausgeber, Verleger und für den Inhalt verantwortlich: Ladislaus Marosi, A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15. — Druck: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische GesmbH, Eisenstadt, Österreich.

„ÉN VAGYOK AZ ÚT" (Jn 14,6)

Mester, mit kell tennem, hogy eljussak az örök életre? — tör ki belőlünk is a kérdés. A hagyomány, a megszokás irányt mutat, értékeket jelöl meg: Jézus is felsorolja a parancsokat (Mt 19,26-30). De nem kellene éppen ezeken túl a gyökerekhez lehatolni? Mintha Krisztus is erre utalna. Nem az ő feladata minden a történelem folyamán fölmerülhető esetre előre megadni a választ. Tanítványai a világ világossága lesznek (Mt 5,14), akiket az örökké velük maradó Szentlélek majd „megtanít mindenre" (Jn 14,16.20). A lényeget, az alapelveket hangsúlyozza. Rámutat a szeretet parancsára (Mt 5,43-48; 22,36-40), az aranyszabályra (Mt 7,12), a vágyak megfékezésére, kordában tartására (Mt 5,28; 15,19). Sürgeti a farizeusi törvénytartás felülmúlását (Mt 5,20kk). Mert nem az szennyezi be az embert, ami kívülről belekerül, hanem a szívéből származó gonosz gondolatok (Mt 15,1-20; Mk 7,1-23).

Így az első kereszténveknek — bár életüket az istenfiúság tudata lelkesítette — hamar kutatniuk kellett, mikor járnak el helyesen, hogyan lesz Krisztus és az ő tanítása járható út. A Lélek vezette őket, de azért az apostolok csak „heves vita" árán (Csel 15,6) tudták körülhatárolni, mi is az a legszükségesebb, aminél több terhet nem rakhatnak testvéreik vállára. Az apostoli levelek jórésze szintén útmutató akar lenni ezen a téren. Mert egyesek összekeverték az Isten fiainak szabadságát a szabadossággal (1Kor 6,12; 10,23kk). Mások nem akartak dolgozni (2Tessz 3,10-12). S voltak olyanok is, akik állították, hogy hisznek, de ez nem látszott meg cselekedeteiken (Jak 2).

Az Egyház újra meg újra átéli az első kereszténveknél tapasztalható problematikát. Krisztus tanítása mindig mélyebben, életet átfogóbban nyilvánul meg előttünk tartalmi, dogmatikai síkon. Ez nem maradhat kihatás nélkül a magatartásra, cselekvésmódra. A történelmi fejlődés eddig nem tapasztalt helyzetek elé állítja az egész emberiséget, a kereszténveket is. Az egyik században a rabszolgaság volt az erkölcsi viták egyik főtárgya, a másikban a kamat jogosságát tolta előtérbe a polgári élet kereteinek fejlődése; ma olyan kérdések vetik fel a jó és rossz dilemmáját, mint a környezetvédelem, a közlekedés, az atombomba használata, a biológiai öröklésrendszer megváltoztathatósága stb. A régi, megszokott elvek és magatartások hangoztatása sokban iránymutató. De a kitaposott út lehet akadály is az örök alapelvek felújításában, átélésében, s az ezekből fakadó kötelességek tudatos — s ezért sokszor fájdalmas — vállalásában. Krisztus betölteni, nem megszüntetni jött a törvényt. A farizeusi törvénytartás látszólagos pontossága képtelenné tette követőit az igazi Isten- és emberszeretetre; a felszínen erkölcsösnek lát-

szó eljárás alapjában véve a legerkölcstelenebb volt: Isten szavának elvetéséhez vezetett.

A jelenlegi változások között sok emberben felmerül a kérdés: melyik a helyes út? erkölcsileg mi a helyes és mi a rossz? Hasonló helyzetekben kétségtelenül az a legfontosabb, hogy az erkölcsi élet alapelveit ismét szem elé állítsuk, jelentésüket elmélyítsük, s ezzel a magunk részéről is hozzájáruljunk a fölvetett kérdések megoldásához. Számunk ilyen értelemben kíván segítséget nyújtani a körülöttünk hullámzó erkölcsi zűrzavar kiútjának megtalálásához. Nem a konkrét kérdések megoldását sorakoztatjuk fel. Nemcsak mert ennek se vége, se hossza nem lenne, és mert egyénileg szinte minden eset más és más. Hanem mert az a meggyőződésünk, hogy az erkölcs terén a keresztény elvek tisztázása, újraélése ad erőt és világosságot, hogy a napi életben megtaláljuk az igaz utat.

Az Aubert professzor könyvéből vett fejezet rámutat, hogy a keresztény erkölcsi élet az ember teljes latba vetését követeli, hogy Krisztus hívására az elveszett emberből Isten gyermekét alakítsa ki. Így lesz a keresztény a föld sója. Vass György kiemeli a szabadság szerepét az emberi kiteljesedésben. Rámutat, hogy a keresztény ember szabadsága elsősorban nem valamitől való függetlenséget jelent, hanem valami felé törés lehetőségét. Két személy, Isten és ember között játszódik le a szabadság dialektikája. Ez pedig, mint Nagy Ferenc szentírási cikke szemlélteti, Szent Pál szerint a kereszténynél az új ember megszületését jelenti. Csakhogy a keresztséggel kezdődő élet még nem megnyugvás, nem végleges állapot: mindig újrakezdést kíván a megtalált alapon.

Pápai Lajos és Rácz Imre tanulmánya a keresztény erkölcstan fejlődésének lehetőségére és szükségességére mutat rá. Az első inkább az erre vonatkozó általános elveket adja, míg a második egy konkrét téren: a nemi erkölcs annyira életbe vágó területén állítja elénk a II. Vatikáni Zsinat alapvető pontjait, s ugyanakkor ismerteti a humán tudományok felfogását, — bár ezeket nem mindenben lehet követni. Végül Szabó Ferenc a Prohászka-jubileum alkalmából igyekszik behatolni a kereszténység e nagy modern és magyar példaképének lelkiségébe.

Az erkölcsi élet azonban elsősorban konkrét cselekedetekben, s nem pusztán elvek ismeretében vagy elmélyítésében áll. Az út közvetlen világító lámpásaként Isten a lelkiismeretet gyújtotta fel szívünkben. Newman „levele" markásan világítja meg az egyéni lelkiismeret szuverénitását. De hogy ez „nevére méltó" legyen, ahhoz helyesen kell kialakítani, — ezt domborítja ki a kanadai püspökök körlevele. A Szentíráshoz, a hagyományhoz, a magisztériumhoz való igazodáson kívül „hűségesen kapcsolatban kell maradnia Urával egész életében. Különösen személyes imája és az Egyház imája révén". Csak így lesz Krisztus igazi út számára.

TANULMÁNYOK

Jean-Marie Aubert

A FÖLD SÓJA

A keresztény ember egyetlen elképzelhető életmódja: utánozni Krisztust, megvalósítani üzenetét, követni, mint tanítvány. Csakhogy Krisztus, sok más erkölcstanalapítótól, filozófustól vagy vallási vezetőtől eltérően, nem elégszik meg azzal, hogy tanítást, tanrendszert ad elénk: az üdvösségre vivő útja mindenekelőtt új élet, az egész embernek, minden tevékenységének átalakítása.

A „jó hír" * — etimológiailag ezt jelenti az evangélium — az a minden embernek szóló rendkívüli üzenet, hogy Jézus Krisztusban üdvösséget nyernek, vagyis döntő győzelmet aratnak a halál fölött. Most már minden ember remélheti, hogy betölti teljes rendeltetését, mindazzal az örömmel, tökéletességgel és boldogsággal, amit ez jelent. Sürgető, lényünk mélyébe hatoló hívás ez az üzenet, hogy éljünk új életet, igazi emberi életet, olyat, amely nem csupán az ember erőfeszítésének eredménye, hanem Isten ajándékára adott felelet is. Mert szeretetének ajándéka immár jelen van az emberiségben az Istenember, Jézus Krisztus személyében. Igazából az ennek a híradásnak a lényege, az teszi döbbenetessé, hogy ez a minden embernek felkínált új élet már nem egyszerűen saját erőforrásaira és saját határaira hagyott emberi élet: hanem magának Istennek az élete, az osztatlan örömé és szereteté. Az az élet, amelyet Isten kezdettől fogva megígért az embernek, de a bűn által elveszítette, Krisztus azonban helyreállította.

Megértjük tehát, hogy evangéliumi forradalomról beszélhetünk. Hiszen ezt a minden reményt meghaladó üzenetet nem fogadhatjuk be másképpen, mint életünk gyökeres átalakításával, állandó megtéréssel (= metanoia) és ellentétének, a bűnnek elutasításával, — gondolni kell itt főleg a gőgre, az önzésre, az ember rendetlen ragaszkodására anyagi javaihoz és önmagához, mikor saját magát teszi istenévé. Rögtön látjuk hát, hogy az üzenet az erkölcsi térre is vonatkozik, hiszen az emberi lét és cselekvés minden területét át kell alakítania. Már most pontosabban meg kell határoznunk jellegét. Vagyis hogy milyen új értelmet ad az emberi létnek. Más szóval szabatosan meg kell mondanunk, miben áll az emberi élet keresztény felfogása, az, amely teljesen Isten és ember új, Jézus Krisztustól megalapozott viszonyán alapul. Miután ezt összefoglaltuk, megnézzük személyes és közösségi kiterjedését.

* Franciában a „bonne nouvelle" egyszerre jelent hírt és újságot, újdonságot, ami magyarul sajnos nem utánozható. (Ford.)

I. Új élet felé Jézus Krisztusban

Nem fejthetjük ki itt Krisztus művének dogmatikai oldalát; csupán arra szorítkozunk, ami az emberi élet újfajta felfogására nézve fontos: az evangéliumi üzenet erkölcsi átütő ereje. Mindenekelőtt emlékeztetnünk kell néhány alapvető igazságra, amelyeket mint az emberélet keresztény fogalmának alapjait a következőkben állandóan föltételezünk.

a) Krisztus művének legfőbb célja, hogy minden embert Isten gyermekévé tegyen, éspedig közösségi keretben. Ezt fejezi ki az Isten Országának eszméje, amelyben minden tag ugyanabból az isteni életből él. Olyan újdonságról van tehát szó, amelyet az ember el sem gondolhat, ha nem ismeri Istennek ezt a kezdeményezését. Mert Istennek ez a hívása arra szólítja föl az embert, hogy emelkedjék felül teremtményi mivoltán, bármilyen nemes ez önmagában, és lépjen sokkal szorosabb, gazdagabb viszonyba Istennel, mint gyermek atyjával: „Nézzétek, mekkora szeretettel van irántunk az Atya: az Isten gyermekeinek hívnak minket . . ." (1Jn 3,1) „Hatalmat adott, hogy Isten gyermekévé legyenek, azoknak, akik hisznek az ő nevében" (Jn 1, 12).

Az újszövetség sokféle kifejezéssel próbálja jelölni azt, ami valóban az emberi történelem legnagyobb változása: ezt az isteni életet, amelynek kinyilatkoztatása és felkínálása Jézus Krisztusban és őáltala jutott osztályrészünkül. Így Szent Pál új teremtésről beszél: „Mindenki, aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi megszűnt, valami új valósult meg. De mindezt Isten viszi végbe . . ." (2Kor 5,17-18), „csak az új teremtmény" (ér valamit) (Gal 6,15). Ugyanígy Szent János is új születésről beszél: „Ami nem vízből és Lélekből születik, az nem megy be az Isten országába" (Jn 3,5).

Hogyan valósul meg ez a változás? Isten Lelkének közlésével: „Akiket Isten Lelke vezérel, azok az Isten fiai" (Róm 8,14; vö. 2Kor 13,13). Vagyis Isten természetében való részvétellel, mint Szent Péter megállapította: „Értékes és nagy ígéreteket kaptunk, hogy általuk részeseivé legyetek az isteni természetnek" (1Pét 1,4). Mivel pedig Isten lényege szerint szeretet, ennek az új születésnek a jele a szeretet Isten iránt és a többi ember iránt, akik ugyanúgy gyermekei: „Szeressük egymást, mert a szeretet Istentől van, és mindenki, aki szeret, az Istentől való és ismeri az Istent" (1Jn 4,7).

De a legszakszerűbben Szent Pál fogalmazta meg Krisztus e művének értelmét, amikor fogadott fiúságról beszél: „A fogadott fiúság lelkét nyertétek el, általa szólítjuk: Abba, Atya!" (Róm 8,15; vö. Ef 1,5, Gal 4,5).

b) Ez a változás beleszövődik abba, amit az üdvösség történetének nevezünk. Ennek csak akkor van értelme, ha megértjük, mi az emberi, „teremtményi" valóság, a változásnak a talaja. Az isteni örökbefogadás csak azért lehetséges, mert az ember már mint teremtmény is Isten képe volt, az ő hasonlatosságára teremtve (Ter 1,26). És ennek az igazságnak az alapján

ítélte el Pál a pogányokat, akik felelősek erkölcstelenségeikért, annak ellenére, hogy nem ismerték az isteni kinyilatkoztatást, mert megvan bennük az Isten megismerésére képes értelem (Róm 1,19-20).

Ez a tanítás erkölcsi szempontból igen jelentős, gyakran lesz még alkalmunk visszatérni rá. Krisztus működése nem úgy tekinti az embert, mint az istengyermekségtől teljesen idegen, egészen másfajta lényt. Az emberi természet, úgy, amilyennek Isten megteremtette, képes erre az átalakulásra, mintegy kikezdése Krisztus végleges művének. Ez nagyon fontos. Mert különben, amikor „természetfölötti"-nek minősítjük a Krisztusban kapott új életet, azt kockáztatjuk, hogy valami kívülről hozzáadott dolgot csinálunk belőle, amelynek nem sok köze van az ember valóságos létéhez.

A teremtés és megtestesülés — megváltás közötti kapcsolat az üdvösség történetében nyeri el teljes értelmét, mint győzelem a bűn fölött, amelyik eltorzította az emberben eredeti jellegét, ti. hogy Isten képe és hogy képes az isteni életben részesedni. Innét ennek a történelemnek utolsó szakasza: Krisztus műve, aki visszaállítani jön a leromboltat, és „aki most megszerezte nekünk a kiengesztelődést" (Róm 5,11). Ez által *a bűn* történeimi és exisztenciális jelentősége is világossá vált, mint az embernek az isteni szeretet felhívására adott visszautasítása. Krisztus műve kidomborodik mint a rossz feletti győzelem; lehetővé teszi az ember számára, hogy a lealacsonyítás és bűn állapotából az Isten fogadott fiának életébe léphessen, visszaállította lényegében az ember eredeti hivatását: „Vessétek le a régi embert szokásaival együtt, és öltsétek föl az újat, aki állandóan megújul Teremtőjének képmására a teljes megismerésig" (Kol 3,9-10). Így Krisztus az ember nagy szabadítója, aki megszabadítja a bűn szolgaságától és igazzá teszi a kegyelem által (Róm 5,12-19).

c) Ennek az átalakulásnak lényeges következménye, hogy nem az ember egy részére vonatkozik, mintha el lehetne választani benne egy olyan területet, amelyre Krisztus működése vonatkozik és egy másikat, amely kívül eshetnék rajta. Az ember egysége magával hozza az átalakulás gyökeres és teljes voltát. Erre hív Krisztus most már minden embert, amikor felszólít, hogy kövessük. Amint az ember egész lényével vétkezik és minden cselekedetébe beleviheti ezt, éppenúgy egész lénye kapja a megváltást és alakul át a kegyelemmel.

Ennélfogva az ember felelete erre az isteni hívásra csakis teljes felelet lehet, egész életének alapvető választásban való elkötelezése. Ez a felelet az ember szabad erőfeszítéséből fakad, de megelőzi és dinamikus erőt ad neki az isteni kegyelem, olyan hatékonysággal ruházva föl, amelyet önmagából nem meríthetne. Minthogy pedig ez az új élet lényegében az Isten szeretetében való részvétel, az ember feleletének is lényegében szeretetaktusnak kell lennie, önmaga teljes odaadásának. Ez az „önmaga" már nem pusztán emberi, hanem istenivé alakította az Úrnak az embert megelőző szeretete.

d) Megértjük így, mi köze ennek az üzenetnek az erkölcshöz. A keresztény erkölcsi élete nem egyéb, mint teljes emberi tevékenységének latba vetése, hogy feleletül Krisztus hívására az elveszett emberből Isten gyermekét alakítsa ki.

Ez az új élet, ez az új erkölcsi cselekvésmód erőfeszítésnek és fokozatos hódításnak a következménye. Hiszen még a megigazult emberben is megvan a bűn következménye, a veleszületetté vált gyöngeség, amely ellenszegül a Szentlélek működésének. Ez a gyöngeség (= concupiscentia) főleg a gőgben nyilvánul meg: az ember ábrándokba ringatja magát saját képességei felől, és magába zárkózik (saját énje abszolútummá válik). Egyszóval a megigazult emberben igazi megtérésről van szó: az élet gyökeres megváltozásáról, erkölcsi változásról. Ez a megtérés két tényező kapcsolata: egyfelől az isteni kegyelem, vagyis Isten megelőző szeretete, másfelől az ember erőfeszítése, mint az isteni felszólításra adott szabad és nagylelkű felelet.

Ez tehát azt jelenti, hogy ez az új élet mindenben az élet jellegzetességeit mutatja. Először is fokozatos, mindig fejlődőképes (a teljes szeretet nem ismer határokat). Azután pedig mindig fenyegetett, ki van téve a bűnbe való visszaesés, a megújuló önzés és gőg lehetőségének („Aki áll, vigyázzon, hogy el ne essék" 1Kor 10,12). Az életet így csakis lelki küzdelemnek gondolhatjuk el. De a keresztény tudja, hogy nincs benne egyedül, hogy Krisztus vele van, mint reményének kezese.

Már most fontos részleteznünk, milyen új értelmet visz az emberi létbe Krisztus felhívása, hogy legyünk az ő nyomán Isten gyermekei. Három központi témán fogjuk ezt megmutatni. Az első a boldogságé, abban az értelemben, hogy az ember kiteljesedik, és cselekvésében egy gyökérindíték vezeti. A második a megtestesülésé: az olyan ember megvalósulása, akinek hivatása, hogy létében meghosszabbítsa az isteni és az emberi egységének Jézus Krisztusban kifejeződő dialektikáját. Végül a harmadik a szereteté: a közösségi részesedés igénye a kegyelemtől átalakított emberi élet lényeges dinamizmusát fejezi ki.

2. A boldogság etikája

Az embernek azt a rendeltetését, amelyre Krisztus meghívja, hagyományosan boldogságnak nevezik. Ennek a kifejezésnek a gazdagsága napjainkban erősen megkopott. Két párhuzamos fogalmat tartalmaz. Először is egy kicsit az örömnek, a határtalan örvendezésnek a szinonímája, mintegy örök, folyvást új ünnep. De ugyanakkor ahhoz, hogy a boldogság ilyen legyen, nem lehet akármilyen. Különösen pedig csak egy sereg lemondáson át tehetünk szert rá: mindmegannyi felszabadulás, hogy elérjünk, megragadhassunk valami lényegeset. Ezért a boldogság másodsorban magában foglalja az emberi lét teljes megvalósulását, kibontakozását a legalapvetőbb és legteljesebb szinten. Az örömérzés ennek lényeges megnyilvánulása és jele.

a) A boldogság két mozzanata

A boldogság minden elgondolásán egy igazság uralkodik, az ti., hogy az emberi lét nem egyszerre mindenestül adott. Mint minden élőlény, az ember is, de még magasabb fokban, növekvő lény, a kibontakozás, kiteljesedés állapota felé tart azon az úton, amelyet Isten, a Teremtője írt belé, úgyhogy elmondhatjuk: „az emberi növekedés mintegy kötelességeink foglalata" (VI. Pál: Populorum progressio 16).

Így, a növekedés látószögéből szemlélve, a „boldogság" kifejezésnek tehát kettős értelme van. Először is tökéletes boldogság, mint ennek a növekedésnek végső határa, annak a végleges teljességnek az állapota, amelyre teremtve vagyunk.

Az embernek ezt a végső célját nem csupán időrendileg kell értenünk, mint olyasmit, ami majd „azután" jön, mint az érdemszerző életre következő jutalmat. Hanem — főleg erkölcsi szempontból — úgy is kell értelmeznünk, mint végső alapot, minden egyes felelős cselekedetünk hátterét, amely végső rugóként (és többnyire öntudatlanul) már most is indítja őket. Vagyis máris együtt élünk Istennel azokban a földi feladatokban, amelyeket ennek az indítéknak meg kell termékenyítenie.

Ezért a boldogságnak egy második értelme is van: tökéletlen boldogság. Ez sajátosan jellemző az emberi lét földi szakaszára, ahol Isten keresése a mindennapi választásokban és döntésekben gyakran lemondást, kikerülhetetlen szenvedések elfogadását foglalja magában, ahol tehát a boldogság nem teljes. Ebben a szakaszban Istent a hivő csupán teremtményein át fogja fel: „tükörben látunk" (1Kor 13,12). Ezt a földi boldogságot, minden szabad tettünk alapmotívumát, a tökéletes boldogságnak erkölcsi utunkon való visszatükröződését, ezt kell a továbbiakban jobban meghatároznunk személyes kiterjedésében. Az emberi lény lassú növekedéséről van szó: hivatása az, hogy mindig emberebb legyen, mind jobban humanizálódjék, hogy jobban megvalósítsa magában Isten képét, amelynek tökéletes mintája az emberré lett Isten Fia, Krisztus. Ő hegyi beszédében egzisztenciális módon mondotta ki ezt a dialektikát híres „boldogságaiban" (Mt 5,1-12; Lk 6,20-23).

b) Az ember mint befejezetlen és vágyódó lény

Ez a tökéletességre hívó evangéliumi szó — tökéletesség a mindennapi feladatok útján — megfelel az emberi lény egyik alapvonásának: a veleszületett kielégületlenségnek. Filozófusok és pszichológusok már rég rájöttek erre. Lényeges dologról van itt szó, és jól kell értelmeznünk. Mert ezen a szinten illeszkedik egybe az az emberi és isteni dialektika, amely az emberi lét erkölcsi értelmezését vezéreli.

Az ember, mint minden élőlény, először is szükséget szenvedő lény, állandó hiány uralkodik benne, hisz nem létezhetik másképp, mint környezetével folytatott pillanatonkénti cserével, biológiai és lélektani síkon egyaránt.

De — minden más élőlénytől, még a magasabbrendű gerincesektől is eltérően — az emberi „hiány" valami mást ébreszt föl, leleplezve az ember sajátos, a tisztán biológiaitól eltérő természetét: Minden szükségletének kielégítése, ahelyett, hogy lecsillapítaná, más dologra irányuló feszültséget teremt, elárulva egy alapvetőbb hiányt: a vágyat. A szükséglet kielégítése csak újabb vágyat hoz létre, a kívánságok látóhatára tágul; innét a csalódás és az új kielégülések eszeveszett kergetése.

Pontosabban szólva: az ember látóhatára kapcsolatok tekintetében végtelenül nyitott. Ezért szomorú egy-egy szükségletének kielégítése után, ezért elégületlen, ezért keres mindig valami tökéletesebbet, teljesebbet. A szükségletek által az ember önmaga felé fordult marad; csak a v á g y képes benne igazi „más felé fordulást" ébreszteni, azt, hogy egy másik személyt önmagáért elismerjen és tiszteljen.

Így az ember tipikus, szellemi eredetű tulajdonsága, hogy k é p e s a h a l a d á s r a, tudományos, kulturális, erkölcsi stb. fejlődésre. Minthogy az ember szellemi jellegű (megtestesült szellem), valamiképpen befejezetlen; igazi mivolta állandóan mint megalkotandó mű lebeg előtte. (Szent Tamás azt mondotta, hogy az ember egy bizonyos értelemben mindenné válhat.)

Megértjük hát, hogy az embert ezen a sajátos szerkezetén belül éri el Isten hívásának ereje. Az Isten képmására teremtett ember nem találhatja meg másképpen örömét, mint Istenben, őt megismerve, őt szeretve. Ha ezt teszi, megvalósítja azt, amire Isten alkotta, és csakis itt találhatja meg a teljességet és boldogságot.

Szakszerűbben úgy mondhatnánk, hogy „ennek az emberi természetnek végső célja természetfölötti". (H. de Lubac: Le mystère du surnaturel. Paris 1965, 180.) Az ember számára csak egy cél létezik, erre van teremtve: Jézus Krisztusban részesedni az isteni életben. De ez a cél, jóllehet betölti minden vágyát, saját erejéből elérhetetlen. Istennek ingyen ajándéka. Isten azonban távolról sem egy pusztán külső pont az embernek (akinek így csak indifferens képessége lenne feléje), hanem megfelel az ember természetes irányának, szellemi mivoltának.

Végül pedig: minthogy az istengyermekségre való hivatottság a szeretettel valósul meg, kifejezője az az állandó vágy, hogy az ember I s t e n a k a r a t á t tegye a mindennapi élet minden cselekedetében; hiszen a kegyelem ezt az életet járja át teljesen. Más szóval: az erkölcstan a keresztény üzenet lényegéhez tartozik, hiszen nem más, mint az olyan emberi élet gyakorlata, amely megfelel rendeltetésének, vagyis Isten akaratának az emberre vonatkozólag. Hogy az ember elérje lényének teljes megvalósulását (ha sok viszontagságon át is), ahhoz Istennek reá vonatkozó akaratát kell teljesítenie. Akkor hasonlóbbá válik hozzá, és teljesebben megosztja Országának örömét. Most ezt az „emberi megvalósulást" kell szemügyre vennünk.

3. Az emberi megvalósulás erkölcstana a megtestesülés útján

Először is fontos fölhívni a figyelmet egy elkerülendő buktatóra: ne csináljunk a keresztény erkölcsből olyan mértékben transzcendens követelményt, amelyik meghaladja saját fogalmát (az ember „megistenülését"), és így meghatározása kívül kerül az ember földi fejlődésén és történelmi megvalósulásán. Hiszen akkor — a „természetfölötti" hamis fogalmából kiindulva — valami „hősies többletté" soványodnék, vagy egyszerűen és mindenestül meghaladná az embert. Nincs gonoszabb veszedelem a keresztény erkölcs ilyen bemutatásánál. Mert bár ez az erkölcs teocentrikus, azért nem kevésbé mélyen antropocentrikus is, hiszen középpontjában Krisztus áll.

Csakugyan: az erkölcsi élet keresztény felfogását irányító alapelgondolás kétségtelenül az, hogy az ember transzcendens sorsra hivatott, és a kegyelem isteni befolyása ad neki erőt erre, — de ugyanúgy az is, hogy ez a rendeltetés az emberi fejlődés előmozdításában és az által valósul meg. Ettől kap fejlődése új jelentőséget. És itt először is a teremtés dogmájának fontosságára kell emlékeztetnünk, mint ami az üdvösségtörténetnek és Isten emberre vonatkozó tervének elsődleges kerete. Mert amikor a kereszténység az embert lényegileg Istenhez való viszonyában határozza meg, ez a viszony nem tetszés szerint választható vagy az emberen kívül álló (mint valamelyik hozzá hasonló embertársával való viszonya). Ez a viszony „konstitutív": ez adja meg voltaképpeni létét, ez fejezi ki, hogy micsoda és mivé kell lennie.

De — vetheti ellen valaki — mi újat hoz akkor a kereszténység, ha kereszténynek lenni mindenekelőtt abban áll, hogy egyszerűen emberek vagyunk? — Föntebb láttuk, hogy az evangélium újsága lényegében az emberi cselekvés elé állított új cél: részvétel magának Istennek az életében, miközben magát a cselekvést az isteni szeretet ereje ruházza föl a célnak megfelelő hatékonysággal. De ez az így átalakult, istenivé vált emberi cselekvés amellett nem kevésbé marad valóságosan emberi: erőfeszítést fejt ki és földi erőforrásokat hasznosít.

Ez az igazság rejlik az erkölcsteológia egy igen hagyományos elvében: egyetlen konkréten, tehát a valóságos életben vizsgált emberi cselekvés sem közömbös erkölcsileg. Mihelyt az ember szabadságával él, elkötelezi magát mind emberi létében, mind Istenhez való viszonyában; a kettő elválaszthatatlan, a második adja meg az első igazi jelentőségét. Erre az igazságra emlékeztetett olyan erősen a II. vatikáni zsinat a Gaudium et Spes 34. és 37. pontjában (az emberi tevékenység értéke és a földi valóságok helyes autonómiája).

Végül pedig az erkölcs ilyen fogalma a megtestesülésből ered. De nem egymás mellé helyezi az emberit és az istenit, hanem a második áthatja az elsőt; segít megvalósítani minden benne rejlő képességet, meggyógyítja a bűnből, s egyben olyan jelentőséget és hatékonyságot ad neki, amely vég-

telenül meghaladja az emberi lehetőségeket, bár megkívánja, hogy azokat is mindenestül kihasználjuk. Igen, a keresztény erkölcs Jézus Krisztus követésében és utánzásában áll, de ugyanakkor teljesen emberi, korának reményeivel és nehézségeivel szolidáris emberi életben is. Ebben az emberi létben kell élnünk Isten gyermekének életét, kiváltva a bűn hatalmából, átalakulva a szeretetben. A „Gaudium et Spes" is emlékeztetett erre a nagy igazságra: „Az ember titka csakis a megtestesült Ige titkában válik igazán világossá" (22. p.; vö. a 32. pontot is: a megtestesült Ige és az emberi szolidaritás). VI. Pál is ugyanezt a gondolatot idézte föl zsinati záróbeszédében: „Ha eszünkbe idézzük, hogy minden ember arca mögött föl lehet és föl kell ismernünk Krisztusnak, az Emberfiának arcát, és ha Krisztus arcában föl lehet és föl kell ismernünk a mennyei Atya vonásait . . . akkor humanizmusunk kereszténységgé válik, kereszténységünk pedig istenközpontúvá lesz. Úgyhogy akár ezt is állíthatjuk: ahhoz, hogy megismerjük Istent, meg kell ismernünk az embert."

Megértjük így, hogy ez a keresztény erkölcsfogalom megvalósít egy első látszatra paradox jelleget: mindenestül emberi, — mégis isteni hatékonyságot és új értelmet ad ennek az emberi cselekvésnek. Összehangol egymással két irányt, amelyet gyakran megtalálunk sok mai kereszténység: Egyesek csak a transzcendens oldalát látják, mondhatni „vertikalitását", eredetiségét, az isteni, az örök felé ívelő feszültségét, — mások, akiknek szívén fekszik, hogy társuljanak kortársaik erőfeszítéseihez és vállvetve együtt dolgozzanak velük, az immanens és „horizontális" oldalát hangsúlyozzák, kockáztatva, hogy közben elveszíti sajátos jellegét. A megoldás nem az „arany középút" (hiszen a két dimenzió nem ugyanazon a szinten van), hanem azt kell megérteni, hogy a keresztény üzenet transzcendenciájának úgy kell megnyilvánulnia, hogy immanens (bennmaradó) a keresztény egzisztenciában. Tehát nem ellentétbe állításról van szó (menekülés a rossz világból, a kitérés erkölcstana), nem is a kettő összezavarásáról (amennyiben a keresztény üdvösséget a maga mély jelentésében azonosítjuk az ember földi fejlesztésével), hanem a megtermékenyítés dialektikájáról. Hiszen Krisztusnak az emberiségben kifejtett működését egy kicsit úgy foghatjuk föl, mint a kovászét, amelynek rendeltetése, hogy megkelessze az emberi tésztát, lehetővé tegye teljes megvalósulását. A kovász más, mint a tészta, de arra való, hogy azt alakítsa. Ha egyoldalúan hangsúlyozzuk a keresztény erkölcs transzcendens és sajátos jellegét, azzal csak oda jutnánk, hogy a kovász külön marad a tésztától, azzal az ürüggyel: nem kockáztatjuk, hogy belevesszen a tészta tömegébe. Ha pedig megfordítva egyszerűen és csakis a tészta felől nézzük a kovászt, akkor tagadjuk sajátos szerepét, és eleve elfogadjuk, hogy a tésztának nem kell átalakulnia. „Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízét veszti, mivel sózzák meg?" (Mt 5,12)

Így hát a kegyelem működésének célját nem választhatjuk külön az ember ideigvaló és történelmi tevékenykedésének sajátos céljaitól: az első, a transz-

cendens és abszolút rendeltetés felváltja és magára veszi, az utóbbiakat, az immanenseket. Tehát ezeket az emberi tevékenységeket, mondhatni a világi etika birodalmát (közgazdaság, kultúra, politika stb., amelyek által az ember fejleszti képességeit és számos szolgaságból megszabadul) nem úgy kell felfogni, mint az Istennel való találkozás puszta alkalmait. (Bizonyos egyházi körök gyakran így mutatták be.) Hanem már önmagukban is az ember isteni hivatásának anyagát, megvalósulási terét képviselik. Vagyis eltéphetetlen kötelék van Isten keresése és az ember megvalósulása közt, mint ezt oly teljesen kifejezi a megtestesülés misztériuma.

4. Közösségi erkölcs

Az ember hivatása, amint Krisztus hirdeti, közvetlenül az egyénre mint személyre vonatkozik, de azért mindig közösségi értelemben kell vennünk. Ezt jelzi az Isten Országának gondolata. Ez a közösségi kiterjedés nem valami kívülről ráaggatott dolog az evangélium erkölcsi üzenetére, hanem lényeges jellegzetessége.

a) Szeretet és üdvközösség

Láttuk már: Krisztus egész működése arra irányul, hogy minden embert Isten gyermekévé tegyen, hogy részt adjon nekik a szentháromságos életben, amely lényege szerint kölcsönös közlekedés és szeretet. Már most ez az isteni élet természeténél fogva arra tör, hogy — mihelyt részesedni kezdünk benne Krisztus által — szétáradjon minden emberbe, és egyesítse őket az igazi szeretet kötelékével, a szó teológiai értelmében vett szeretetben: „Én megismertettem velük a te nevedet s ezután is megismertetem, hogy a szeretet, amelylyel engem szerettél, bennük legyen és én ôbennük" (Jn 17,26).

Természetesen a szeretet tárgya lényegileg az, hogy Istent szeressük, önmagáért, mindenekfölött. De ez az Isten felé tartó és Istentől származó szeretet azokban, akik élik, szükségképpen az embertárs szeretetében is megnyilvánul. Hiszen hogyan szerethetnénk Istent, ha nem szeretnénk gyermekeit, eleven képmásait? „Aki nem szereti testvérét, akit lát, nem szeretheti az Istent sem, akit nem lát" (1Jn 4,20). Azt is megértjük, hogy Szent Pál leírhatta: „Az egész törvény ebben a mondatban teljesedik be: Szeresd embertársadat, mint saját magadat" (Gal 5,14). „Aki embertársát szereti, a többi törvényt is megtartja . . . A törvény tökéletes teljesítése tehát a szeretet" (Róm 13, 8.10).

Az az erkölcs, amelynek ennyire a szeretet az alapja és a célja, nem lehet más, mint közösségi. És Krisztus működésének éppen ebből a radikális követeléséből született az Egyház, mint ennek az új életnek közösségi megvalósulása. Már Isten Ábrahámnak adott üdvösségígérete az Izraellel kötött szövetség alakját öltötte. Krisztus teljességre juttatta ezt a szövetséget, igazán megvalósítva Országának egyetemességében. Az ember lényege szerint társas lény, és csakis a cserében, az adásban, a közösségben és a szeretetben, vagyis a közösségi élet viszonyszövevényében tudja megvalósítani önmagát.

b) Az emberi közösségek mint az üdvösség közösségének előképe és „mezeje"

Az embernek ez a társas szerkezete, amit itt Istennel való viszonya felől szemléltünk, megtalálható tisztán földi léte síkján is. („Isten társas mivolta visszatükröződik az ember társas mivoltában", H. de Lubac). Így a teremtés második elbeszélésében az ember egy alapvető közösségben jelenik meg, ezt jelképezi a nemek különbsége és párbeszéde. Ez a családi közösség minden nagyobb emberi csoportosulás sejtje.

Jól meg kell különböztetnünk az ember társas mivoltának két szintjét: az üdvösségtörténetet, amelyben Isten népe végső célja felé halad, és a földi „város" társadalmi haladását, amelynek ritmusa civilizációk kifejlődését, elhalását és újakkal való felváltását mutatja. A két folyamatban ugyanaz a törekvés nyilvánul meg, de az őket egyesítő kötelék ellenére is különbséget kell köztük tennünk. Az üdvösség önmagában véve heterogén: azaz más eredetű és más természetű, mint a társas jellegű emberi jelenség: bár közösségileg nyilvánul meg, isteni kezdeményezés, Isten ingyen ajándéka. Az emberi „üdvösségek", amelyek igen különböző formában jelentkeznek a szocializáció folyamán (fejlődés, politikai felszabadulás, osztályharc), homogén jellegűek, egyneműek az emberrel, sajátos helyzetével. Befolyásolhatja őket a rossz, a bűn, az önzés, a hatalom és uralkodás ösztöne; így megeshetik, hogy eltérnek céljuktól és nem vezetnek az ember kiteljesedésére. Sőt az is, hogy ezt a kiteljesedést egy alsóbb szintre korlátozzák, anyagiasságba süllyesztik, elszemélytelenítik az embert.

De ha emlékeztetünk erre a különbségre, attól nem kevésbé igaz marad, hogy minden társadalmi (gazdasági, kulturális vagy politikai) fejlődés valamiképpen összefügg az üdvösség közösségi történetével. Hiszen mindkét fajta fejlődés székhelye az ember, az ember pedig életegység. Így minden társadalmi jelenség kettős keresztény tanulsággal szolgál.

Egyfelől az emberi haladás minden társadalmi folyamata mintegy anyaga vagy működési tere a kegyelemnek; egyben lényegi előképe és előkészítése Isten Népe közösségének. Mindaz, ami közelebb hozza az embereket egymáshoz, akár tisztán gazdasági szempontból is (pl. a munka, a kereskedelem), minden társadalmi folyamat mélyebb közeledést jelezhet és szolgálhat, egyszerűen mert nagyobb szolidaritást hoz magával. Felszólítás, lehetőség, esély a továbbhaladásra. Általa kell megalkotnunk egy másik közösséget, amely ugyan minden bizonnyal nem ebből ered (hanem Istentől származik), de ebben gyökerezik.

Tehát a társadalom adottsága, bármilyen is, ha hitelesen emberi (vagyis ha segíti egy igazságosabb és testvéribb világ kifejlődését), nem közömbös az üdvösség szempontjából.

Másrészt minden emberi társadalmi folyamat ki van téve annak, hogy a bűn (igazságtalanságok, társadalmi elnyomás stb.) eltereli természetes céljától, tehát megváltásra van szüksége. Mert ha megtámadja az önzés és a bűn, ak-

kor gyökeres akadályává válik Isten Országa növekedésének, és már nem tölti be közvetítő szerepét. Magában az Isten Országában is meg kell különböztetnünk két történelmi szakaszt: a *végső*, végleges állapotot (lásd föntebb a tökéletes boldogságról) és a *földi* korszakot, amely növekedés az eszkatológikus teljesség felé, arra törekszik, hogy az újjászületett emberiséget egybegyűjtse Feje, a dicsőséges Krisztus köré, — de földi korszak, keveredik benne a jó a rosszal (búza és konkoly, a kidobott hal . . . Mt 13,36-50)

Tehát a Krisztus hozta üdvösség mindennemű társadalmi valóságra is vonatkozik. Meghaladja és átalakítja, ugyanakkor azonban lehetővé teszi, hogy sajátos jelentőségében jobban megvalósuljon. Minden evilági és ideigvaló társadalmi tevékenység kétségtelenül megőrzi sajátos és önálló jellegét, mégis Isten az ő teremtő tervében végső soron Isten Országára „irányította" őket.

VI. Pál szépen kifejezte ezt a fontos igazságot: „A szocializáció folyamatának erejében a társadalmi test a maga célját, ti. az ideigvaló földi jót követi; de ez a megváltott emberek számára előképe és előkészülete a szentek társaságának, amely Krisztus misztikus Testének rendeltetése." (Levél a caeni szociális hétre.) Következésképpen a kereszténynek hivatása egyik lényeges elemét kell látnia a világban, a társadalmi testben, ahol él. Krisztus hívása ennek az emberi társaságnak a szerkezeti elemein keresztül is eljut hozzá, ezeknek is az a feladatuk, hogy kegyelmének tere legyenek. Miután tudatosítottuk magunkban az evangéliumi üzenet erkölcsi tartalmát, meg kell vizsgálnunk a jelenben adott történelmi feltételeket, amelyek között fel kell fognunk és meg kell valósítanunk ezt az üzenetet.

(Jean-Marie Aubert: Vivre en chrétien au XXe siècle. Éditions Salvator, Mulhouse 1976. I. k. 35—57. o. Rövidített fordítás.)

Pápai Lajos

„FEJLŐDŐ ERKÖLCS — ERKÖLCSÖS FEJLŐDÉS"

Változó világban élünk, és változik az emberek erkölcsi tudata is. Változnak az „erkölcsök", vagyis ahogy élünk, s amit a szociológia s a statisztikák rögzíthetnek; s változik az „erkölcs" is, vagyis az elvek, amelyek alapján értékeljük az „erkölcsöket".

A „Panorama aujourd'hui" c. lap 1973-ban rendezett egy körkérdést e címmel: „Van-e még erkölcs?"[1] Sokan — amint ez a beérkezett válaszokból kiderül — úgy érzik, hogy olyan mély kulturális stb. változást élünk át, hogy a legalapvetőbb erkölcsi elveket is kérdésessé lehet — kell — tenni. E megítélések mögött felismerhetjük:

— a szociológia egyre növekvő hatását az emberek tudatára. Ez megállapítja az „erkölcsök" változását, s a szociológiai állítások az emberek tudatában normatívvá lesznek;

— azt a gondolatot, hogy nincs sajátosan keresztény erkölcsi tanítás. Az ószövetségi erkölcs — mondják — a környező népekéből ered, az újszövetségi az evangéliumokban a judaizmusból, Pálnál a sztoicizmusból. S a következtetés: a hit mindenkor azt az erkölcsöt vette át, s ma is azt kell átvennie, ami kifejeződik és él az adott kulturában. (Pl. Afrikában egyes helyeken a többnejűség, nálunk a válás, abortus, stb.)

— a zsinat előtti erkölcstanok többségének erősen filozófikus, etikai jellegét. E morálisokban lehetett speciális keresztény erényekről beszélni pusztán filozófiai alapon, a Szentírás, Krisztus nevének említése nélkül.[2] Így alakulhatott ki az az érzés, hogy a keresztény erkölcs a filozófián alapul, amely viszonylag független a Krisztusba vetett hittől. Most, mikor a filozófiai pluralizmus polgárjogot nyert az Egyházban, azt kérdezhetik egyesek: van-e speciálisan keresztény erkölcs(tan), vagy csak keresztény hit van, ami legföljebb motiválhatja a filozófiai állásfoglalástól függően változó erkölcstanokat.

A II. Vatikáni Zsinat jól látta a fölvetett problémákat, és jóllehet P. Congarnak igaza van, amikor azt mondja, hogy „. . . a Zsinat nem kezdett bele az erkölcsteológia megújításába"[3], mégis a papság képzéséről kiadott zsinati határozat a teológiai erkölcstan megújításáról ezeket mondja: „(Ugyanúgy) meg kell újítani a többi teológiai tárgyat Krisztus titkával és az üdvösség történetével való elvenebb kapcsolatuk révén. Különös gondot kell fordítani az erkölcstan tökéletesítésére: ennek a tudományos kifejtése táplálkozzék jobban a Szentírás tanításából és világítsa meg a hívek Krisztusban való elhivatásának a magasztosságát, és azt a kötelességüket, hogy a világ életéért szeretetben gyümölcsöt hozzanak."[4]

E gondolatok szellemében próbálunk válaszolni az alábbi kérdésekre. Az első részben a „fejlődő erkölcs"-ről szólunk, amelynek alapja a keresztény számára Jézus Krisztus (a); majd az Egyház erkölcsi tanításának fejlődéséről (b). A második részben a hívő ember erkölcsi személyiségének fejlődését vizsgáljuk az Egyház közösségében.

I.

a) Az első evangéliumban Jézus így kezdi meg tanítását: „Térjetek meg és higgyetek az üdvösség jóhírében!" (Mk 1,15) Mit jelent ez a „megtérés"? A hit aktusát, de többet is: az életnek, életmódnak, magatartásnak a megváltoztatását. A kereszténynek, aki hisz Krisztusban, joga és kötelessége is, hogy erkölcsi magatartását is teljesen reá építse. Hans Urs von Balthasar ezt így fogalmazta meg; „A keresztény etikát Jézus Krisztusból kiindulva kell kidolgozni. Mint az Atyának a Fia, teljesítette a világban az Atya akaratát, és ezt ‚értünk tette'. Így tőle, minden erkölcsi tevékenység konkrét és teljes normá-

jától kapjuk a szabadságot, hogy teljesíteni tudjuk Isten akaratát, és rendeltetésünk szerint élhessünk, mint az Atya szabad gyermekei."[5] Ezt a tételt a Nemzetközi Teológiai Bizottság számára készített írásában így magyarázza[6]:

Ez a meghatározás annyit jelent, hogy a keresztény cselekvése számára Krisztus a konkrét „kategórikus imperatívusz". Nemcsak formális-egyetemes norma, ami alkalmas arra, hogy sokra (mindenkire) alkalmazni lehessen, hanem konkrét, személyes norma.

Ugyanis szenvedése által, amit értünk vállalt, és az Eucharisztia által, amelyben életét ajándékozza nekünk egy Vele való közösség (communio) formájában (per ipsum et in ipso) Krisztus, mint konkrét norma, belsőleg tesz minket képessé, hogy vele (cum ipso) teljesítsük az Atya akaratát. (Lásd: Róm 6,7; 2Kor 5,15 stb.).

Az „Atya akaratának" kettős tárgya van: szeretni gyermekeit benne és vele (1Jn 5,1) és imádni lélekben és igazságban (Jn 4,23). Krisztus élete is egyszerre volt akció és kultusz. A keresztény számára is ez az egység alkotja a teljes normát.

Pál írja (Fil 2,12-14): „Kedveseim, ti, akik mindig engedelmesek voltatok, félve-remegve munkáljátok üdvösségteket . . . Hiszen Isten maga műveli bennetek jóakarata szerint a szándékot meg a végrehajtást is."

Vagyis Isten üdvszerző művében csak a teljes tisztelet magatartásával tudunk együttműködni, ugyanis Isten abszolút szeretete végtelenül fölülmúl minket. A keresztény élet, mint liturgia (= istentisztelet) elválaszthatatlan az erkölcsi cselekvéstől. (Vö. még a Péter-levél és Pál tanítását a keresztény életről, mint Istennek szentelt áldozatról, papi népről stb.).

Így aztán istenfiúságunk valódiságának erejében minden keresztény tevékenység a szabadság gyakorlása és nem kényszer, jóllehet nekünk, bűnösöknek az Isten fiainak szabadsága elég gyakran kereszt formát ölt. Bár a keresztény élet normáinak célja az, hogy kivonjanak a bűn elidegenítő hatalmából, s elvezessenek saját identitásunkhoz és valódi szabadságunkhoz, mégis lehetséges — sőt jelen helyzetünkben szükségszerű —, hogy úgy jelenjenek meg szemünkben, mint kemény és törvényszerű kötelesség, mint ahogy az Atya akarata lehetett Krisztus számára a kereszten.

b) Következő kérdés: vannak-e és melyek ezek a normák?

Vannak, akik szerint egy törvény van: „szeretni úgy, ahogy Krisztus szeretett minket", s a keresztény minden esetben maga dönti el, hogy az adott szituációban ennek az elvnek mi felel meg a legjobban. Vagyis nincs ezen kívül semmiféle általános vagy konkrét, isteni vagy egyházi törvény. Így az Egyháznak is csak kötelező hittani tanítása volna, erkölcsi nem.

Azonban az újszövetségben a hit elválaszthatatlan az élettől, megtéréstől, erkölcsi magatartástól. Máté világosan felsorolja pl. a „mennyek országába" való belépés feltételeit (5,20; 7,21 stb.). A gazdag ifjú konkrét kérdésére Jézus a tízparancsolat törvényeinek felsorolásával válaszol (Mt. 19,16). Ha az

egész újszövetséget nézzük, látunk ott konkrét erkölcsi követelményeket, amelyeket Krisztus tanításából és a belé vetett hitből vezetnek le, és kötelezően hirdetnek. Ez az Egyházban egészen világos volt a XIII. századig, mikor az erkölcstant még a dogmatika keretében tárgyalták. Csak amikor a nominalista teológia és gyakorlati szempontok miatt a morális önálló tárggyá lett, akkor vált szükségessé, hogy az Egyház leszögezze, hogy a Tanítóhivatal illetékes dönteni a hit és erkölcs dolgában. Azelőtt ez teljesen magától értetődő volt.

Ezek a törvények nem mások, mint egyes, konkrét esetre való megfogalmazásai annak a lelkületnek, ami Jézus Krisztusban volt, s ami az üdvtörténet jelen végső szakaszában minden megkeresztelt emberre érvényes.

Természetesen az újszövetség s főleg szent Pál nem minden konkrét erkölcsi tanítása-útmutatása ilyen. A különbségtétel az exegézisből, az Egyház élő gyakorlatából, a Tanítóhivatal vezetése mellett válik lehetővé.[7]

Mindazonáltal tény, hogy az Egyház erkölcsi tanításában volt és van változás. Hogyan magyarázzuk ezt?[8]

Az Egyház él. S a keresztény életre dogmatikus és erkölcsi igazságokban reflektál. Figyelemmel kíséri a keresztény életben a Szentlélek indításait, s vezetésével egyre jobban felismeri a keresztény voltban benne rejlő követelményeket. Innen érthető a szenteknek és példájuknak óriási hatása, jelentősége az Egyház életében, hisz a szentek konkréte, a Lélek vezetése révén a legtökéletesebb kifejeződései Jézus személyének és magatartásának. (Dogmamorális.) Vagyis az Egyházban a dogmafejlődés és az erkölcsi tanítás fejlődése párhuzamosan halad. Ez a fejlődés azonban szükségszerűen homogén, visszafordíthatatlan, és nem forradalmi.[9]

Ha egyszer az Egyház valamiről felismerte, hogy beletartozik abba a szeretetbe, amellyel Jézus szeretett, már nem léphet vissza, mintha ez a felismerés meg sem történt volna. Ez végleges felismerés. Ám az ilyen felismerés legtöbbször nem könnyítést jelent, ellenkezőleg, mindig magasabb követelményeket.

Egy-két példa erre. Bizonyos dolgokat hamar felismert az Egyház, mint pl. a gyöngék, legkisebbek, így a születendő gyermek iránti tiszteletet[10], más dolgoknál ez a felismerés lassabban haladt előre, pl. a rabszolgaság intézményének összeegyeztethetetlensége a keresztény élettel. Ma is vannak ilyen új felismerések, pl. a szociális igazságosság területén, a háború megítélésének, az ember környezete védelmének stb. területén.

Vannak olyan esetek is, mikor a kérdéses erkölcsi igazság eddig is már tudatos volt az Egyházban, de a körülmények úgy megváltoztak, hogy ugyanazon erkölcsi igazság megvalósítása ma már más módokat és eszközöket igényel.[11]

IIA. Az egyéni erkölcsi fejlődés

Az egyén életében is jelentkezik az erkölcsi fejlődés, ami — kedvező esetben — egyben erkölcsös fejlődés is.

Ahogy a gyermeki hit kell, hogy átadja helyét az ifjúi, majd a felnőtt, érett hitnek, úgy a gyermek erkölcsi felfogása is kell, hogy alakuljon, kiteljesedjen az évek folyamán. S ugyanígy a felnőtt erkölcsi felfogása is állandóan fejlődik, alakul, jó vagy rossz irányban.

A gyermek például felismeri, hogy nincs egyedül, hogy a másikhoz is köze van, kell, hogy legyen köze. Csodálatos szépen érzékelteti ezt egy svéd gyermek verse[12], aki így elmélkedik:

„Van hozzá közöd,
mit csinálok?
És hogy mit gondolok?
Van hozzá közöm,
Mit csinálsz?
És hogy mit gondolsz?
Van közünk egymáshoz?

Hozzám, hozzád, mindenkihez,
aki véletlenül épp itt él
épp most,
és akin múlik,
hogy mi lesz a világból?
Van közünk egymáshoz,
talán, igen."

A serdülő korú Anna Frank szomorú kényszertartózkodási helyén felismeri, hogy egoista, „gonosz" volt kis társaival szemben, s az együttérzésben, önzetlen szeretetben találja meg önmagát, Istent.[13]

Martin Luther King rádöbben — látva néger testvérei helyzetét —, hogy cselekednie kell.[14]

Teréz anya 1948-ban, mint egy Indiában működő missziós iskola boldog és elégedett tanárnője ébred rá, hogy nem lehet nyugodt a lelkiismerete, ha ebben a kényelmes, szép, nyugodt iskolában tanít, míg emberek fekszenek haldokolva az utcán, a legteljesebb nyomorban és elhagyatottságban.[15]

Minden keresztény nap mint nap új felismerések, s erkölcsi értékű döntések előtt áll.

Szabadság és fegyelem, tanulékonyság és kreativitás, egyéniség és közösség, lényeges érték és lényegtelen forma stb. értékpárok közt feszül és alakul a fejlődő ember.

Ám melyek azok a fogódzó pontok, amelyek segítenek, hogy ez az erkölcsi fejlődés egyben erkölcsös, vagyis jó irányú fejlődés is legyen? Hivő embereket véve itt alapul, ennek a feltétele, hogy a keresztény

— legyen n y i t o t t az új meglátások befogadására. Járjon nyitott szemmel a világban és környezetében. Enélkül bezárulna, megállna a fejlődése. Ez egyfajta „tradicionalizmus", megmerevedés a fejlődés egy pontján, s erkölcsi téren is nagyon veszélyes lehet. Ugyanakkor

— kövesse mindenben l e l k i i s m e r e t e irányítását. Az új „meglátások" feldolgozásában ez adja majd a folytonosságot, ez őrzi meg a fejlődő alany személyi azonosságát. Szent Pál szerint is: „Mindaz, ami nem (hitbeli) meggyőződésből ered, bűn" (Róm 14,23b).

— A lelkiismeret azonban nem autonóm törvényhozó, csak az egyéni esetekre alkalmazza a törvényt. (Actus prudentiae!) Ezért a lelkiismereti döntésnek figyelemmel kell lennie a z E g y h á z é l ő t a n í t á s á r a.

— S ez újból visszavezet minket az először említett „nyitottsághoz", hisz az Egyház élő közösségében kell nyitottan felfigyelni „az idők jeleire", amelyekről a II.B-ben szó lesz.

Kölcsönhatás áll tehát fönn az Egyház erkölcsi tudatának fejlődése és az egyéni erkölcsi fejlődés közt. Ez utóbbi az Egyház közösségében formálódik, viszont az Egyház is hasznosítja az egyének felismeréseit, hisz a Zsinat szerint a Lélek „ajándékait tetszése szerint osztva kinek-kinek (1Kor 12,11), különleges kegyelmeket is oszt szét a különböző rendű-rangú hívek között"[16], és másutt: „A hívek összessége a Szentnek kenetét kapta."[17]

Egy bizonyos: sok feltétele van az erkölcsös egyéni fejlődésnek. De a legfontosabb a személyes Krisztus-kapcsolat, az isteni élet, egyszóval: a kegyelem.

IIB. Erkölcsi fejlődés az Egyház közösségében

Ma, a Zsinat előtti vallásos életről szólva, a kritikák több egyoldalúságot emelnek ki. Eszerint a valláserkölcsi szemlélet erősen individualista, magánéletre korlátozódó, vertikális, egyházi-klerikális volt. Ez éles szakadásokhoz vezetett egyén — közösség, magánélet — társadalom, vallás — politika, egyéni becsületesség — szociális igazságosság, egyszóval vallás és mindennapi élet között. Jóllehet e kritikák sokszor nagyon is egyoldalúak, mégis — ha kisarkítva is — de megértetik, miért volt szükség a II. Vatikáni Zsinat nagy aggiornamentójára erkölcsi felfogásunk területén is. Az Egyház jelen fejlődése során egy csomó új érték tudatosodik benne. Ezek közül nézzünk meg most — csak ízelítőként — párat.

1) A keresztény hívő viszonya az igazságossághoz, társadalmi struktúrákhoz. Régen a keresztény ideál elsősorban azt jelentette, hogy jó keresztények legyünk a családban, egyéni életben, munkában. Ez mind valóban komoly, nélkülözhetetlen keresztény érték. De nem elég. Nem nézhetjük ölbetett kézzel az igazságtalanságot, a kereszténynek olyan társadalmi struktúráért kell küzdenie keresztény módon, ahol az igazságtalanság lehetősége az elérhető legkisebb.

XXIII. János pápa írta a „Pacem in terris"-ben: „E helyen fiainkat ismételten buzdítjuk, hogy buzgón vegyenek részt az állam ügyeiben, és tevékenykedjenek közös munkájukkal az egész emberi nemért, és mindenki saját országának a jólétén fáradozzék"[18] Ugyanerre buzdít a Zsinat is a „Gaudium et Spes" kezdetű pasztorális konstitúcióban.[19]

Az Egyház, mint Egyház, politikailag pluralista, s bízik nagykorú tagjaiban, hogy legjobb képességeik szerint, s az általuk legjobbnak tartott módon sugározzák a társadalomban a keresztény alapelveket. Ennek történelmi jelentőségű dokumentuma VI. Pál pápa apostoli levele a szociális kérdésekről.[20]

Ám az Egyház, mint Egyház sem hallgathat akkor, ha az alapvető emberi jogokról van szó. Rómában létrehozták a „Iustitia et Pax" pápai bizottságot,

majd ennek helyi szervezeteit, s ezeknek a bizottságoknak fő feladata az, hogy az igazságosság és a béke ügyét szolgáják, elsősorban pozitiven, felajánlva az Egyház együttműködését, s ha szükséges, prófétai módon is, leleplezve a visszásságokat és kritikát gyakorolva. Ez valódi keresztény tanúságtevés, és a „Iustitia et Pax" bizottságoknak az emberi jogokért és a békéért kifejtett ténykedéseit a világnézetileg tőlünk távol álló emberek is nagyra értékelik.

2) A pluralizmus tudomásul vétele és készség a dialógusra. Tudomásul kell venni a pluralista társadalom létét, s össze kell tudni egyeztetni az önmagunkkal szembeni hitbeli következetességet a másik személy megbecsülésével. Késznek kell lenni a dialógusra, s a másként gondolkodók iránti tiszteletre és megbecsülésre nevelni fiataljainkat.

3) Az emberi, evilági értékek keresztényibb szemlélete. Erre nézve a legjelentősebb dokumentum a Zsinat „Gaudium et Spes" lelkipásztori konstitúciója. Az Egyházban sokszor ott kísértő, lappangó manicheizmussal leszámolva, csodálatos vízióban tárul szemünk elé az emberi munka, a tulajdon, a házasság, a nemiség, a kultúra valóban keresztény szellemű értékelése. Új gondolatok, fogalmak nyernek polgárjogot a katolikus teológiában.[21]

4) S végül talán a legjelentősebb volt, hogy a Zsinat újból rádöbbentette az Egyház híveit, hogy az Egyház az Isten újszövetségi népe, amelyet a megkeresztelt hívek alkotnak, de egyben az Isten misztériuma is. Ebben az Egyházban Isten mindenkit az életszentségre hív, és ezt abban az életállapotban kell megvalósítania, amelyre keresztény hivatását kapta. Az egész Egyház részt vesz Krisztus küldetésében, jóllehet más és más a szerepe ebben minden hívőnek, s ezért minden hívő felelős az Egyházért, az evangéliumért. Ebben az új felismerésekkel gazdagodott katolikus Egyházban él és fejlődik erkölcsileg és erkölcsösen a nagykorú keresztény. Végül e fejlődés egy-két jellegzetes vonását próbáljuk megrajzolni.

— A keresztény ember számára első és legalapvetőbb a Jézus Krisztussal való kapcsolata. A Belé vetett hit és keresztség által lett az Egyház tagja, született újjá, öltötte magára az „új embert".[22] Vele való kapcsolatának napról napra kell előrehaladni, elmélyülni. Az imádság, a Szentírás olvasása, a szentségek és főleg a szentmisén való aktív részvétel mélyíti ezt a kapcsolatot nap mint nap. A hit ismeretében való előrehaladás, saját, személyes exisztenciájának, mint „Istennek tetsző lelki áldozatnak"[23] felajánlása és átélése a jelei ennek. S mivel a keresztény érzi, tudja: nem elég a jót felismerni, hogy tegye is, érzi, mint Pál, hogy „más törvényt észlelek tagjaimban", ezért nagyra értékeli az aszkézist, önmegtagadást, s ha elbotlott, a bűnbánat különféle formáiban feléje hajló isteni szeretetet.

— Krisztusba vetett, személyes döntésen alapuló hitével egy közösség tagja lett: az Egyházé. Nem egyedül áll Isten előtt, hanem mint Krisztus Testének egy tagja. A tagok összetartoznak, segítik, nevelik egymást, felelősek egymásért, ugyanúgy szentségre hivatottak, és egy a küldetésük is. E közösség

nélkül nem volna képes keresztény lenni. Ezért örömmel részt vesz az Egyház életében, megújított liturgiájában, az apostoli munkában, a keresztény tanúságtétel különböző formáiban, amire az Egyházban mindenki küldetést kapott. Készséges lélekkel fogadja az Egyház pásztorainak útmutatásait — akiket Krisztus adott Egyházának — ugyanakkor tudja, hogy az ő küldetése is nélkülözhetetlen az Egyházban, s az Egyház pásztorai sem nélkülözhetik a neki adott karizmákat, felismeréseket.

— Egészséges, evangéliumi szellemben szemléli az evilági értékeket, ezért munkáról, szerelemről, házasságról, kultúráról, stb. való véleménye mindig időszerű lesz, az ún. „polgári erkölcsöket" érintő kritikák legföljebb ennek a karikatúráját érintik. Ezzel talán az egyik legnagyobb szolgálatot teszi a világnak, a kívülállóknak is, akik az igazi emberi értékeket keresik. Ugyanakkor tudatában van, hogy egy pluralista világban, ahol kisebbségben van, s ahol a hite botránykő sokak számára, mint volt már Pál idejében is, ugyanúgy botrány lesz sokak szemében e hitre épülő erkölcsi magatartása is. Hiszen az tulajdonképpen hitének egy része, amely így megtestesül és szavahihetővé válik.

— A világban tanúságot tesz hitéről, mikor az igazság, igazságosság oldalán áll, becsületesen dolgozik, s kész együttműködni minden jószándékú emberrel, hogy szebbé, jobbá, igazságosabbá tegye a világot. Ennek nem térítés a célja, hanem egyszerűen hitből fakadó tanúságtétel a „világ életéért". S a világért, átalakításáért vállalt munkájában hite nem hogy akadály lenne, ellenkezőleg, a legerősebb támasza ebben a küzdelemben.[24] Radnóti Miklós olyan szépen rajzolja meg egyik versében Sík Sándornak, kedves professzorának alakját, akit éppen a hite indított a nehéz időben való emberi helytállásra. Így ír:

„Egy költőt ünnepeltek itt,
ki Krisztust kiált, mikor
az erőst is megtörte már a próba,
s bárány helyett a farkast hirdeti
s kemény öklére büszke Európa." (Köszöntő).

— A keresztény nem keres kiváltságokat, politikai előjogokat, mint ahogy az Egyház sem. Egyetlen vágya és célja, hogy szolgálhasson.

Befejezésül egy őskeresztény iratból, az ún. „Diognétoszhoz írt levél"-ből idézünk néhány mondatot. Ennek a III. századbeli keresztény iratnak az 5. és 6. fejezete a keresztények életformáját írja le. A II. Vatikáni Zsinat is idézi. Hallatlanul modern és korszerű ma is. És jól összefoglalja egész cikkünk mondanivalóját. Íme az idézet:

„A keresztények nem különböznek a többi embertől sem külön ország, sem nyelv, vagy ruházat által . . . Megtalálhatók a görög és barbár városokban . . . alkalmazkodnak a helyi szokásokhoz a ruházat, élelem életmód tekintetében, ugyanakkor kinyilvánítják lelki hazájuk rendkívüli és valóban paradox törvényeit. Mindegyik saját hazájában él, de úgy, mint az ott lakó idegenek. Teljesítik állampolgári kötelességeiket, és minden közterhet elviselnek, mint az ide-

genek. Minden idegen terület a hazájuk, és minden haza idegen terület számukra. Házasodnak, mint mindenki, gyermekeik vannak, de nem hagyják el újszülötteiket . . . Testben élnek tehát, de nem a test szerint. A földön töltik életüket, de az ég polgárai . . . Egyszóval ami a testben a lélek, azok a keresztények a világban."[25]

JEGYZETEK

[1] „Y-a-t-il encore une morale?" Positions et questions actuelles présentées par A. Chottin et R. Masson. Les grandes enquêtes de Panorama aujourd'hui, Centurion, 1973. [2] Noldin: „Summa theologiae moralis Complementum: De castitate. Editio XXXIV quam paravit Godefridus Heinzel S. J. 1952 Oeniponte. 8—10. [3] René Laurentin: „Bilan du Concile Vatican II." Seuil 1967, 287. [4] II. Vatikáni Zsinat „Határozat a papság képzéséről", Szent István Társulat 1968, 16. [5] „Neuf Theses pour une éthique chrétienne." In: „La Documentation Catholique", 1975. máj. 4, 421. [6] Uo. 421—426. [7] Pl. M. Schürmann előadása a Nemzetközi Teológia Bizottság kérésére. [8] Johannes Gründel: „Wandelbares und Unwandelbares in der Moraltheologie." Patmos Verlag Düsseldorf 1967. Franciául: „Peut-on changer la morale?" Cerf, Paris, 1973. [9] Ebben a részben követem J. M. Hennaux előadását: „Développement ou évolution de la morale chrétienne." Lumen Gentium papi csoport előadásai Párizsban, 13. sz. füzet. [10] „Les écrits des Pères apostoliques" Cerf, Paris 1962. [11] Pl. a kamatszedés erkölcsi megítélése az Egyházban a különböző korokban. [12] Ingrid Sjöstrand: „Van hozzá közöd?" In: „Ami a szivedet nyomja." Mai svéd gyermekversek. Móra kiadó, Bp. 1975, 91. [13] „Journal de Anne Frank." Calmann. Lévy 1950, 151—152. [14] M. L. King: „Nem hallgathattam" c. válogatás. [15] L. M. Muggeridge: „Valami nagyon szépet Istenért". Prugg Verlag, Eisenstadt 1974. [16] Lumen Gentium II. 12. [17] LG II. 12. [18] „Pacem in terris", magyar ford. 80. [19] 30. pont. [20] VI. Pál pápa 1971. V. 14-én adta ki „Octogesimo adveniens" k. apostoli levelét a szociális kérdésekről, az 1891-ben megjelent „Rerum novarum" 80. évfordulójára. [21] Pl.: „felelős apaság—anyaság", a házasság mint „a házastársak bensőséges élet- és szeretetközössége" stb. [22] Ef 4,24. [23] 1Pét 2,5. [24] L. a 14-es jegyzetet. [25] Az idézet forrása: „A Diognète, Sources chrétiennes 33. Cerf 1951, 63—66.

Vass György

A KERESZTÉNY EMBER SZABADSÁGA

Az emberi életnek vannak egyes alapfogalmai, amelyeket úton-útfélen használunk. Az őket kifejező szavak mintegy beletestesültek mindennapi beszédünk szókincsébe, és értelmük magától értetődőnek számít. Csak akkor válnak problematikussá, ha ellentétüket tapasztaljuk a magunk vagy mások életében, vagy ha valaki fölteszi a kérdést: mit is értünk rajtuk. Ilyenek: jólét, boldogság, egészség, társadalmi biztonság stb. És ilyen alapszó vagy alapfogalom az, amiről a következő oldalakon el akarunk gondolkozni: az emberi szabadság.

Ha kérdőre vonjuk a „szabadság" szó tartalmát, témánk kimeríthetetlenné válik. Próbáljuk csak egyszer föltenni a kérdést barátaink körében: Mit is értesz te szabadságon? Kit nevezel szabad embernek? — a válasz előreláthatólag nem lesz egyöntetű. De ez csak látszat. Mert nyugodtan föltehetjük, hogy

alapjában véve ugyanarról a valóságról beszélnek, ugyanazt a maga teljességében leírhatatlan élményt akarják leírni, ami lényegében minden emberben egy. Amikor a szabadságról beszélünk, önmagunk legbensõ létélményét próbáljuk kifejezni. Mert az emberi szabadság egyenlõ az ember lényegével.

Vegyük ezt az elvontnak látszó mondatot gondolatmenetünk elsõ pontjául, mielõtt a tulajdonképpeni témára, a keresztény ember szabadságára térnénk.

1) A szabadság egyenlõ az ember lényegével

A fizikai szabadesés törvénye elvont tétel. De a fizikus szeme elõtt talán egy nehéz szikla jelenik meg, amelyet nem köt többé a feje fölött tornyosuló hegy. Az esõ vagy a hó meglazítja a hegyoldalt: egy szikla „szabaddá" válik, és adott körülmények között lezúdul. Ugyanígy egy rádiumatom kiválik megkötöttségébõl, és sugárzás formájában szabaddá lesz. Vajon ez az a folyamat, amit a szabadság fogalmán értünk? Válaszunk kétségtelenül nemleges lesz. Kérdés, hogy miért éppen ezt a jelzõt használtak ennek a természeti tüneménynek leírására. Miért szabad a kõ, amikor esik, miért szabadul fel az atom a maga kötöttségébõl? Erre csak egy válasz van: az ember önismeretének szûrõjén keresztül foglal állást az élettelen természet tüneményeivel szemben. Saját élményét vetíti bele a világba. Ez az élmény a szabadságnak egyik legalsó foka: nem kényszerített senki — legalábbis fizikailag — arra, hogy a szabadság fogalmáról elmélkedjünk.

Hasonlóképpen beszélünk az élõlények világában is szabadságról. Amikor gyermekkorunkban kiszabadítottuk a rab madarat a kalitkából, érdeklõdve néztük, mit kezd most „szabadságával". Mert valóban — ahogy a németek mondják — most „vogelfrei" lett. Már a kalitkában is tudott mozogni a megszabott keretek között. De most új lehetõségek állnak elõtte: szabadon benn maradhat ketrecében, körülszállhat a szobában, kirepülhet az ablakon, — nem lehet elõre meghatározni, mit csinál. — A szabadságnak ismét két jellegzetes vonását fedeztük fel: az élõlény szabadabb, mint a kõ, mert spontánul mozgatja önmagát, és a kalitkából kiszabadított madár lehetõségei viszonylag meghatározhatatlanok. A filozófia nyelvén az egyik szabadságot „libertas spontaneitatis"-nak, a másikat „libertas indifferentiae"-nek nevezzük. De itt ismét saját „mozgásszabadságunkra" gondoltunk, vagy azokra a boldog órákra diákkorunkban, 6-tól 66 éves korunkig, amikor „kitört a szabadság": vége az iskolának vagy egyelõre a hivatásbeli munkának, és senki sem írja elõ, mit kell csinálnunk. Vakációs tevékenységünk lehetõségei meghatározhatatlanok. Vajon erről van szó, amikor a szabadságról beszélünk? Közel sem. A szabadságnak vannak még egyéb fokai is.

A fogalom magvához közelebb kerülünk, ha az ún. választási szabadságról beszélünk. Amikor a „szabadban" sétálunk, sokszor kerülünk választútra: mehetek jobbra és mehetek balra. És most döntenem kell a lehetõségek, az alternatívák között. Ebben a helyzetben meg kell í t é l n ü n k, melyik a jobb lehetõség. Ha jobbra megyünk, a táj talán szebb lesz, de elkéssük otthon a va-

csorát. Ha balra, akkor ugyan elmulasztunk valamit, de legalább nem maradunk éhesen. Tudjuk azonban, hogy a döntés szabad: néha érdemesebb egy szép tájért lemondani a vacsoráról. Ha megindultunk a választott úton — szabadok voltunk, még akkor is, ha ezáltal egy másik lehetőséget pillanatnyilag kizártunk döntésünkkel. A választási szabadság már közelebb van ahhoz, ami emberi lényegünket jellemzi. De ne gondoljuk, hogy ez a szabadság csak az ember tulajdona. Az állatoknak is van választási szabadságuk. És az összehasonlító állattudomány, ismét egy bizonyos kivetítéssel az emberi élmények teréről, elismeri, hogy az állat is „megítéli" az előtte álló különböző lehetőségeket. Köhler majomkísérletei világosan bebizonyították: az állat nemcsak hogy ki tudja választani pl. a menekülés útját, de bizonyos helyzetekben még az önvédelem eszközeit is felhasználja, hogy elérje célját.

Az a tény, hogy a szabadakarati döntésben egy elérendő cél lebeg szemünk előtt, még nem teszi választásunkat kizárólag emberi tetté. Amikor ugyanis csak úgy fogjuk fel a szabadságot, hogy megszabadulhatunk valamiTŐL, ami eddig gátolt és akadályozott, a fogalmat még csak negatív oldaláról határoztuk meg. A szabadság nemcsak felold valamitől, hanem valamiRE irányít. Amire szabadon megfontolt lépteink irányulnak, az a cél. Ezt a célt azonban valami módon meg kell ismernünk, össze kell hasonlítanunk más lehető célokkal, és meg kell ítélnünk használhatóságát és értelmét. Ezt a folyamatot d e l i b e r a t i o nak, mérlegelésnek nevezzük. Ebben az állatok esélyei sokkal jobbak, mint az emberé. Az állat előnye az emberrel szemben természetének ösztöne. Nem mintha ez az ösztön eleve determinálná az állat tevékenységét, de ha belevetítjük saját élményünket egy kutya dilemmájába, beláthatjuk, hogy számára sokkal könnyebb a döntés. Az állat sokkal jobban „megérzi" az érzékekkel fel nem fogható célt, — és így könnyebben dönt. Az ember viszont természeténél fogva „határozatlan" lény. (Nietzsche: Der Mensch ist das noch nicht festgelegte Tier.) Valamiképp még mindig nincs „kész", — még nem merítette ki lehetőségeit, amelyek az állat ösztönében már születéstől fogva jelen vannak. Az ember szabadsága csak akkor tekinthető e m b e r i l e g készneк, ha létének célját önmaga választja, önmaga határozza meg. A szabad emberi döntés csak akkor teljes, ha nemcsak a választandó akciók, hanem maga a közvetlen cél is választhatóvá válik egy végső cél szemszögéből. A végső cél ellenben, aminek szempontjából megítéljük egyes tevékenységeink érdemlegességét, a végtelenbe nyúlik. Néha eszmének vagy eszménynek nevezzük ezt a végső célt, amitől közvetlen tetteink függenek, de ezt az eszmét vagy ideált nem tudjuk úgy megfogalmazni, hogy minden emberre, sőt saját életünk minden körülményére érvényes lenne. A végső cél talán megnevezhető, ahogy meg is neveztük az emberi gondolkodás történetében, de amikor arra kerül a sor, hogy konkrétan kifejtjük, mit értünk pl. boldogságon, jóságon, kötelességtudaton, igazságosságon, — akkor a „kimagyarázkodás" lehetőségei végnélküliek. Az ember természetétől fogva még-meg-nem-határozott lény, mert bizonyos értelemben önmaga határozza meg természetét. Sőt még felnőtt hatá-

rozottságában is ilyen, mert még mindig folyvást újabb lehetőség nyílik előtte életének beteljesítéséhez. Ez jellemzi tehát az emberi szabadságot. És mivel ebben különbözik környezetétől, ez a szabadság azonosítható az ember lényegével. Amikor ebben az értelemben beszélünk a szabadságról, akkor magáról az emberről beszélünk.

De ne gondoljuk, hogy ezzel a magyarázattal már ismerjük és meghatároztuk a jellegzetesen emberi szabadságot. Még rá kell mutatnunk egyes alapvető vonásaira. Feltűnik elsősorban, hogy a szabadság nem valami kézzelfogható és kimutatható „dolgot" jelent, hanem valami „relációt", „viszonyt". Az élőlény a mozdulatlan tárgyakhoz viszonyítva szabad, ha önmagát mozgathatja. A döntésre képes lény szabad választásának alternatíváihoz viszonyítva. Az ember szabad, amennyiben saját természetét alakíthatja, és amennyiben céljait a végtelen lehetőségek skálájában újra meg újra meghatározhatja önmaga előtt. Mondjuk ki egy mondatban: a szabadságnak körvonalai vannak. Valami t ő l szabadok vagyunk, és vala m i r e irányul szabadságunk. A szabadságnak van egy világa, amelybe bele van ágyazva. Talán úgy is kifejezhetnénk Paul Tillicchel, a német teológussal, hogy szabadság és sors korrelatív fogalmak. Azonban ezt a kifejezést nem szabad félreértenünk. Az én „sorsom" azok az adottságok, amelyekkel megszülettem: hogy magyar vagyok, és — bármennyire is hibásan — ez a nyelv van legmélyebben bennem; hogy ebben a században születtem meghatározott családi és társadalmi körülmények között, ilyen és ilyen „természettel". Szabadságom viszont az, hogy ebből a sorsból alakíthatom önmagamat, választhatom és határozhatom meg életem céljait vagy végcélját. Az emberi sors a szabadság feladata. Ez csak akkor lehetséges, ha az ember felül tud emelkedni önmagán, környezetén és azon a világon, amelybe léte mintegy beledobatott. Az ember szabadsága folytán önmagának ura. A régi görögök ezt autarkiának nevezték. És ugyancsak ez az autarkia kölcsönzi neki azt a hatalmat, amelyet környezetén szabadon gyakorol.

Az ember szabadságának van egy másik jellegzetessége is, ami még sokkal megfontolandóbb. Az ember nemcsak környezetétől és önmagától szabad, hanem azok a lehetőségek, amelyekre szabadsága irányul, vég nélkülieknek tűnnek fel. Ezt a kijelentést kell alaposan megfontolnunk, mielőtt a keresztény szabadságról szólnánk. Mit értünk ezeken a vég nélküli lehetőségeken?

Amint már mondtam, a szabadság élménye mindig egy viszonylatban merül fel. Eddigi példáinkban a szabad emberi tettet mindig a természet világával vagy az ember természeti adottságaival hoztuk párhuzamba. Az ember azonban lényegesen társadalmi lény. Világa nemcsak az élő és élettelen természet, hanem a másik emberrel való viszony is. (A német ilyen szempontból szerencsésebb nyelv: az első világot Umweltnek nevezi, az emberi világot Mitweltnek.) Már most bármennyire meglepőnek tűnik is kijelentésem: a szabadság vég nélküli lehetőségei éppen ebben a „Mitwelt"-ben tűnnek fel. Azért meglepő ez, mert emberi tapasztalatunkban a másik emberrel való kapcsolatunkban vagy társadalmi helyzetünkben érezzük át leginkább a szabadság ellentétét, a

megkötöttséget. Ha egy bizonyos társadalmi osztályba tartozunk, nem viselkedhetünk tetszés szerint. Angliában úgy mondtuk ezt: úgy kell élnünk, mint a szomszéd Jonesék. A házas ember sokkal kevésbé szabad, mint a magamfajta agglegény. És mégis: egy mélyebb emberi síkon ennek az ellenkezője igaz. A régi német nyelvhasználatban a házasulást a „freien" igével fejezték ki. A nősülő férfi „felszabadul", a férjhezmenő lány „felszabadíttatik" (er freit und sie wird gefreit). Magyarban is az inasgyerek a segédség évei után „felszabadul". Persze érthető ez úgy is, hogy az illetők eddigi életük kötelékeiből, a legényéletből, a tanuló állapotból szabadulnak fel. De végeredményben nem erről van szó: a felszabaduló előtt egy más jellegű és sok szempontból szigorúbb, de más fajta kötöttség áll. Szabadon a társadalom, a család kötelékébe lép, és magára veszi ennek felelősségét. Az elkötelezett ember szabadabb. Az emberi elkötelezettség és felelősségvállalás a szabadság mélyebb fokát valósítja meg. Miért van ez így?

Az eddig mondottakból talán kitűnik a válasz erre a kérdésre. A válasz egy furcsa paradoxon. Az elkötelezett ember úgy é r t e l m e z i szabadságának látszólagos béklyóit, mint emberi felszabadulást. És ennek az „értelmezésnek" vég nélküliek a lehetőségei. Vegyünk egy példát most a keresztény életből: Az Apostolok Cselekedeteinek könyve leírja, hogy a nép között tanító apostolokat megidézték a főtanács elé, megvesszőztették, aztán rájuk parancsoltak, hogy Jézus nevében ne beszéljenek, és szabadon engedték őket. A leírás így folytatja: „Boldogan távoztak a főtanácsból, mert méltók lettek rá, hogy Jézus nevéért gyalázatot szenvedjenek. Továbbra is mindennap tanítottak a templomban és a házakban, hirdették Jézus Krisztust" (5,41-42). A sugalmazott szavak igazságában nem kételkedhetünk. Itt emberek szabadságáról van szó. Az apostolok szabad, vagy mondjuk inkább felszabadult emberek voltak, amikor boldogságnak értelmezték azt, amit „emberileg" boldogtalannak fogunk fel, bajnak, kínnak látunk. Ebben az értelmezésben rejlenek azok a végtelen lehetőségek, amelyek értelmet, sőt egy bizonyos fokban beteljesülést adhatnak emberi életünknek.

De ne értsük félre példánkat. Félreértés lenne ugyanis, ha azt gondolnánk, hogy ez a belátás vagy értelmezés csak légből kapott önvigasztalás. Ilyen meggyőződésre őszintén csak az az ember juthat, aki bensőleg mélyebb viszonyba jutott még azokkal is, akik jogtalanul kínozták. Ezt a viszonyt a kereszténység nyelvén ellenségszeretetnek nevezzük. Továbbá erre a meggyőződésre csak az tud eljutni, akinek egy szilárd pontja van önmaga életének köznapiságán kívül. Ez a szilárd pont a keresztény esetében nem a fakír önkínzó felülemelkedettsége, hanem egy másik személy, akinek szeretete enyhíti a fájdalom agóniáját, letörli a kicsurranó vért és felszárítja a kétségbeesés könnyeit. Az ebben a szilárd pontban gyökerező szabadságot a kereszténység nyelvén hitnek nevezzük, és csak a szeretet melegében és a remény „balgaságában" lehet erőforrássá. — Másrészt viszont félreértenénk az apostolok szabadságát, ha azt gondolnánk, hogy a pillanatnyi boldogság eufóriájában nem tudták, hogy igaz-

ságtalanul bántak velük. Kitűnik ez, amikor a kérdőre vonásra így felelnek: „Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek" (5,29), és: „Ítéljétek meg magatok, helyes volna-e Isten előtt, hogy inkább rátok hallgassunk, mint az Istenre? Mi nem hallgathatunk arról, amit láttunk és hallottunk" (4, 19-20). Szabadságuk nemcsak beletörődés az elkerülhetetlenbe, hanem ugyanakkor tiltakozás a jogtalanság ellen. És ez a protestáció hathatós emberi tettekre indít: nem bosszúra a jogtalanul viselkedő emberek ellen, hanem a történelmet és társadalmat alakító erővé, a jövő közösségének kialakításává a további igehirdetés révén. Erre vonatkozott Tertullianus mondása az ókori keresztényüldözésekről: „Sanguis martyrum semen Christianorum", a vértanúk vére a kereszténység magva.

Az emberi szabadság gyakorlata tehát az emberek között kialakult viszony mélységében fedezi fel önmaga végtelen lehetőségeit. Csak ebben a kapcsolatban tudjuk értelmezni szabadságunk terének határtalan távlatát. És ebben a határtalan horizontban még az egyén halála sem akadály, ahol a végesség csődje áthúz minden bátor emberi „értelmezést". Valamilyen formában mindenkiben él a halhatatlanság gondolata. Szeretnénk megnyújtani szabad tetteink távlatát a végtelenbe, azért, mert szabad aktusainkban valahogy felfogtuk ezt a végtelent. Hogy azután milyen konkrét formában ébredünk tudatára ennek a bennünk élő végtelen lehetőségnek, az ismét emberi „értelmezés" kérdése. A kereszténység válasza nem a görög filozófia halhatatlan lelkére épül, hanem a testi feltámadás elképzelhetetlen reményére, amelynek alapja hitünk a feltámadt Krisztusban. Ebben a hitben lesz teljessé és késszé szabad egyéniségünk.

De az utolsó néhány gondolatban már elővételeztem a jellegzetesen keresztény szabadság fogalmát. A keresztény szabadság a Krisztusban megtestesült Isten szabadságának emberi párhuzama.

2) A keresztény szabadság a Krisztusban megtestesült Isten szabadságának párhuzama

Luther Márton a keresztény ember szabadságáról szóló, 1520-ban kiadott röpiratában két talányos kijelentéssel kezdi el tételét: Először: a keresztény ember a legszabadabb, mert mindennek és mindenkinek ura, és senkinek sincs alávetve. De másodszor: a keresztény ember mindennek és mindenkinek alá van vetve, mert mindennek és mindenkinek szolgája lett. A két egymásnak ellentmondó mondatot Szent Páltól veszi: „Bár mindenkitől független voltam, mégis mindenkinek szolgája lettem" (1Kor 9,19), és: „Ne tartozzatok senkinek semmivel, csak kölcsönös szeretettel, mert aki embertársát szereti, a többi törvényt is megtartja" (Róm 13,8). Luther ezt a két dialektikusan ellentmondó kijelentést a 16. századi reformáció polémiájában a római katolikus egyház ellen irányítja. Az egyházilag előírt jócselekedetek, böjtök, ájtatosságok nem adják meg a keresztény szabadságot, hanem inkább szolgaságba taszítják az embert. Csak a Krisztusba vetett hit a szabadulás útja, és a Krisztustól kapott

szeretet kegyelmével elvégzett jócselekedetek szolgaságában rejlik az igazi keresztény szabadság. — Bármennyire igaza volt is Luther Mártonnak a maga korában, nem tudhatta, hogy a reformáció társadalmában kialakuló puritanizmus rendje újabb szolgaságba veti az állítólag keresztény embert. Nem sejthette, hogy ebből a kedélytelen társadalmi rendből születik meg a korai kapitalizmus, amelynek szolgaságából egy újabb, de ezúttal nem keresztény társadalmi eszme vezeti be a 19. és 20. század „reformációját".

Ezzel a kitérőnek tetsző megjegyzéssel szerettem volna bevezetni jelenlegi helyzetünket, amelyben a keresztény szabadság gondolatának korszerű kifejtését keressük. Az általános embertan, az antropológia terén átgondolt szabadságfogalmunk ugyanis kétélű kard lett századunk gondolkozásában. Ne áltassuk magunkat: a jelenkor gondolatvilága tudva vagy tudatlanul istentagadó. Nem értelmi érvekkel veti vissza a keresztény meggyőződést Isten létéről, hanem az emberi szabadság tudatára épít, mint Nietzsche vagy Sartre: ha van Isten, akkor az ember nem lehet szabad. Már pedig az ember szabad, mindenestül szabad. Tehát nincs Isten. Az emberi szabadság nem tűri el azt az úgynevezett szabadságot, amelyet Isten szolgálatában vélünk a magunkénak. Ez az a légkör, amelyben a keresztény ember szabadságát újra át kell gondolnunk. A korszerű dialógus a mai világgal a szabad keresztény feladata.

Vizsgáljuk tehát meg, mennyiben van igaza a fenti érvelésnek, amely az Isten tagadására vezet. Két pontban ismerhetjük el az igazság magvát. Az első a hagyományos kereszténység elméleti rendszerével és gyakorlati megvalósításával függ össze. Leegyszerűsítve: a katolikus hittudomány meg volt győződve arról, hogy az Isten léte (és talán kiléte is) az értelem számára világosan kimutatható tény. Már a középkor óta sorakoztattuk a „megcáfolhatatlan" istenérveket, és ezekben az érvekben Istent úgy állítottuk be, mint azt a Jót, Bonumot, amely minden esetleges emberi élet ellenállhatatlan célja. Az ember természetében minden erre a végcélra mutat, és aki ezt nem ismeri fel, nem lehet más, mint önakaratából vak. Aki pedig fölismeri, az nem tudja el nem ismerni, nem tudja életét másképp berendezni, mint e végső céltól való függésben. Az ember szabad a világot illetőleg, de kötött és függő a felismerhető Istentől. És az egyház dogmatikus rendje a hit engedelmességeként kívánta meg az Isten létének, életünk értelmének megvallását (I. vatikáni zsinat).

Már most először Feuerbach mélyen szántó kritikája fordította visszájára ezt a dogmatikus alaptételt. Azzal érvelt, hogy amit az ember istenként tisztel, nem más, mint önmagának végtelenbe kivetített mása. Szerinte a teológia nem Istenhez jut, hanem az emberhez, és végeredményben nem más, mint antropológia.

A második meggondolkoztató pont inkább az ortodox protestáns hitrendszer egy alapigazsága ellen irányul. A reformátorok ui. erősen hangsúlyozták az emberi természet, de főképp az emberi akarat és szabadság csődjét, amit az eredendő bűnnek köszönhetünk. Az ember lényege, a szabadság, egyszer s mindenkorra elveszett, és a megváltás nem más, mint Jézus Krisztus szabad

engedelmességének betudása az embernek, aki különben a bűn rabságában sínylődik. A megváltás az elveszett emberi szabadság kárpótlása az egyedül üdvözítő hit által.

Ez ellen a felfogás ellen tiltakozott a 19. század elvilágiasodott gondolkozása. Schopenhauer „Wille zur Macht"-ját Nietzsche harcos ateizmusa követte, aki a lázadás mámorában az Isten halálát hirdette: Gott ist tot, wir haben ihn umgebracht. Marx pedig a maga egészében szekularizálta az eredendő bűn és a megváltás ideológiáját, társadalmi térre vetítve.

Szerintem a kereszténység nem annyira az Isten létéről szóló tanításával váltott ki lázadást, mint inkább az emberi szabadság hagyományos értelmezésével. Ha Isten olyan végcél, aminek nem lehet ellenállni, akkor az ember szabadsága nem határtalan. Ha az emberi egzisztencia már eleve a bűn rabszolgaságára van ítélve, akkor a keresztény szabadságnak semmi köze az újkor antropológiájának szabadságfogalmához. Mi keresztények sokszor úgy hirdetjük a megváltásból eredő szabadulást, mint egy újabb rabságot, amely egyrészt a hit által önmagát az engedelmesség jármába fogja, másrészt olyan kötelékeket vállal magára, amelyek mintegy benső kényszerből önként leszűkítik az emberi szabadság terét. Gondoljunk csak a keresztény egyházak fegyelmi rendjére. A „vallás", a „religio" már etimológiailag is kötöttséget jelent, ami lényegesen megcsorbítja az emberi szabadságot. Vajon nem így értelmeztük-e Pál mondását: „Míg ugyanis a bűnnek szolgáltatok, az igazsággal szemben szabadok voltatok. Mi hasznotok volt akkor abból, ami miatt most szégyenkeztek? ... Most azonban fölszabadultatok a bűn alól, és Isten s z o l g á i lettetek" (Róm 6,20-21). Ha tehát a keresztény a megváltás tényét csak a bűntől való szabadulásnak fogja fel, és nem hangsúlyozza eléggé az ezáltal végtelenné bővült emberi szabadságot és ennek felelősségét még a világ iránt is, aligha tudja megcáfolni századunk istentagadását. A keresztény éppúgy, mint az ateista az emberi szabadságot a végtelenben fogja fel. A kettő közötti különbség másutt van.

Mert mit is jelent a Krisztus hitében megváltott ember szabadsága? Erre legjobban a bibliai üdvösségtörténet egyes — talán elhanyagolt pontjai adják meg a választ. Feltűnő, hogy az Ószövetség nyelvhasználatában a „szabadság" szó alkalmazása majdnem mindig egy társadalmi valóságra utal: a szabad ember a rabszolga ellentéte (Kiv 21,2-5). Az elnyomott zsidó nép politikai felszabadulása egyszersmind i g a z s á g o s s á g o t jelent Izrael szegényei számára. Amikor Jézus föllép, küldetésének messiási jeleit így foglalja össze Keresztelő János követeinek: „Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegényeknek meg hirdetik az evangéliumot. Boldog, aki nem botránkozik meg bennem" (Lk 7,22-23). Ennek a már történőfélben lévő felszabadulásnak a jelei a fent említettek és az Izrael szegényeinek hirdetett „jó hír", az evangélium igazsága. De mi ez az igazság, amely felszabadít? János evangéliumának az a részlete kapcsolja össze az igazság és a szabadság (alétheia eleuthéria) gondolatát, ahol a Jézus és a

zsidók közötti összeütközés eléri tetőfokát: „Ha . . . valóban tanítványaim lesztek, megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz benneteket". Ez kiváltja a zsidók felháborodását: mi, Ábrahám fiai nem vagyunk szabadok?! És erre mondja Jézus azoknak a zsidóknak, akik megbotránkoztak szabad magatartásán népe hagyományaival szemben: nem vagytok szabadok, először azért, mert a bűn szolgálatában állva igazságtalanul életemre törtök; másodszor és főképp azért vagytok rabszolgák, mert nem akarjátok bennem fölismerni az egyedül maradandó és végleges igazságot, amit csak általam tudhattok meg (Jn 8,31-59). Mert „én és az Atya egy vagyunk" (Jn 10,30). Vagyis az Istent senki sem ismeri, még azok sem, akik Ábrahám fiaiként Atyának szólítják. Az Istent csak az ismerheti, aki Jézus Krisztusban hisz: „Aki engem lát, látja az Atyát is" (Jn 14,9). Magyarán: Jézus evangéliumának igazságában az a fölszabadító tény, hogy az Isten, az Atya nem távoli fönséges hatalom, hanem szinte kézzelfogható másik személy; nem szolgai hódolatot, hanem szeretetet kér szabad gyermekeitől. Ezt fejezi ki Szent Pál a galatákhoz írt levélben: „Isten fiai vagytok a Jézus Krisztusba vetett hitben . . . Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban" (Gal 3,26-28). Ezt fejezi ki ugyanabban a levélben Hágár és Sára történetének felidézése: abban az új személyiségben, amelyet a hitben nyertetek, minden társadalmi különbség ledőlt köztetek: szabadok vagytok, nem függtök többé a semleges törvénytől vagy más emberek lelkiismeretétől (vö. 1Kor 10,29). Minden szabad nektek, — csak ne váljatok semminek rabjává (1Kor 6,12). Olyan világban éltek, ahol minden élő és élettelen felszabadul Isten bennünk lakozó lelke által; és ez a szabadító lélek nem a szolgaság lelke, hogy ismét félelemben éljünk, hanem a fogadott fiúságé, amelyben azt kiáltjuk: „Abba, Atya" (Róm 8,22). Erre a szabadságra pedig Jézus Krisztus igazsága vezetett minket (Gal 5,1), — és ez a szabadság, ez az eleuthéria, egyben nyíltság is, „parrhészia" az Istennel szemben: „a benne való hit által van reményünk és biztonságos utunk Istenhez" (Ef 3,12), mert őáltala közösségbe, barátságra léptünk Istennel, az Atyával (1 Jn).

Ha ezeket a sorokat olvassuk, akkor a kereszténység a szabadság programját tárja elénk. Felszabadultunk — nem elsősorban a bűn t ő l , hanem az igazság r a , amelynek egyedül Jézus Krisztus a záloga. Ebben áll megigazulásunk, az a „dikaioszüné", amely Isten és az ember viszonyát hozza rendbe Krisztus Jézus által. Mert a megigazulás, ennek görög értelmében, nem az egyéni lélek megszabadulása a kötöttségből egy másfajta kötöttségre, hanem az Isten és az emberiség közötti viszony frappáns tisztázása Jézus Krisztus evangéliuma által. Ez a viszony pedig a két s z a b a d személy közötti szövetség, amely véglegesíti és a végtelenbe tágítja szabadságunk látóhatárát. Emberi szabadságunk nyílt (parrhészia): Krisztus ugyanis olyan „szabadságra szabadított fel" (Gal 5,1), amelyben Isten és ember között őszinteség uralkodik. Ebben az őszinteségben nincs többé fenntartás. Az ember nyílt Isten előtt, átadta, kiszolgáltatta önmagát, MERT Krisztusban Isten feltárta, kiszolgáltatta magát az

embernek. Emberi szabadságunk párhuzamos lett Isten szabadságával. Egyedül Krisztusban ismertük fel ezt az igazságot, és a hit fölismerése e g y személlyé tett minket vele: „Élek, de már nem én élek, hanem Krisztus él énbennem" (Gal 2,20).

De most hagyjuk el az isteni igének fennkölt bibliai nyelvét, és próbáljuk egyszerűbb nyelven összefoglalni a megismerteket. Amit Jézus Krisztusban megismertünk, nem más, mint hogy szabadok és nyíltak vagyunk az Isten előtt. Isten erre a szabadságra teremtett minket, és ez a szabadság magyarázza meg még azt a lehetetlennek látszó lehetőséget is, hogy az ember szabadon visszautasíthatja Isten szövetségét, amit Jézus Krisztusban ajánlott fel nekünk v é g l e g e s e n. A másik ember azért tagadhatja Istent őszintén, mert éppen úgy, mint mi, szabadnak született. Nem szükségszerű, hogy tagadásából bűn és nyomor következzék önmaga és környezete számára. Egy ateista éppen úgy lehet jó, mint egy keresztény rossz és gonosz. A kérdés számunkra csak az, elérjük-e szabadságunk maradandó és végleges teljességét. Mert az emberi szabadságnak, amint láttuk, fokai vannak, és fejlődésének határa egyedül a végtelen. Mindenki felelős és köteles harcolni a szabadságnak minden elképzelhető helyes formájáért, ha emberek akarunk maradni. A jó keresztény köteles minden erejét latba vetni fizikailag, politikailag, gazdaságilag vagy társadalmilag elnyomott embertársaiért, mert Jézus Krisztusba vetett hite a felszabadulás hite. Mit ér a mi benső lelki szabadságunk, ha milliók éheznek a földön, ha jogtalanul megölik és börtönbe taszítják embertársainkat? De ugyanúgy mit ér a munka és áldozat a világ szabadságáért, ha valaki nem találja meg azt a pontot, ahol önmaga is szabaddá válhat? Már pedig ennek a szabadságnak maradandó teljessége a másik személynek való odaadásban nyeri el emberi mélységét, amint erről még Sartre is tanúságot tett. És mi egy olyan személyre találtunk, egy olyan személlyel léptünk személyi közösségre, akinek belső távlata maga a végtelen. A mi szabadságunk személyi forrása nem az a veszélyeztetett és múló szeretet, amely lassan kihűl az emberi feledékenységben, vagy elmossa a jövő, hanem valaKI, aki Örökkévaló. Ez a személy a Jézus Krisztusban megismert Isten, az Atya; és az elnyert közösség az istenfiúság és egyben a szabadság Lelke.

Ennek a Léleknek birtokában így foglalhatjuk össze a keresztény szabadság fogalmát, mint életünk kiteljesedésének folyamatát: A szabadság hordozóerő, amely létünk végtelen lehetőségeinek tengerében nem hagy elveszni bennünket, hanem a végtelent egy gyújtópontba gyűjtve örökérvényűvé teszi. Ebben a fókuszban találjuk meg önmagunkat, ahogy a szerető ember a másik emberi személyben nyeri el igazi önmagát és az egész világot. Ha ennek a másik személynek szeretett emberi arcvonásaiban megérezzük az Isten személyiségét, amit Jézus Krisztusban fedeztünk fel, akkor szabadságunk beteljesedett és véglegessé vált: Jézus Krisztus által Isten felfoghatatlan szabadságának párhuzama. Ez az örök élet, amelyről János evangéliumában Jézus beszél: teljes felszabadulásunk Isten előtt. A keresztény hitben a szabadság végtelen távlata

konkrét és végleges körvonalakat kap. Emberi szabadságunk végtelen, mert az isteni szabadsággal párhuzamos: Isten szövetségének társai lettünk.

Lehet, hogy fejtegetéseim során egyes kijelentésekben eltértem a megszokott, hagyományos beszédmódtól. Ezekért a kijelentésekért mint teológus hajlandó vagyok felelősséget vállalni, mert az Istenben nem elsősorban a mindenható hatalmat és nem a bűnt elvető büntető bírót, hanem a szabadság Istenét ismerem fel. Az ő szabadsága ad az én szabadságomnak konkrét végtelen és véges lehetőséget; az ő mosolya szabadítja fel bennem a boldogságnak azt a nevető Te Deumját, amelyet csak egy Jézus Krisztusban felszabadult ember tud belekiáltani a világ szomorúságába: „Ne féljetek, én legyőztem a világot!" Ez a végleges öröm csak a Krisztusban felszabadított ember öröme, aki megtalálta szabadságának végérvényes beteljesülését, Jézus Krisztust.

Rácz Imre

A NEMI ERKÖLCS KÉRDÉSEIRŐL — MAI KERESZTÉNY SZEMMEL

I. A téma időszerűségéről[1]

Az emberi szexualitás és a nemi erkölcs különféle kérdéseiről az utóbbi években majdnem áttekinthetetlen számban jelentek meg könyvek és cikkek egyetlen nyelvterület keretén belül is. Tekintet nélkül a szerzők világnézeti vagy vallási álláspontjára, mindannyian az olvasók nyilvánvaló érdeklődését igyekeznek kielégíteni.

A szexualitás évszázados tabuizálása után tapasztalható olvasási igény hullámain igen változó fajsúlyban úszik a sok nyomdai termék. A legprimitívebb pornográfiától a legkomolyabb tudományos publikációig mindent megtalálunk a kínálatban.

Cikkemnek nem az a célja, hogy újabb szempontokkal gazdagítsa az amúgy is szinte parttalan vitát. Rövid összefoglalást szeretne csupán nyújtani a különféle álláspontokról, különös tekintettel arra, hogy a magyar nyelvterületen bizonyos késéssel indult meg a kérdés tanulmányozása és valláserkölcsi értékelése. Az érdeklődés persze Magyarországon is nagy. Dr. Bágyoni Attila „Szex, szerelem, család" című könyve például alig két éven belül a múlt esztendő folyamán immár második kiadásban jelent meg 93 600 példányszámban. A budapesti Medicina-könyvkiadó négy másik hasonló tartalmú könyvet tett közze a közelmúltban részben 2. és 3. kiadásban.[2] Bár ezek a munkák tudatosan lemondanak a nemiség valláserkölcsi minősítéséről, gyakorlati következtetéseikben és kívánalmaikkal mégis sokszor igen közel állnak a keresztény normák követelményeihez.

Ha a számtalan könyvet és cikket rendszerezni akarjuk, a nagyon felületes vagy egyenesen pornográf írások kiselejtezése után — kissé elnagyolva — a következő tartalmi csoportokat találjuk:

1. Empirikus felmérések. Ezek ma a fiatal szociológia tudományának talán legkedvesebb gyermekei. Rendszerint — de nem kizárólag — kérdőívek formájában végrehajtott információgyűjtés eredményeit közlik, nem ritkán különösebb kiértékelés nélkül. Ha a megkérdezés szakszerűen és kielégítően nagy körben történt, akkor az eredmények hűen tükrözik a gyakorlatot. E tanulmányok segítenek bennünket abban, hogy ne vágyálmokból vagy valótlan feltételezésekből induljunk ki, hanem a tények ismeretében kezdjünk a problémák elemzéséhez.

2. Biológiai-antropológiai tanulmányok. Miután a katolikus morálteológiában a „természet" és „természetes" fogalmak nagy jelentőségűek, elengedhetetlenül szükséges az emberi természet mai módszerekkel történő tanulmányozása. Hibás feltételekből kiinduló erkölcstan szükségszerűen hibás követelményeket állít fel.

3. Ismeretterjesztő, „felvilágosító" munkák. Informálni akarnak a nemiséggel összefüggő testi-lelki tudnivalókról. Szem előtt tartják rendszerint az olvasók kor- és állapotbeli különbözőségét, és küzdenek a szexualitás terén még mindig uralkodó messzemenő tudatlanság ellen. A nemi felvilágosítás ma már sok országban az iskolai nevelés törvényileg előírt feladata.

4. Szexuálpedagógiai írások: arra céloznak, hogy az ifjúságot felkészítsék az egészséges, harmónikus, normális és a valláserkölcsi célkitűzéseknek megfelelő nemi életre.

5. A házasságra előkészítő vagy a házasságon belüli nemi problémákkal foglalkozó írások, rendszerint különös tekintettel a fogamzásgátlás és családtervezés konkrét kérdéseire.

6. Kifejezetten valláserkölcsi tanulmányok teológus szerzőktől, amelyek a nemiség kérdéseit a hitélet szemszögéből taglalják. Céljuk az elvi és normatív problémák tisztázásán kívül gyakorlati útmutatás a hívők erkölcsi életére.

E témakörök természetesen nem választhatók el egymástól teljesen. Legtöbb műben eléggé összefolynak a különböző célkitűzések. Miután minket itt elsősorban a szexualitás keresztény megítélése kell hogy foglalkoztasson, különösen az utolsó ponttal törődünk, de igyekszünk szem előtt tartani mindazt, amit más tudományok szolgáltatnak az emberi nemiség helyes értékeléséhez.

II. A nemiség problémája az ó- és újszövetségi Szentírás szerint[3]

Az apostoli hitvallás két kijelentést tesz az emberi testről. Az első hitcikkely inkább általánosságban beszél: „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében". De aztán kifejezetten megvalljuk: „Hiszem . . . a testnek föltámadását". E két mondat híven tükrözi azt a feszültséget, amelyen belül a keresztény embernek keresnie kell álláspontját. Egyrészt az emberi test — mint Isten teremtménye — minden képességével együtt pozitív értékelést érdemel, másrészt érezzük, hogy végleges és maradandó harmónia csupán a „test föltámadása" után várható.

E hitcikkelyek a bibliai kinyilatkoztatás alapján állnak. Különösen a test föltámadásáról szóló hittétel foglalja magában azt a szentírási tanítást, hogy az embert nem lehet szétszakítani „testre" és „lélekre". A későbbi görög dualisztikus elképzelés, elsősorban Platón és Arisztotelész filozófiája nem elégszik meg a különbségtétellel, hanem radikálisan szétválasztja a testet és a lelket, olyannyira, hogy — mint Platón mondja — a lélek maradandó, halhatatlan, míg a test elenyészik. Ez azonban nem egyeztethető össze az ószövetségi Szentírás legrégibb álláspontjával. A Biblia első könyvei az embert mint egységes lényt tartják szem előtt, aki egész teljességében Isten szavának erejéből kapott létjogosultságot. A Teremtés könyvének „életlehelete" (nephes) nem a plátói „lélek", hanem olyan életerő, amely a halálban megsemmisül. Az egész embernek el kell szenvednie a halált, hiszen az a bűn következménye, a bűnt pedig az egész ember követte el, nem csupán a test. Így a halottak birodalmában az eredeti bibliai elképzelés szerint nem a halhatatlan lélek tartózkodik, hanem az egész ember árnyékképe (Iz 14,8-10; Zsolt 88,5.11). Jóval később és csupán lassanként alakult ki Izraelben — jórészt keleti befolyás alatt — a halottak föltámadásába vetett hit. Az Újszövetség keletkezésének idején, mint a qumráni szövegek is bizonyítják, már várták a jámbor zsidók a halottak föltámadását, de úgy képzelték el, hogy Isten ereje új életre kelti majd az egész embert. Csupán a görög befolyás alatt álló zsidók vették át a görög fogalmakat; a héber nephes-t pszühé-vel fordították, s így a szó tartalma is megváltozott. Az „élet leheletéből" halhatatlan „lélek" lett. Ezáltal megindult az a folyamat, amely később szélsőségeiben dualisztikus, sőt manicheista leegyszerűsítésekbe torkollott.

Az ószövetségi Szentírás a két teremtéstörténeti elbeszélés keretén belül szól először közvetlenül az emberi nemiségről: Ter 1,26-27 és 2,18-25. Az első fejezetben: „Isten megteremtette az embert . . . férfinak és nőnek teremtette". Már e néhány szó is kifejezésre juttatja azt a tényt, hogy az ember nemi kettőssége a bibliai antropológia alapvető tétele. Nem beszélhetünk az emberről anélkül, hogy nemi megosztottságát ne vennénk figyelembe. A Teremtés könyve a nemiség nélküli embert nem ismeri; a Bibliában található első említés a „férfire" és az „asszonyra" vonatkozik. Ezzel az egyszerű fordulattal széttöri a mitológia béklyóit is, amely az Izraelt körülvevő népek vallásos hagyományában oly nagy szerepet játszott. Ha az emberi nemiség Isten alkotása, akkor nincs szükség sem orgiasztikus istenítésére, sem pedig az előle való aszkétikus menekülésre.

Ez az alapvető nemi különbözőség nem csupán biológiai jellegű. A nemi polaritás sokkal mélyebbre nyúlik, és a végső élettitkokat érinti. Egészen más kategóriába tartozik az Ószövetség megítélése szerint, mint pl. a faji, népi vagy állapotbeli elkülönülés. A Teremtés könyvének második fejezete, a „jahvista" hagyomány szerint „nem jó az embernek egyedül lennie" (18. vers). Ádám csak akkor válik teljessé, csak akkor valósul meg igazán, ha szólhat élettársához: „Ez már csont a csontomból és hús a húsomból . . . Ezért a fér-

fi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz" (23-24). A két nem tartós házasságbeli kapcsolata a maga teljességében mint testi-szellemi-lelki kapcsolat Isten teremtésbeli adományaihoz tartozik, anélkül, hogy itt lényeges prioritást találnánk. Ugyanez áll fenn a sokat vitatott kérdéssel kapcsolatban is, hogy mi az emberi szexualitás végső értelme: a szaporodás, vagy a partnerek kölcsönös kiegészülése?

A nemiség e magasrendű szentírási megítéléséből az ószövetségi izraeliták persze nem vonták le mindig a végső következtetést. A sokáig gyakorolt poligámia, a pátriárkák társadalmának férfi-uralma, amely az Ószövetséget jóval túl is élte, nem magyarázható a Bibliára való hivatkozással.

Ugyanez érvényes a szexualitás különféle formáinak erkölcsi megítélésével kapcsolatban is, hiszen sokszor e pontban is a társadalmi célszerűség hátteréből kiinduló pragmatikus állásfoglalásokkal találkozunk. Ami a kiválasztott nép jövője szempontjából előnyösnek látszik, azt erkölcsileg is messzemenőleg igazolják, ami a célt szem elől téveszti, elmarasztaló ítéletet kap. Jézus maga is polemizált korának uralkodó nemi és házaserkölcsi kategóriái ellen. A szamariai asszonnyal folytatott vitáját Jákob kútjánál, a házasságtörő asszony tervezett megkövezésével kapcsolatos fellépését, vagy éppen azt a tényt, hogy a feltámadás első tanúiként asszonyok szerepelnek, talán úgy is foghatjuk fel, mint a nő társadalmi leértékelésének újszövetségi korrektúráját.

Az újszövetségi Szentírás az Ószövetség alapjain áll. Mi sem áll távolabb tőle, mint radikálisan új nemi antropológiát teremteni. Annál kevésbé, hiszen a Krisztusba vetett hit elfogadása, különös tekintettel az idők teljességére és a közvetlenül várt parúziára, minden teremtett értéket viszonylagossá tett. „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban" (Gal 4,28). Elsősorban ebből a szemszögből kell a szüzesség szentpáli tanácsát is néznünk (1Kor 7).

Az Újszövetség legfelsőbb értékmérője a szeretet. „Férfiak, szeressétek feleségteket, ahogy Krisztus is szerette az Egyházat" (Ef 5,25). A férfi és nő nemi egyesülése Krisztusnak az Egyházhoz való kapcsolatát fejezi ki titokzatos formában (Ef 5,28-33). Ez a mindent átható és mindennek értelmet adó szeretet az, amit az újszövetségi Szentírás agapénak nevez. E fogalom az Újszövetség egészen újszerű kijelentéséből táplálkozik: Isten szerette a világot (Jn 3,16 stb.). A görög gondolkodás szerint eddig elképzelhetetlen volt Istent a szerető szubjektum szerepében látni. Az Evangélium pedig arról beszél, hogy Isten az ember felé fordul teremtő szeretettel, úgy, hogy az emberben is szeretetet fakaszt. Következésképpen az agapéban az egyik ember a másik felé kell hogy forduljon, nem azért, mert az nagy személyi előnyökkel rendelkezik, hanem azért, mert őt is szereti az Isten. Ezzel szemben az erosz (ez a szó az újszövetségi Szentírásban alig fordul elő) a másik emberben a szeretetreméltó tulajdonságok felé hajlik a maga boldogságának növelésére testi-lelki-érzelmi vonalon. Ehhez járul a szorosan vett nemiség, a szexus területe. Ez

utóbbi két fogalomnak, ha nem akarunk egyoldalúak lenni, a személyi szeretet elsőbbségével az agapéban kell integrálódni.

Foglaljuk össze a Biblia szerint indokoltnak látszó következtetéseket: 1. Az ember a maga nemi kettősségében Isten teremtménye és képmása; 2. Az erkölcsös élet az egy Isten hatalmi igényének, tehát végül is az első parancsnak alapján áll; 3. A szexualitás, mint az ember testi-szellemi-lelki egységébe integrált érték, tárgya Isten világszeretetének és a krisztusi megváltásnak; 4. Az erkölcsiség értelme és fundamentuma a (nemcsak nemi) partner felé forduló, neki jót akaró szeretet. Elégedjünk meg egyelőre ezekkel a nagyon általános következtetésekkel, hiszen — mint a tübingeni egyetem keretén belül működő Deutsches Institut für Fernstudien egy hitoktatóknak készült jegyzetében minden köntörfalazás nélkül olvashatjuk — „a bibliai tanításból a keresztény szexuális magatartással kapcsolatban semmi konkrét utasítás nem következik".[4] Ez természetesen nem annyit jelent, mintha a bibliai utasítások nem kötelezznének minket; céljuk elsősorban mintaként szolgálni és nekünk megmutatni, hogy az adott történelmi körülmények között milyen konkrét következtetések feleltek meg Isten akaratának. Gyakorlati erkölcsi követelmények a hivő ember számára mindig két forrásból erednek: egyik Isten akarata, másik pedig a mindenkori társadalmi, kulturális, gazdasági, stb. viszonyok. Kinek jutna ma pl. eszébe, jósnőt a Kiv 22,17 értelmében, vallási elhajlót Kiv 32,27-29, vagy az Úr napján dolgozót Kiv 31,14 szerint halállal sújtani a Szentírásra való hivatkozással? Vagy gondoljunk csak az eskü félreérthetetlen elutasítására Mt 5,33-37 szerint és pl. az antimodernista esküre. Miért ne lenne érvényes a szexualitás területén is az, amit másutt már régtől fogva természetesnek találunk?

III. A nemiség keresztény értékelése az idők folyamán[5]

A nemiség dinamizmusát és veszélyeit az emberiség ősidők óta érzi. Nem csoda, hogy ebből a feszültségből igen különféle értékelések születtek. A kereszténységen belül is követhetjük ennek a hullámverésnek nyomait, aszerint, hogy a nemiség igenlése vagy inkább elutasítása állt előtérben. Az apostoli és az apostolok utáni első idő részben eszkatológikus okokból, részben pedig a környező pogány világgal való tudatos ellentétből az aszkétikus magatartásra és ebből kifolyólag a nemiség lehető visszaszorítása felé hajlott. Részben dualisztikus gyökerekre vezethető ez vissza, eredete a perzsa befolyás területén már Krisztus előtt fél évezreddel kimutatható. Az újplatonizmus, gnózis, manicheizmus vonalán a középkori „tisztá"-on és az újkori puritanizmuson keresztül napjainkig terjed a paletta.

Szent Ágoston püspök, aki megtérése előtt maga is a manicheizmus befolyása alatt állt, hosszú időre meghatározta az Egyházon belül elfogadott álláspontot. Az ő véleménye szerint a nemi élettel egybekötött öröm a bűnbeesés következménye, tehát az önmagában jó természet hibájának tekintendő. Természetesen tudatában volt ő annak, hogy az élet továbbadásához szükség

van az embernek nemi képességeire. Ebből a szükségszerűségből, valamint a házassági hűség erősítése céljából tehát megengedhetőnek tartja ezt az elkerülhetetlen rosszat. Bár a nemiség mai értékelésének Szt. Ágoston álláspontja nem felel meg, olcsó egyszerűsítés lenne véleményét lekezelően elítélni. Az uralkodó manicheizmus pesszimizmusa és az ugyancsak elterjedt pelagianizmus optimizmusa között vergődő keresztény rigorizmussal szemben a hippói püspök értelmezését igazi haladásnak minősíthetjük.

Nyomában a rigorizmus győzött. Hamarosan a nemi élvezetet a házasságon belül is igazi bűnnek minősítették. Így kialakult az a paradox helyzet, hogy egyrészt a házassági kapcsolatot jónak tartották, másrészt azt hirdették, hogy fenntartása és gyakorlása bűn nélkül lehetetlen. Lázasan kerestek tehát „mentesítő okokat", mint pl. a nemzés, a házassági kötelesség (debitum) teljesítése, amelyek az önmagában bűnös cselekedetet megbocsáthatóvá tehették. Bűnként kezeltek ezek a rigoristák olyan természetes nemi folyamatokat is, mint pl. a gyermekszülést, éjjeli magömlést, továbbá a házastársaknak is megtiltották az együttélést vasár- és ünnepnapokon, valamint a bűnbánati időben.

Aquinói Szt. Tamás igyekezett tudatosan küzdeni az ágostoni dualizmus ellen. Nála tűnik fel először teljes jelentőségében a „természetes" fogalma és ad érvelésének új irányt. Logikusan következtette, hogy ha a nemiség és a házasság megfelel Isten akaratának, akkor a nemiségből fakadó öröm, mint a dolog természetes velejárója, ugyancsak jó és Isten akarata szerinti kell, hogy legyen. Mindenesetre azzal a feltétellel, hogy a nemi aktus „természetes" marad, tehát a partnerek új élet keltésére törekszenek.

Albertus Magnus volt az egyetlen jelentős középkori teológus, aki a házastársak szerelmét elfogadta a szexuális érintkezés erkölcsileg kielégítő okául. Ő azonban annyira nagy tanítványa árnyékában állt, hogy véleménye szélesebb befolyásra nem tehetett szert.

A 16. és 17. századi jezsuita teológusok Szt. Tamás álláspontját annyiban módosították, hogy a kifejezett nemzési szándék helyett megelégedtek a nemi aktus nemzésre alkalmas voltával. Ez a vélemény lényegileg a mai napig uralkodó a különböző pápai megnyilatkozásokban is.

Ebből a rövid visszapillantásból is világosan látszik, hogy a szexualitás alapvető megítélése az Egyházon belül az évszázadok folyamán nem lényegtelen változásokon ment át, és ezek hátterében a mindenkori természettudományi ismeretek és társadalmi szükségszerűségek fontos szerepet játszottak.

Befejezésül lássuk még röviden, milyen álláspontot foglal el a II. Vatikáni zsinat[6] és a holland katekizmus, mint a zsinat szellemének jelentős megvalósítási kísérlete.

A Gaudium et spes 12. pontja az embert mint természeténél fogva társas lényt írja le, és rámutat arra, hogy a két nem kapcsolata a személyi kiteljesülés szerves része. Később a 48-51. cikkelyben a konstitúció a házassággal és családdal kapcsolatban kiemeli a házastársak egymás iránti szeretetét, mint

nemiségük hordozóját, és tudatosan elkerül minden olyan kifejezést, ami a házasságot a személyi szférából újra a Codex iuris canonici tárgyias és szerződési alapon álló fogalmi világába kényszerítené vissza. A zsinat alapvető érdeklődése tehát elsősorban arra irányul, milyen szerepet játszik a nemiség az emberi személyiség kifejlődésének dinamikus egészében. Nem tagadható, hogy a mai személyiségfilozófia (Ebner, Buber) hatással volt a kérdéses szövegek megfogalmazására.

A holland katekizmus[7], célkitűzéséhez híven, igyekszik konkretizálni a zsinat irányelveit. Harminc oldalon tárgyalja a házassággal, családdal és nemi élettel kapcsolatos problémákat, kitérve a gyermeknevelés szexuálpedagógiai feladataira is. Különösen kiemeli azt a tényt, hogy az ember nem egyik pillanatról a másikra csöppen bele a teljes nemi életbe a felbonthatatlan házasságon belül, hanem lépésről lépésre halad a kisgyermek szexualitásától a kamaszkor forrongásain és a jegyesség érett szerelmén keresztül a házasélet teljes nemi egységéig. Minden életkornak megvan a maga sajátos, természetes szexualitása, amely erkölcsileg jó, és félelem diktálta visszaszorítása az emberi kiteljesülést megrövidíti. Elmarasztalóan beszél a katekizmus az olyan „tabuval telt családról, amelynek fojtó, prüd légkörében a nemiséget agyonhallgatják vagy visszaszorítják, és ezáltal elválasztják az emberi szeretet egészétől. Itt a gyermek csupán a szülők ‚magasabb', szellemi kapcsolatát éli át, mialatt a szerelem testi megnyilvánulásairól legfeljebb egy kínos negyedórában hall valamit. Gyermeket csak úgy lehet szemérmességre nevelni, tehát arra, hogy ne értékelje túl a nemiséget és ne tekintse elszigetelten, ha saját szemével láthatja, milyen természetesen és kölcsönös nagyrabecsüléssel tudnak szülei egymással gyengédek lenni, és hogy ez mily harmónikusan illeszkedik bele egész együttlétükbe".[8] Az ilyen atmoszférában nyíltan és természetesen lehet beszélni a különféle nehézségekről is, mint pl. a kamaszkori önkielégítésről, anélkül, hogy fölösleges bűntudattal terhelnék meg a szülők gyermekeiket. Az egészséges nemi nevelés célját a katekizmus abban látja, hogy a fiatalok minél inkább maguk mögött hagyják az önző vágyakat, és minél világosabban megérezzék, hogy a „szexualitás a szeretet nyelve".[9]

Ez a rövid történelmi visszapillantás, ha csak nagyon vázlatosan is, rámutat arra, hogy a katolikus teológia, kezdetben ugyan lassan, a II. Vatikánum óta azonban mind ütemesebben, a szexualitás megítélésével kapcsolatban következő tendenciát mutatja: 1. Feltartóztathatatlanul halad a nemiség teljes rehabilitálása felé; 2. törekszik a nemiségnek az emberi személy teljességébe történő integrálására; és 3. kötelességének érzi azt, hogy az antropológiából kiindulva az erkölcsi normák kérdését újra s újra vita tárgyává tegye.

IV. A humán tudományok jelentősége[10]

Századunk egyik legszembetűnőbb sajátossága a humán tudományok iránti fokozott érdeklődés. A humán biológia, pszichológia, szociológia forradalmasította a 20. század emberének saját magáról alkotott képét.

Ezek a tudományok szokatlan hangon jelentkeznek, és mind türelmetlenebbül követelnek meghallgatást. Gyökeres hiba lenne tőlük várni erkölcsi normákat; de ugyancsak gyökeres hiba lenne erkölcsi törvényeket alkotni vagy ismételgetni az illetékes tudományok meghallgatása nélkül. E fenntartás előrebocsátásával nézzük néhány megállapításukat.

A humán biológia pl. abból indul ki, hogy az ember és szexualitása természetéhez messzemenőleg hozzá tartozik az öröklött és veleszületett tulajdonságok állandó változása. Ez a változandóság nemcsak a külső magatartást érinti, hanem a legmélyebb fiziológiai-antropológiai gyökerekig nyúlik. Ennek a fejlődésnek legfontosabb eredménye az emberi individualitás, amely a nemiségre is vonatkozik.

Következésképpen követelik a humán biológusok, hogy a szexualitással kapcsolatban is jobban szem előtt kellene tartani az emberi összesség elvét, tehát kerülni kellene az egyházi gyakorlatban a tételes megítéléseket. Gyakorlatban ez annyit jelent, hogy pl. a kamaszkori nemiség vagy a jegyesek szexualitása csupán az egész ember fejlődésének összességéből ítélhető meg helyesen. A gyengédséget, a szeretni tudást s a szeretet befogadását is be kell gyakorolni, ami természetesen egészen mást jelent, mint felületes „kipróbálást". Egyoldalúan aszkétikus, negatív beállítottság helyett inkább a mindent átfogó, tehát a testiséget sem kizáró szeretet gyakorlását sürgetik. Feltűnően közel jutnak itt a biológusok azokhoz a következtetésekhez, amelyeket a Biblia álláspontjából jogosnak láttunk levonni. Hasonló meggondolásokból kiindulva tiltakoznak a koitus elszigetelt megítélése ellen, amely — mondják — különösen az egyházi törvényszékek gyakorlatában még mindig nagy szerepet játszik, tekintet nélkül arra, hogy milyen személyes érzelmek kíséretében jött létre. A szexualitás megrövidítését látják a különböző esetekben alkalmazott egyházi előírásban is: „mint testvérek élni egymással". Teljes partneri együttélés ugyanis a szexualitás kikapcsolásával elképzelhetetlen. Amint a libertinizmus a nemiséget szinte az ember egészéből kiszakítva abszolúttá teszi, úgy megnyirbálja az egész embert a humán biológusok szerint a szexuális aszkézis keresztény túlhangsúlyozása. További kritikát hallunk a „természet" és „természetes" fogalmával kapcsolatban, amint azt pl. a Humanae vitae enciklika használja. Ugyancsak hiányolják az említett kutatók tudományuk szemszögéből, hogy az egyházi gyakorlat a szexuális individualitást, az elhajlásokat sem kivéve, alig hajlandó elismerni.

V. Quid faciendum? — meggondolkoztató lírai prózában

„A kis herceg elment, hogy újra megnézze a rózsákat.

— Egyáltalán nem vagytok hasonlók a rózsámhoz — mondta nekik. — Ti még nem vagytok semmi. Nem szelidített meg benneteket senki, és ti sem szelidítettetek meg senkit. Olyanok vagytok, mint a rókám volt. Ugyanolyan közönséges róka volt, mint a több száz- meg százezer. De én a barátommá tettem, és most már egyetlen az egész világon.

A rózsák csak feszengtek, ő pedig folytatta:

— Szépek vagytok, de üresek. Nem lehet meghalni értetek. Persze egy akármilyen járókelő az én rózsámra is azt mondhatná, hogy ugyanolyan, mint ti. Holott az az igazság, hogy ő egymaga többet ér, mint ti valamennyien, mert ő az, akit öntözgettem. Mert ő az, akire búrát tettem. Mert ő az, akit szélfogó mögött óvtam. Mert róla öldöstem le a hernyókat (kivéve azt a kettőt-hármat, a lepkék miatt). Mert őt hallottam panaszkodni meg dicsekedni, sőt néha hallgatni is. Mert ő az én rózsám.

Azzal visszament a rókához.

— Isten veled — mondta.

— Isten veled — mondta a róka. — Tessék, itt a titkom. Nagyon egyszerű: jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan . . .

— Az idő, amit a rózsádra vesztegettél: az teszi olyan fontossá a rózsádat . . .

— Az emberek elfelejtették ezt az igazságot — mondta a róka. — Neked azonban nem szabad elfelejtened. Te egyszer s mindenkorra felelős lettél azért, amit megszelidítettél. Felelős vagy a rózsádért . . .

— Felelős vagyok a rózsámért — ismételte a kis herceg, hogy jól az emlékezetébe vésse."[11]

JEGYZETEK

[1] A különféle monográfiák és lexikonok mellett nagyon jó áttekintést nyújtanak a következő folyóiratok, amelyeknek itt jelzett száma több tanulmányban kizárólag témánkkal foglalkozik: Concilium 1974/12, Benziger-Verlag, Einsiedeln—Zürich és Diakonia 1977/5, Grünewald-Verlag Mainz és Herder-Verlag Wien.

[2] Czeizel E.—Magyar P., A születendő gyermek védelmében; Aszódi I.—Brencsán J., A házasélet ABC-je, 2. kiadás; Seregély Gy., Fogamzásgátlás, 3. kiadás; Szilágyi V., Nemi nevelés a családban. További magyarnyelvű bibliográfiát az utóbbi tíz esztendőből lásd Bágyoni említett könyvében 156-157.

[3] Vö. Rahner K.—Görres A., Der Leib und das Heil, Grünewald-Verlag Mainz, 1967; Schelkle H., Theologie des Neuen Testamentes I, Patmos-Verlag Düsseldorf, 1968, 91-169; Jetter H., Das Verständnis von Leiblichkeit und Geschlechtlichkeit des Menschen im Alten und im Neuen Testament, in Hauke H., Aspekte der Geschlechtlichkeit, Heidenheimer Verlagsanstalt, 1969, 31-44.

[4] Szerzők: Alfons Auer és Herbert Gutschera. Vö. Ringeling H., Kriterien einer christlichen Sexualethik, in Diakonia 1977/5, 292-302.

[5] Vö. Christmann H., Erotik und Sexualität im Wandel der Jahrhunderte; Riede J., Geschlechtlichkeit als Problem in der heutigen katholischen Theologie (mindkét tanulmány megtalálható: Hauke H., Aspekte der Geschlechtlichkeit, Heidenheim 1969); Auer A., „Geschlechtlichkeit" cimszó alatt a Fries H. által kiadott Handbuch theologischer Grundbegriffe című kétkötetes munka első kötetében, Kösel-Verlag München, 1962.

[6] Bővebben erről Gál F., Zsinat és korforduló, Budapest, 1968, 167-180.

[7] Glaubensverkündigung für Erwachsene. Deutsche Ausgabe des Holländischen Katechismus, Nijmegen—Utrecht, 1968.

[8] I. m. 453. [9] I. m. 455.

[10] Vö. Erber M., Sexualität: biologisch-anthropologische Erkenntnisse ohne Konsequenzen im Denken und Handeln der katholischen Kirche, in Concilium 1974/12, 720-725; Rodi D., Die Geschlechtlichkeit des Menschen in biologischer Sicht, in Hauke H., i. m. 135-148.

[11] Antoine de Saint-Exupéry, A kis herceg (Rónay György fordításában), Móra könyvkiadó Budapest, 1975, 82-83.

Nagy Ferenc

AZ „ÚJ EMBER" ÉLMÉNYE ÉS KÜZDELME

Elmélkedés Szent Pál nyomán

1. Isten öröktől fogva kiválasztott minket a megváltás kegyelmére; földi életünk folyamán, a történelmi idő során pedig meghív: konkrétan is felkínálja a megigazulást, és választ vár tőlünk. A kiválasztás, az eleve elrendelés (vö. Róm 8.29; Gal 1,15; 2Tim 1,9; stb.) az elhivatás formájában (vö. 1Tessz 5,24; 1Kor 1,9; 7,17kk; stb.) lép be egzisztenciánkba.

Szt. Pál teológiáját tanulmányozva a meghívás három egymással összefüggő lényeges mozzanatát kell kiemelnünk; mindhárom szorosan kapcsolódik Urunk Jézus Krisztusnak, a megigazulás és üdvösség szerzőjének történelmi művéhez. a) Krisztus apostolai meghirdetik nekünk a megigazulás evangéliumát, a megváltás üzenetét, az isteni hívást, az üdvözülés feltételeit; ez az evangéliumhirdetés döntésre, csatlakozásra, engedelmességre, hitre szólít fel (pl. 1Tessz 2,12; 2Tessz 2,14; Ef 4,1; 1Tim 6,12). b) A hit és csatlakozás a keresztség felvételével válik teljessé, hatékonnyá (pl. Róm 6,3; Kol 2-12). c) A keresztség által tagjai leszünk Krisztus Testének, amely Istennel való közösségünknek sajátos szervezete, kibontakoztatója és éltetője, igazi otthona (pl. 1Kor 12-13; Kol 3,15).

2. Az, ami a keresztségben történik velünk, keresztény életünknek és erkölcsének forrása is, kifejezése is.

Szt. Pált tanításának erőteljesebb megfogalmazására egy korabeli szabadelvű szólam szerkentette. (Korunkban, amelyet egyfelől tisztult és elmélyült keresztény felfogás, másfelől viszont az elvilágiasodás rohamos térhódítása jellemez, ezt a szólamot szinte már meg sem értjük, és még kevésbé tudjuk elképzelni, hogy ilyen elgondolás lábra kapjon). Szt. Pál egyes keresztényei azt hangoztatták: „Maradjunk meg a bűnben, hogy ezáltal túláradjon a kegyelem!" (vö. Róm 6,1)

Az igazi keresztény élet valósága és törvénye bizony gyökeresen más.

Mire tanít a keresztségi szertartás szimbolikája? Az alámerítéssel az ember eltűnik a víz színe alá: ez a lemerülés, amely Jézus nevére történik, a „régi ember" „eltemetését" jelképezi: „vele temettek el a keresztségben" (Kol 2,12); „a régi embert bennünk azért feszítették vele együtt keresztre, hogy a

bűn hatalmában álló test elpusztuljon, és hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek" (Róm 6,6). Az alámerülésre következik a felmerülés; ez a mozzanat feltámadást, új életre születést jelképez: „vele együtt fel is támadtatok az Isten erejébe vetett hit által, aki feltámasztotta őt a halálból" (Kol 2,12); „amint Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt a halálból, úgy mi is új életben járjunk" (Róm 6,4).

3. Őszintén el kell ismernünk: erről a meghalásról és új életről nem igen van meggyőző tapasztalatunk. Átéljük a keresztelés fizikai, közösségi, jelképes elemeit; de a jelkép imént adott értelmezése bizony még üres retorikának is tűnhet. Nemigen érezzük, hogy a megkeresztelt ember — akár mi magunkról, akár barátainkról legyen szó — megújult volna; még kevésbé érezzük és még érthetetlenebbnek találjuk a meghalásunkról szóló állítást.

Pedig az élet és a halál általában megtapasztalt és tapasztalatilag igazolható valóság. Nagy élményt jelent, és mélyreható változást hoz életembe, ha pl. le kell vágatnom egyik lábamat, ha doktorrá avatnak, ha egyik világrészből kivándorlok egy másikba, ha egyik napról a másikra sikerül leszoknom valamilyen kábítószerről, ha gyereket szülök a világra. Pedig ezekben a példákban nem is az élet vagy a halál teljességéről van szó, hanem csupán életünk döntő, elevenbe vágó fordulóiról.

Valami az említetteknél még intenzívebb tapasztalatot várunk a „régi ember" halálával és az „új ember" megszületésével kapcsolatban is.

4. Az élmény és a tapasztalati igazolás nem marad el, bár más lesz, mint a természetes élet vonalán, és megvalósulása sajátos feltételektől függ. Lássuk ezt először formai oldaláról.

Az üdvösségről, a megigazulásról és minden velük kapcsolatos más valóságról csak a hit által bizonyosodhatom meg. A hit élménye pedig lényegénél fogva közvetett élmény. Létrejötte ugyan a bennem lefolyó közvetlen isteni tevékenységből fakad; Isten azonban, éppen mivel hitről van szó, a természetes képességeimet meghaladó valóságoknak nem közvetlen látását adja meg, hanem közvetve adja tudtomra — közvetítők (elsősorban az Úr Jézus és apostolai) révén, szimbolikus tettekkel és mindent kimondani nem képes emberi szavakkal —, hogy szeret és az önmagával való örök életközösségre hív.

Más szavakkal: a hit ugyan egyfelől közvetlen kapcsolat is Istennel; de ez a közvetlen jellege éppen az élményben nem mutatkozik, vagy legalább is erősen a háttérben marad. Személyes élményem azokról a jelekről és személyekről van, amelyekre, ill. akikre Isten a nekem szóló üzenetét rábízta. Helyesebben szólva: még valami másról is; de erről majd később. Ez a hitélmény adja meg a keresztény élet állandó alapvető jellegét; ebből sarjad és él minden más életjelensége.

E kitérők után folytathatjuk a „régi ember" halálának és az „új ember" megszületésének elemzését.

5. „Keressétek", „figyeljétek". Ha Szt. Pál nem mondaná, akkor is ezt tennénk, hiszen az ember alapmagatartása a keresés, a valahova törekvés, a job-

bá, újjá válni akarás. Valami célpontot, amely magára irányítja a keresésünket, mindenképpen találunk is. A probléma ott van: keresésünk eredményeképpen olyan valóság erőterébe kerülünk-e, amelyre érdemes ráhagynunk magunkat? megtaláljuk-e életünk igazi súlypontját?

Keresztény hitünk ezt a középpontot a feltámadt Krisztusban jelöli meg. Szt. Pál kimondja, hogy új emberré a keresztség által a feltámadt Krisztus erejében születünk; sőt hogy az „új ember" éppen a Feltámadott életében való részesedést jelenti.

Ez nem magától értetődő, sőt hihetetlennek tűnő, kevéssé bizalomgerjesztő kijelentés; sokan nem is hiszik el. Azoknak viszont, akik szeretnék és hajlandók elfogadni, rámutat arra, milyen nehézségek akadályozzák ennek az újfajta életnek a megtapasztalását. Próbáljuk meg eszmélődésünket rétegekre bontani.

Azt, hogy Krisztus feltámadt, és most testestül-lelkestül az Atya dicsőségében él, sem megérteni, sem elképzelni nem igen tudjuk; de ha elfogadjuk az isteni létrend kimeríthetetlen gazdagságát, akkor nem látjuk abszurdnak; sőt lehetségesnek, szépnek, felemelőnek tartjuk, hogy az emberlét és a történelem egy darabja ezen az egészen egyedülálló módon részesüljön az isteni létben.

A mi feltámadásban való részesedésünknek lesz egy végső fázisa: amikor mi is testi-lelki mivoltunk teljességében feltámadunk; „amikor majd Krisztus, a mi életünk (ismét) megjelenik, akkor vele együtt ti is megjelentek dicsőségben" (Kol 3,4). Már most el tudjuk gondolni, hogy a maga idején ennek a beteljesedésnek a megélése valami közvetlen, zavartalan, tiszta, minden elképzelhetőt felülmúló élmény lesz.

Ott kezdődik a hitünket, gondolkodásunkat, képzeletünket komolyan szorongató probléma, hogy a feltámadás már most osztályrészünk, a feltámadt Krisztus már most a mi életünk: vele együtt máris feltámadtunk, máris életre keltünk (vö. pl. Kol 2,12-13); „minket, akik halottak voltunk a vétkek miatt, életre keltett a Krisztussal együtt" (Ef 2,5).

Ennek elfogadása és valamiféle megélése roppant nehéz és problematikus. Az, hogy a feltámadt Krisztus valamiképpen belső alkotóeleme az evilági emberi egzisztenciának, pusztán emberi szempontból képtelenségnek tűnik; és ha Isten kegyelme megvalósítja is, állandóan a képtelenség képzetével kísért. Hasonló jellegzetessége van az Egyház misztériumának: az, hogy Isten kegyelme, Krisztus feltámadása valamiképpen azonosuljon olyan intézménnyel, amely emberekre van bízva, és a történelem útjait járja, valami egészen kísérteties vállalkozás, és állandó — lehangoló vagy döbbent csodálkozást keltő — meglepetésekkel szolgál.

Krisztus feltámadásának bennünk élő és ható misztériumáról tehát azért nincs közvetlen, tiszta élményünk, mert teljesen meghaladja jelenlegi megtapasztaló képességünket.

Ezeket a meggondolásokat egy másikkal is ki kell egészítenünk, hogy teljesebb képet kapjunk. Itt is Szt. Pál nyomán járunk. Krisztus feltámadása nem

tisztán, nem egymagában, nem teljesen kibontakozva van meg bennünk. Ok és okozat, jel és jelzett valóság, kezdet és beteljesedés, ellenkező előjelű alkotóelemek bonyolult egységéről van szó, amelyet nem könnyű, sőt nem is lehet pontosan körülírni. Részesültünk a keresztelés szentségi szertartásában; megéltük a keresztségi eltemetkezést és feltámadást (vö. Kol 2,12); Krisztussal keresztre feszíttettünk és feltámadtunk; feltámadott életünk egyelőre rejtve van, ahogy a feltámadott Krisztus is Istenben rejtőzik (vö. Kol 3,1-3); Krisztus majd megjelenik, és akkor a mi feltámadásunk is teljessé válik. Krisztus feltámadásából forrásozik a keresztvíz újjáteremtő ereje; a mi új életünk pedig a keresztelésből forrásozik.

6. A jelenlegi valóságos kezdet és az eszkatológikus beteljesedés között állandó feszültség áll fenn. Ebből a feszültségből adódik a keresztény élet egyik legjellemzőbb adottsága és a keresztény erkölcsi törvény alapvető motívuma. Az a Krisztus-közösség, amelyet valóságosan, de egyelőre még szinte észrevétlenül megkaptunk, és könnyen elveszíthetünk, állandó erkölcsi tevékenységet kíván tőlünk; csak ennek a folytonos küszködésnek árán remélhetjük, hogy amikor eljön annak ideje, Krisztushoz tartozásunk a soha meg nem szűnő üdvösségben teljesedik ki.

Szt. Pál ezt a dinamikus feszültséget számos írásában megfogalmazza, és a legváltozatosabb képekkel fejezi ki.

— Eddig a bűn rabszolgái, a gonoszság katonái voltunk; a keresztséggel átmentünk az Úr szolgálatába; annak kell tehát engedelmeskednünk, akinek mint szolgák alárendeltük magunkat (vö. Róm 6,12-23).
— „Isten Krisztusban megbékéltette önmagával a világot . . . Krisztusért kérünk: béküljetek meg az Istennel!" (2Kor 5,19-20)
— Isten Lelke lakik bennünk, ő éltet minket; nekünk tehát oda kell hatnunk, hogy éltessen is bennünket, hogy „lélekkel" megöljük a „test" cselekedeteit (vö. Róm 8,9-11.13).
— „Akik Krisztus Jézuséi, a testet megfeszítették szenvedélyeivel és kívánságaival együtt; ha a Lélek által élünk, akkor éljünk is a Lélek szerint" (Gal 5,24-25).
— „Meghaltatok, és a ti életetek el van rejtve a Krisztussal együtt az Istenben . . . Öljétek meg tehát a földön levő tagokat" (Kol 3,3-5).
— A régi ember bennünk Krisztussal együtt keresztre feszíttetett (vö. Róm 6,6); korábbi életünkkel ellentétben tehát el kell vetnünk a régi embert, és magunkra öltenünk az új embert (vö. Ef 4,22-24).
— „Ha tehát Krisztussal feltámadtatok, azokat keressétek, amik odafent vannak, ahol Krisztus van, aki az Isten jobbján ül; az odafenn valókra törekedjetek, ne a földiekre" (Kol 3,1-2).
— „Takarítsátok ki a régi kovászt, hogy új tésztává legyetek, hiszen ti (máris) kovásztalanok vagytok" (1Kor 5,7).
— „Éljetek méltón ahhoz az elhivatáshoz, amellyel elhivattatok" (Ef 4,1).

Egészen prózai szavakkal, általános kifejezésekkel így lehetne megfogalmazni az új ontológiai valóság és a belőle folyó erkölcsi követelmények szoros összefüggését: „Valósítsátok meg azt az új kegyelmi valóságot, amely máris vagytok!"

Szt. Pál szereti egy sajátos képpel meghirdetni a keresztény ember új ontológiáját és új erkölcsét: „Vessétek le a régi embert cselekedeteivel együtt, és öltsétek fel az új embert, aki Teremtőjének képmására állandóan megújul, hogy egyre jobban megismerje őt" (Kol 3,9-10). Ez a kifejezés mélyebbre nyúl, és jobban a lényegre megy, mint első hallásra gondolnánk. Hiszen a régiek felfogásában az öltözet szorosan hozzátartozik a személyhez, a személy társadalmi állásához; a misztériumvallásokban és a gnosztikus elméletekben pedig a ruhaváltás szimbolizmusa alapvető fontossággal rendelkezik. Szt. Pál még fokozza a kép kifejező erejét: a keresztségben nem is csupán ruhát cserélünk, hanem emberi magatartást, személyiséget; új embert öltünk magunkra, „aki Teremtőjének képmására állandóan megújul". Mint tudjuk, „a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény Elsőszülöttje" Krisztus (Kol 1,15); Krisztus szemlélése tehát a teremtői akarat megismerése; az új ember felöltése pedig Krisztusba öltözés. Ez a metafizika csupa dinamizmus: valóság, de még nem teljes kibontakozás, hanem belülről ható erő, felszólítás és ösztönzés a programszerű kifejlesztésre: „Válj azzá, amivé lettél!" Vesd le régi mivoltodat, régi szokásaidat, és öltsd magadra az új, kegyelmi embert, Teremtőd képmását, Krisztus vonásait!

A kereszténységgel megkezdődő feltámadás még nem megnyugvás, nem végleges állapot. A kereszténységgel a teljes húsvéti misztérium ültetődik el bennünk: vagyis a szenvedésen és a halálon át megvalósuló feltámadás. Pontosabban szólva: a halálon át a feltámadásba vivő szenvedés és küzdelem; az a fáradságos és fájdalmas küzdelem, amely már most magában rejti a feltámadás csíráit. A kereszténység nem célbajutás, hanem olyan feladat, amelynek értelmét, normáját, hajtóerejét a feltámadás adja: azok a dolgok, „amik odafent vannak, ahol Krisztus van, aki az Isten jobbján ül" (Kol 3,1).

7. A keresztvízbe merülés két mozzanata nagyszerű jelbe fogja össze mindazt, amit a keresztény megújulás magába foglal. A Krisztussal való meghalásból gyakorlatilag az következik, hogy meg kell halnunk a földi dolgoknak; mivel pedig Krisztussal feltámadtunk, azért gondolatainknak, keresésünknek, küzdelmünknek az odafent való dolgokra kell irányulnia. Mindez egyazon valóságnak, egyazon központi magnak, az „új embernek", a belénk oltott isteni életnek megannyi arculata.

Feltámadott voltunk, a teljesség bennünk elültetett csírája egyelőre „Krisztussal az Istenben el van rejtve" (Kol 3,3); minden, ami természetes emberségünket meghaladja, ami azonban életünk igazi súlypontját alkotja, most még rejtve van: az Atya arca, Krisztus személyi misztériuma, saját igazi mivoltunk. — Szt. Pál itt a korabeli zsidó gondolkodásmódnak megfelelően a dolgokat eszkatológikus térbeliségben szemléli: Isten, Krisztus, a saját feltámadásunk va-

lahol az égi szférában van „elrejtve". Mi a XX. században a térbeliséget nem hangsúlyoznánk, hanem a másképpen ki nem fejezhető ontológiai rétegezettség jelképének mondanánk. — Szt. Pál beszél egy eszkatológiai időbeliségről is: a dicsőséges Krisztus az idők végén majd megjelenik, előjön mostani rejtettségéből, és akkor a nekünk jutott dicsőség is láthatóvá, tapasztalati ténnyé válik (vö. Kol 3,4). Mindaddig, amíg ez a maga idejében bekövetkezik, Krisztus szociális, misztikus Teste egyre növekszik a teljes érettség, a férfikor felé (vö. Ef 4,13).

A keresztény élet tehát feszültség a „már" és a „még nem" között. Ez a feszültség állandó igyekezetben, küzdelemben, vajúdásban és elszánásban fejeződik ki; mindez arra irányul, hogy annak, ami „még nem", fölébe kerekedjünk, és egyre jobban megközelítsük a keresztény élet teljességét, a „már" szintjét. A teljes kibontakozáshoz eszkatológikus változás kell: az, hogy Isten a halállal gyökeresen belenyúljon életünkbe; amíg ez be nem következik, addig tart az erőfeszítés, a küzdelem, sikerekkel és visszaesésekkel.

Szt. Pál a ruhaváltás, a Krisztusba öltözés témájába tételesen beleépíti a keresztény erényekért folytatandó küzdelem programját: „tegyük le a sötétség cselekedeteit, és öltsük magunkra a világosság fegyvereit; mint nappal illik, tisztességben járjunk: ne dorbézolásban és részegeskedésben, ne fajtalanságban és tobzódásban, ne civódásban és versengésben; inkább az Úr Jézus Krisztust öltsétek magatokra, a testet pedig ne dédelgessétek úgy, hogy bűnös kívánságok gerjedjenek benne" (Róm 13,12-14); „újuljatok meg lelketekben és elmétekben, öltsétek magatokra az új embert, aki Isten (tetszése) szerint valóságos igazságban és szentségben teremtetett" (Ef 4,23-24); „öltsetek magatokra — mint Isten választottai, szentjei és szerettei — könyörületes szívet, jóságot, alázatosságot, szelídséget és türelmet; viseljétek el egymást, és bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek panasza van a másik ellen; amint az Úr megbocsátott nektek, ti is úgy tegyetek" (Kol 3,12-13).

8. Küzdelmünk, amelyet állandóan meg kell vívnunk, kettős-egy jellegű: valami ellen és valami meghódításáért folyik. A régi ember ellen és az új ember kiművelésééért. „Az odafenn valókra törekedjetek, ne a földiekre" (Kol 3,2).

Mint már megjegyeztük, a szemléletnek ezzel a térbeli dimenziójával csínján kell bánnunk. A régebbi és a jelenlegi keresztény világszemlélet között az „odafenn" és a „földiek" értelmezése jellemző különbséget jelent. Ha e szavakat szószerint vesszük, akkor magyarázatunk felületes, téves, ráadásul manapság egyre érthetetlenebb is lesz.

A helyes értelem megtalálásához ezt kell meggondolnunk: milyen igény viszi az embert arra, hogy „fölfelé" tekintsen? fizikailag és még inkább jelképesen: fölfelé? Nem nehéz kitalálni: a csodálkozás, az elismerés, a figyelem igénye; a jobb, a teljesebb, a messzebbre tekintő látás igénye; a természet adta szűk, fojtogató köreinkből a tágabb horizontokba való kitörés, az önmagunk fölé emelkedés igénye. Éppen ez az igényünk elégül ki, ez teljesedik

be a keresztségben: az „odafenn valók" belső tényezőnkké, hajtóerőnkké és normánkká válnak.

Tehát nem a föld ellen és nem az ember ellen folyik a küzdelmünk. Ezek a valóságok szintén részét alkotják a megdicsőülésre váró világrendnek. Szt. Pál szerint minden tisztességes, becsületes, hűséges tevékenységünk, amely saját életünkhöz, földünkhöz, társadalmunkhoz kapcsolódik, a krisztusi új ember kibontakozásának, sajátos tevékenységeinek körébe tartozik.

Pontosan arra kell nagyon ügyelnünk, hogy a földi dolgok igazi belső dimenziója elevenen álljon előttünk; ez is küzdelem, aszkézis kérdése. Bizonyos tisztes távolságot, a dolgoktól elszakadni tudást kell kidolgoznunk magunkban, mert csak ezzel a feltétellel tudjuk Istent az ő nem emberi, hanem sajátosan és meglepően isteni bölcsessége szerint felfedezni és imádni. A teremtmények hitből fakadó szemlélete észreveszi, hogy az ember bűnössége miatt a természet is bizonyos hiábavalóságanak van alávetve, és egyben a feltámadás dicsőségére is van rendelve; jelenleg szinte sóhajtozik és vajúdik, de egyben reménykedik is (vö. Róm 8,19-22).

Az evilági dolgok ellen, az ember ellen akkor, azért és olyan mértékben kell felvennünk a harcot, ahogy önmagunkba, teremtményi világunkba zárkózással, az abszolútum igényével, önzéssel fenyegetnek. — Ezzel kapcsolatosan napjainkban nem szabad elhallgatni, hogy az emberi és keresztény élet kifinomult „technikája" (korunk egyik legnagyszerűbb megismerési és gyakorlati vívmánya) jelent egyben szubtilis, alattomos, mérgező veszélyt is: döntés, felelősségvállalás, tevékenység, Isten-szolgálat helyett a problémák véget nem érő elpszichologizálását, elszociologizálását, elvilágiasítását. Amennyiben ez a veszély fennáll (és ezt nem mindig könnyű eldönteni, de el lehet és kell dönteni), annyiban itt is érvényes a mindjárt szóba kerülő páli norma: „öljétek meg ezt a földhöz tapadó tagot!"

Éppen mivel a véges dolgokat abszolutizáló hajlandóság állandóan, folyton megújulóan megvan bennünk, a küzdelem soha nem merül ki, és állandó éberséget kíván tőlünk. Az önzés, önistenítés elleni harc szükségszerűen annyira állandó és annyira intenzív a keresztény életben, hogy egyetlen nagy agóniának, haláltusának tekinthető.

A krisztusi világrendben tehát a halál nem csupán természetes jelenség, nem csupán egy pillanat műve, és nem is csupán eszkatológikus esemény; keresztény lényege szerint állandóan sürgető erkölcsi törvény is. A „földi ember" halála szimbolikusan, és ezért gyökerében ontológiailag is, megtörtént a keresztségben; a Krisztus halálában való részesedésnél fogva tehát állandóan munkálkodunk is kell rajta: „Öljétek meg tehát a földön levő (a földhöz tapadó) tagokat" (Kol 3,5). Egy olyan páli félverset idéztünk, amelyet sem lefordítani, sem értelmezni nem könnyű. A mondatkezdő ige többet mond, mint „sanyargatni", „megzabolázni"; „elfojtani" már közelebb jár a valódi értelemhez; a nekrószate igazi jelentése: „öljétek meg, irtsátok ki, tegyétek életkép-

telenné és hatástalanná", egyszer s mindenkorra, végérvényesen. Mit kell megölnünk? Nem annyira „tagjainkban azt, ami földies" (így nem egészen helyesen fordítjuk a kifejezést), hanem bizonyos bűnös hajlamokat, amelyeket az apostol „tagoknak" nevez, létünkön belül szinte sajátos, önálló léttel és tevékenységgel ruház fel.

9. Több helyen (pl. 1Kor 5,9-11; Gal 5,19; Ef 4,19; 5,5; Kol 3,5; 1Tim 6,3-10) Szt. Pál jegyzékbe szedi azokat az emberi „tagokat", amelyek a földre irányulnak, a földhöz tapadnak, azokat a „régi embert" jellemző bűnös hajlamokat, amelyek ellen küzdeni kell, amelyeket ki kell irtani, ki kell ölni. Az apostol felfogásában ezeket két alapvető bűn köré lehet csoportosítani.

Az egyik a paráznaság, amely a gonosz megkívánástól a konkrét tett végrehajtásáig számos változatot fog át („bűnös kívánság, érzéki szenvedély, tisztátalanság, paráznaság, fajtalanság").

A másik alapvető bűnös hajlam a kapzsiság. „Minden rossznak gyökere a pénz szerelme, amely után sóvárogva egyesek eltévelyednek a hittől, és sok fájdalmat okoznak önmaguknak" (1Tim 6,10). Ugyanúgy, mint a paráznaság, a kapzsiság is számos más bűnben érvényre jut („kapzsiság, rablás, átkozódás, istenkáromlás, gonosz gyanúsítás, méregkeverés, ellenségeskedés, viszálykodás, vetélkedés, harag, nagyravágyás, egyenetlenkedés, pártoskodás, irigykedés, részegeskedés, tobzódás" . . .). Annyira veszélyes rossz a kapzsiság, hogy a bálványimádásnak, valamennyi bűn közül a leggonoszabbnak is szinte ikertestvére.

Isten a színtiszta igazság, maga a szentség és igazságosság, ő az élő tisztaság. Ezért az az újdonság, amelyet önmagából közöl velünk, nem tűri sem a kapzsiság megnyilvánulásait, sem pedig a paráznaságot; ellenkezőleg arra indít, azt sürgeti tőlünk, hogy ezeket a bűnöket folytonos küzdelemmel kiöljük magunkból, és így helyet készítsünk a bennünk elhatalmasodni kívánó isteni életközösségnek.

10. Magáról a természetes életemről akkor van igazi nagy élményem, amikor kibontakoztatom, intenzíven élem, keményen, fegyelmezetten megküzdök érte; amikor érzem életemnek a megszületés és meghalás közötti feszülését; amikor hiszek benne, és viszontagságait józan derűvel élem.

Hasonlóképpen a tevékenység, a küzdelem, a „régi ember" haláltusája teszi számomra élménnyé és meggyőző igazolássá azt, hogy a keresztség által Krisztus önmagába, vagyis az emberre vonatkozó teremtői elgondolás megtestesülésébe öltöztetett, „új emberré" tett, és hogy szüntelenül ezt az „új embert" munkálja bennem.

„Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: élek ugyan, de már nem én, hanem él bennem Krisztus, (. . .) aki szeretett engem, és önmagát adta értem" (Gal 2,20).

Szabó Ferenc:

PROHÁSZKA LELKE ÉS LELKISÉGE

Ez a rövid tanulmány Prohászka életművének legbensőbb birodalmára szeretne rányitni. Schütz Antal, Prohászka Összegyűjtött Munkái 25 kötetének kiadója „Prohászka pályája" c. tanulmányában bemutatta „Magyarország apostolának és tanítómesterének" személyiségét és munkásságát; Sík Sándor tanulmánya (Gárdonyi, Ady, Prohászka, Bp. 1929) mellett a mai napig ez a legátfogóbb írás Prohászka Ottokárról. Az utóbbi években megjelent ugyan néhány tanulmány a volt székesfehérvári püspökről,[1] de még mindig adósa a magyar katolicizmus Prohászkának egy alapos, tárgyilagos monográfiával. Halálának 50. évfordulója alkalmából vessünk egy pillantást Prohászka „lelkére és lelkiségére", arra a belső világra, ahonnan egész művét, apostoli tevékenységét és „összegyűjtött munkáit" is megérthetjük.[2] Aki ezt a „legbensőbb réteget" elhanyagolja, szükségképpen részleges, következésképp csonka és torz képet nyújt Prohászkáról.

***

Prohászka Ottokár „lelkiségét", és még inkább „lelki tanítását" csak úgy világíthatjuk meg, ha előbb l e l k é b e próbálunk behatolni. A „lélek" szót itt nem filozófiai-antropológiai értelemben vesszük: nem a testből és lélekből álló emberi kompozitum egyik principiumát értjük rajta (ma, különböző szellemtörténeti tényezők folytán, egyébként is nagyon gyanúsan tekintenek arra, aki túlságosan szétválasztja a testet és a lelket), hanem a keresztény misztika nyelvhasználatát követjük. Szent Ágostontól a Szent-Viktoriakon, Bonaventurán, a rajnavidéki misztikusokon (Eckehart, Tauler, Suso) keresztül a bencés Blosiusig (Louis de Blois, 1506—1566), sőt Avilai Szent Terézig és Keresztes Szent Jánosig húzódik az a megszakítatlan hagyomány, amely az Isten és az ember misztikus kapcsolatát (főleg imaéletét) elemezve kidolgozta a lélek struktúrájáról szóló teológiát. Az „apex mentis", vagyis a lélek csúcsa vagy mélye az a „hely", ahol Isten lakást vesz, ahol az ember Istennel találkozik („interior intimo meo", Ágoston), az a képesség, amellyel Istent megismerjük és amely az Isten látására is képessé tesz bennünket. Természetesen nem racionális ismeretről van szó: ezt a bensőséges találkozást a szeretet kíséri, izzítja. Pascallal és Prohászkával „szívnek" is nevezhetjük. Az ember azért lehet Isten partnere, mert „imago Dei", Isten képmása.

Prohászka ismerte és átélte ezt a misztikus hagyományt: erről tanúskodnak naplójegyzetei (főleg a Soliloquia két kötetére hivatkozunk tanulmányunkban), de általában elmélkedései, nevezetesen az Élő vizek forrása, amely halála előtt egy évvel készült el[3], továbbá a posztumusz Élet kenyere.

1905. december 14-én, püspökszentelése előtti lelkigyakorlatán írt naplójegyzetei az érett, szellemileg és lelkileg szinte a teljesség birtokában levő,

de ugyanakkor a még nagyobb teljességet szomjazó pap belső világát tárják fel előttünk. Prohászka 47 éves, visszapillant és előre néz; mintegy összefoglalja régebbi, évenkint elvégzett lelkigyakorlatainak jófeltételeit: nem akar langyos maradni, közelebb szeretne kerülni a „mindig nagyobb Istenhez", szorosabbra fűzni kapcsolatát Jézussal.

„Teljesen tisztában vagyok aziránt, hogy konszekrációm újabb köteléket fűz közém s Krisztus közé, s így nagyobb a kötelmem megérteni őt s hasonulni hozzá. Ez a fő, ez minden! Jézust bírni és élni. Az új dísz s új munkakör csak eszköz rá. Mindenesetre. Igaz, nem azért lesz valaki püspök, hogy tökéletesebb legyen; de ebben is, a püspökben is, ez az érték reám nézve. A funkció más; az érték a régi. Színaranynak kell lenni, ha arravaló is, hogy gyertyatartó legyen. A színarany az én értékem(...) Az én föladatom: Krisztust megérteni és jól kifejezni az ő „pia animáját", azt a mély kegyeletét az Úr iránt(...)" Prohászka tudja: feladata, a „nagy", az „egyetlen": „a szép lélek kialakítása". Jézus főpapi kenetét kéri, a Szentlélek kegyelmét, amellyel a szeretet kiárad szívébe. „Nem tudom, miféle mélység tárul föl lelkemben, de bizonnyal ez Jézus édes, sacerdotalis animae kegyelme; érzem, hogy mélységes tűrő tekintettel, melyben a lélek ég, kell az egyházmegyén átnéznem, a hitnek szellemében kell falvait, városkáit bejárnom, a régi apostoli, a mindig új nyomokon(...)" „Szívem van, isteni érzésekkel telve, nevezetesen i s t e n i szeretettel. A szeretet emberi s isteni lehet; én az utóbbit ápolom. Ez dagad, ez tágítja a lelkemet. Isteni! De ha isteni, hisz akkor úgy-e virágos, kenetes, tüzes, fényes . . . Ah ez a szó „isteni" csak azt mondja, hogy olyan mint Istené, de azért a kereszt is, kín is, az Olajfák kertjének küzdelme is isteni. S lángoló lelkem van, s tényleg lángot eresztek magamból, fénysugárt, villámot, napvilágot. Tűzoszlopot a pusztában, áldozati tüzet Gedeon tölgyfaalatti oltáráról . . . Illési tüzet a Karmel-hegyéről".

Ezután következik a naplójegyzetben Prohászka csodálatos jelzőzuhataga az „Anima Christi"-ről, Krisztus papi lelkéről, majd mintegy összegezésképp egy Blosius-idézet:

„Summa omnium exercitiorum internorum haec est, ut abstracti ab omnibus rebus, s o l u m D e u m i n n u d o i n d e p i c t o q u e a n i m a e f u n d o a m o r o s e amplectamur et nos totos in amabili humanitate Christi abscondamus eique conformemur". (Minden belső törekvés (lelkiség) summája, hogy mindentől elvonatkozva, lelkünk mezítelen, „kikészítetlen" mélyén egyedül Istent karoljuk át szerelmesen, teljesen elrejtőzzünk Krisztus szeretetreméltó emberségében, és hasonuljunk hozzá. Az aláhúzás Prohászkától.) Íme, egy mondatban egy életprogram. De a 47 éves pap már eddig is erre törekedett; bármennyire is érzi fogyatékosságait, hibáit, a teljes megtérés vágyát, már megállapítja:

„Egészen különös, mert titokzatos s misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban járultam hozzá s ő megértette velem, hogy ő természetfölötti erőforrás, s következőleg, hogy hozzá, ily új, kikezdő, abszo-

lút erőkkel dolgozó tényezőhöz úgy kell járulnom, mint akin ő majd segít, akiben ő majd teremt, ő majd pótol. Fiat, Fiat!"

Ha a római germanikus lelkigyakorlatos feljegyzéseit olvassuk, látjuk, hogy kezdettől fogva erre törekedett: teljes odaadás Istennek. „Én kész vagyok mindenre Istenért. Odaadom, ha kell életemet . . ." (1878. febr. 2) „Én egészen a jó Jézusnak áldoztam föl életemet, halálomat; egészen rendelkezésére állok. Mit adhatnék ez isteni kisdednek? Ó Jézusom, tied akarok lenni!" (1879. febr. 2) „Érted kívánok valamit tenni Jézus, mert tied vagyok, teremtményed, szolgád, gyermeked, és e szív, e lélek, e szemek, e kezek a tied, neked élek, neked Jézus!" (1880. okt. 19).

1881. okt. 30-án, pappászentelése napján ezeket jegyzi fel: „½ 7—10-ig pappá szenteltettem. Jézus, csókolom lábaidat földre terülve, csókolom kezeidet, e szentelt kezeket; szívemben áradozik a boldogság, szemeim könnyekben úsznak, lelkem megszűnik magának élni, mert szeret; szívem tágul. Ó, hű barátom, kebleden pihenek; ne folyjanak e percek . . . ne múljék az idő; hisz boldogabbat nem lelek, hisz magamnak ez utolsó kedves örömöm. Az isteni kegyelem ékesítse lelkemet és őrizze meg szívemet a szent szeretetben. Trinità dei Monti áldott emlékű hely, meghajlott az ég és lenézett a mennyei udvar. Nem akarok pihenni, aludni, nehogy elmulasszam az időt".

Ez az „amor sanctus" csendül ki Prohászka későbbi naplójegyzeteiből is, egészen az Élő vizek forrása és az Élet kenyere misztikájáig, amikor — az utolsó években — már nem ír naplót, mert mindent elmond magáról is ezekben az elmélkedésekben. Egész lelkét kiönti, „sugározza" a lelkiséget, amikor másoknak lelki tanítást ad.

Az élet „delelőjén" — püspökszentelése előtti lelkigyakorlatán — írt jegyzetei sejteni engedik azt, hogy Prohászka életében voltak elsötétülések, keserves küzdelmek, csalódások és megtorpanások is. Nem sasszárnyú ívelés volt ez a pálya. Ha visszapillantunk és előre, a naplójegyzetek alapján megsejthetjük ezeket a vívódásokat.

Prohászka igen érzékeny lélek, hajlamos a magányosságra is. Főleg a szépség iránt fogékony a lelke. Ezt már jelzi a germanikus egyik, 1882-ből való feljegyzése (máj. 23): „Albanoban voltunk P. Rektor, spirituális és P. Schneider kíséretében. Mily fölséges nap, oly forró, mint a marmói bor, oly kellemes, mint a sötétkék tó tekintete, oly vidám, mint a lebegő pacsirta éneke. Ott a tó fölött van egy kis keresztút, háttal a tóhoz; ott ültünk és gondoltunk az örök szépségre; és érte elhagyjuk ezt a sok szépséget is, és még szebbet".

De később tapasztalnia kell az élet rútságát; a szemlélődő szárnyaló beleütközik a sok szennybe, a valóság iszonyattal tölti el a szépségre szomjas lelket. A világháború alatt gyomorával is baj van, nem tud aludni. Talán ez is fokozza pesszimizmusát, amelyet a háború iszonyata kelt benne (1915. márc. 1). Ezenkívül érzi az öregedés jeleit; 1915. okt. 20-án ezt jegyzi fel: „Ismét születésnap és elöregedésem határköve. Megyünk tovább; nem akarom, hogy az

Úr Isten azt mondja nekem: Ej, ez a jó szolgám, hogyan húzódik tőlem! nem is akar az örök boldogság felé menni! Nem, nem úgy van! Kész vagyok, Uram, sőt vágyódom utánad. Készen, vagyis készségesen megyek, ha hívsz. Nem vagyok kész! De azért szívesen veszem öregedésem ez éveit, mert úgy látom, hogy az ember is tisztul, higgad, hogy a világfölény s az isteni hivatás sajátos jellege domborodik ki a lelken. Ily körülmények közt öregedni nagy kegyelemszámba megy. Ezt a kegyelmet kapom Istenemtől. A világot nem szeretem; hisz annyi a komédia s piszkos benne! Az emberek testek inkább, mint lelkek; s kevés még a szép test is. Néha mondom: Jó Istenem, engedd meg — de ilyen rongyos a te országod! (. . .)" Majd — miután arról morfondírozott, hogy a szellem fejlődésében is vannak periódusok („. . . igazán még csak a sárkányok s a szauruszok idejében tartunk") —, meggondolja, hogy Krisztus már itt járt, és ez reménységre serkenti: „Dolgozzunk s imádkozzunk! Ah, hogy telik meg a szívem, mint a gejzír tartálya, s hogy feszül meg bennem a lélek a vágytól, hogy emeljem s megszenteljem az országot! Belevágódom e sárba, mint a meteor a napba s alapokat akarnék rakni palotáknak. Nekilendülök, mint egy szétrobbant csillagzat roncsainak, a szellemi ürességnek. De hát munka ez, Uram? Munka? Ó, igen, mikor a lélek emelkedik s imádkozik egyházért s papságért s hívekért s a szétfoszlott nemzetért s a bálványok körül kutyálkodó emberiségért, s mikor kiáll megfeszülve s könnyes szemmel, nagy munkát végez s meghallgattatik. Amen!"

A Püspököt villámcsapásként érte 1911 júniusában az a hír, hogy három írását Róma indexre tette. Tudta, hogy voltak rosszindulatú cenzorai; a modernista válság légköre olyan volt, hogy a legegyházhűbb emberek sem menekültek meg a gyanúsításoktól (gondoljunk csak a francia M. Blondelre). Prohászka mindig az Egyház hű gyermeke akart lenni. Most az indexre tétel ugyan súlyosan megsebezte, de alávetette magát a Szent Officium döntésének. Az Intellektualizmus túlhajtásai c., egyik indexre tett írására reflektálva 1911 májusi hosszú jegyzetében ezeket mondja: „. . . Elhiszem s beismerem, hogy van abban a füzetben sok egyoldalú megjegyzés; több mondat, melyet kár volt olyan élesen kifejezni, s kellett is volna félreértések elkerülése végett máskép fogalmazni. No, dehát ‚in Ecclesia catholica loquebatur et ideo catholice intelligebatur'. Szent Ágoston Aranyszájú szent Jánosról való szava szerint, félni nem tudtam; eszem ágába se jött, hogy itt baj lehet; dehát lett. — Én megtettem, amit kellett tennem, alávetettem magamat". 1913 őszén Rómában járt. Összefoglalva útját többek között megjegyzi: „A pápa fogadott; én megmondtam neki, hogy fájlalom az index-esetet; de nagyon kérem, hogy tudassák az emberrel előbb, ha van kifogásuk . . ." És a jegyzet végén: „. . . . Hazajöttem; Rómában tiszteltem a pápát; hazahoztam Itáliából sértetlenül hitemet s szeretetemet" (1913. okt. 15). Később, nov. 22-én még visszatér az index-históriára és megjegyzi; „az index-história után valahogy idegenül érzem magam az egyházban, idegenül, mint ki nem tartozom az egyházat képviselő s inkább a formalitások tógáiban feszelgő emberekhez, akik az akták és trakták

közt nem törődnek sokat a világ problémáival (. . .) De meg azért is érzem magam idegenül, mert nem lehet biztonságosan és bátorságosan dolgoznom, s azt kell hinnem, hogy félreértések hínárjába kerülök . . ."

De aztán elül a vihar, és újra visszabillen egyensúlya. Tovább dolgozik. A régi élmény (az albanoi) ismét visszatér, de most már sok-sok élettapasztalattal gazdagodva, az élet visszás oldalát is ismerve így elmélkedik: „Nem tudom, minek tulajdonítsam, de az én lelkemben a legnagyobb hatalom a szépség, melynek teljesen hódolok. Nem értem az igazságtól s jóságtól absztraháló szépséget, hiszen ilyet nem is fogadnék el; de az igazság- és jóságnak előttem a szépségbe kell öltözködniök, mert míg ezt nem teszik, azt érzem, hogy szegények s nincs ruhájuk, az ami jár nekik (. . .) A szépség a legnagyobb hódító erő. Kár, hogy az Isten szépségéről semmi fogalmunk; de mi lesz velünk, ha az egyszer elénk lép, s a mi szépség-szomjas lelkünket elárasztja! Nekem a szépség ének és élvezet . . ." (1913. dec. 15)

Másik nagy csalódása és keserűsége volt Prohászkának az ún. „keresztény kurzus" kereszténytelensége. Közéleti szereplése részben kudarcba fulladt; talán azért is, mert gyermekien egyszerű lelke és jószándékú idealizmusa nem tudta, mibe keveredett. 1920. jún. 30-án ezt írja naplójába: „ ‚Keresztény kurzus' kereszténység s keresztények nélkül! Ez a baj: hogy a hordónak nincs feneke; e pártnak nincs alap, szirt a lába alatt. Azok az emberek nem keresztények. Igaz, hogy elvben, theóriában elfogadják a kereszténységet, de tettekben nem vallják."

Prohászka visszavonul a napi politikától, és egyre inkább a belső világ szépsége felé fordul. A bodajki Mária-búcsú áhítatának illata megcsapja és így elmélkedik a boldogságos Szűzről: „. . . Ah, ez az igazi szépség, mely Istentől való s Istenre utal s róla beszél s tanúskodik. Ő lakik benne s sugárzik belőle. Így nézem a Szűzet, s így nézek minden szépséget; nem szép nekem, ha nem szakramentális! Az asszony szépségét is így nézem! Csak ha szép lélek van benne, akkor élvezem; ha nincs, elfordulok tőle; akkor élvezhetetlen nekem, csinált virág, nincs gyökere. A gyökérből való szépség, az élő szépség, a lélekből fakadó s azt sugárzó s azt meg nem tagadó szépség az ideálom!" (1922. szept. 10)

Az 1920-as években egyre inkább az Oltáriszentség kerül lelki élete homlokterébe. Igaz, eddig is az Eukarisztia volt a napja, erőforrása; de most elözönli lelkivilága egét és egész tevékenységét. A naplójegyzetek lassan elfogynak, mert az Eukarisztiáról írja könyvét, amely befejezetlenül, posztumusz kötetként jelenik majd meg az É l e t k e n y e r e címen. Itt tárul fel teljes mélységében Prohászka lelke. Ezek az elmélkedések nem teológiai traktátusok (bár mély teológiai eszmefuttatásokat is találunk bennük), hanem vallomások Prohászka megélt lelkiségéről, Jézussal való legbensőbb kapcsolatairól. A legnagyobb titok — Mysterium fidei — Isten velünk és bennünk lakozása. Ezt a titkot csodálja, imádja, éli és énekli Prohászka: „. . . Az oltárhoz járulok s

veszem Krisztus testét s iszom vérét, s tele van a szám borral, vérrel, tűzzel, mennyei források erejével . . . " (1923. máj. 9)

Az Élet kenyerében pedig „az Isten-imádás nonplusultrájá"-ról, a szentmiséről így ír: „A napnak is vannak protuberanciái, azt mondanám, excessusai, mértéktelen kitörései, s ezekkel a fakulákkal rendez kivilágítást a rémesen sötét világűrben. A földnek is vannak protuberanciái, azok a hegyek, s azok közt a legrémesebbek talán a déli sarkvidék vulkánjai, melyek hónapos éjszakákba világítanak bele. De vannak a lelki világnak is protuberanciái, lobogó fakulái, s ezek az eucharisztikus Úr Jézus szívének lángjai. Lángtengerek suhogásai, tűzoszlopoknak rémes sötétségbe belemeredései. Ah, Uram, mily titkoknak s mily látomásoknak színhelyei a te oltáraid; elborítanak minket majd az érzés sejtelmeivel, majd gyorsan tűnő s villámló fényekkel. Mintha tengerek fenekén térdelnénk, — óriási titkoknak, 8000 méter magas tengeroszlopoknak nyomása alatt mint alázatos kariatidok; ott térdelünk s szinte csodáljuk, hogy élünk! Emberek nagy hitben, kiknek öntudata azonban csak ‚sub coruscamine transeuntis scintillae': egy-egy ellobbanó szikrának fényében látják meg, azaz inkább sejtik meg a nagy valóságot" (Ö. M., 24,346).

Prohászka egész bölcselete és teológiája már ebben a „scientia saporosa"-ban sűrűsödik össze, amely a szentek tudománya, azoké, akiket tüzes látomások közötT ragad magához Isten és az „amor sanctus" énekét zengik.

***

Csak néhány színvonást villantottunk fel Prohászka lelkéből. Az előbb jelzettekből érthetjük meg Prohászka „lelkiségét". Végeredményben ez „lelkének" vetülete, megnyilatkozása. Amit megélt, azt hirdette a szószékről, ezt tanította mint esztergomi spirituális, mint lelki vezető (lelkigyakorlatok adásával), ezt konferenciabeszédeivel, és minden írásával, főleg elmélkedéseivel. Prohászka „lelkisége" nagyon egyszerű. Valahol ezt írja (emlékezetből idézem, még gimnazista koromból maradt meg bennem): „Legyen a te szemed egyszerű. Lásd, hogy az élet célratörekvés, örök életcélra; és ide egyetlen út vezet: Szeretni Istent és az embereket; szeretni a felebarátban, a hitvesben, a jóbarátban és ellenségben Istent . . . " Ezt a programot igyekezett aprópénzre váltani „Magyarország apostola és tanítómestere" (ahogy a fehérvári síremlék nevezi).

Befejezésül álljon itt egy lap az Élő vizek forrásából, — Prohászka lelkiségének összefoglalása ez az ima-vallomás:

> „Uram, te vagy az én életmintám. Szavaidban hallom a lelkedet és egészen közel vagy bennük nekem. Nagy meghittségben, nagy egységben tartanak veled, mert az egységnek forrása nem a tér és az idő, hanem a lélekközelség. Uram, úgy teremtettél, hogy kellesz nekem, te pedig bennem lakni vágyol. Úgy teremtettél, hogy szomjazzalak téged, te pedig szomjazol engem. Úgy teremtettél, hogy keresve keressem a te tüzedet, te pedig meggyujtasz engem. Úgy teremtettél, hogy éhezlek téged, te pedig magadat adod nekem mennyei ételül, örökkévaló symposionjául lelkem szeretetre, tökéletességre, elmúlhatatlan szép-

ségre való vágyódásának. És lelkem beléd horgonyoz kitéphetlenül és örvendezve tudja, hogy a tiéd s te kellesz néki. Jézusom, Megváltóm, te lelkemnek Lelke, te Uram és Istenem, te aki közénk jöttél, aki hozzánk hasonlóvá lettél, ki emberi nyelvünkön szóltál, ki elfogadtad értelmünk nehézkes, szegényes formáit és természetfölötti kincseidet beöltöztetted a mi gyarlóságunk gyermekszavaiba! Ráadtad az igazságra az emberszabta gondolatruhákat, hogy ráismerjünk isteni eredetünkre, eltompult lelkiségünk örök titkaira, melyeknek tiszta látásától megfosztott a bűn. És ajkaddal megszentelted emberi beszédünket, és igazságaiddal értelmet, célt adtál szavainknak. Hallgatom, lesem, őrzöm e szókat, az enyémek, nekem szólnak, engem mintáznak, bennem virágzanak. Mindenik egy-egy tündöklő mélység, mindenik lelkedre nyit egy-egy kaput, mindenik szeretetednek oldja le zsilipjeit. „Akinek füle van, hallja meg!" — zengted végig évezredek bolthajtásain és szavadat erősítve visszhangozzák a századok. Kis országban, keveseknek súgtad őket, de a te hangodat nem oltja ki, hanem hatalmasítja a köréje növő tér és idő. S ma az ezredévek távolából is mintha arcunkhoz simuló ajkad suttogását hallanók. Ó mert téged megifjít az idő és növeszt a távolság, ez a te Végtelenséged törvénye Uram, s e Végtelenség egyre hangosodó, egyre tüzesedő szavakat hagyott itt nekünk, melyeknek élete öröklétből öröklétbe nyúl."

(Ü. M. 7, 335—336)

JEGYZETEK

[1] Pl. Vigilia 1974/2: Belon Gellért, Szabó Ferenc, Dienes Valéria, Glósz Ervin és Rezek Román írásai. Megemlítem még két tanulmányomat: „Prohászka időszerűsége" (Ahogy Lehet 1969 júl.—aug. 3—21); „Prohászka Ottokár" (A szeretet hullámhosszán, Róma 1977, 240—250). Gergely Jenő nemrég megjelent könyvében (A politikai katolicizmus Magyarországon (1890—1950), Kossuth Kiadó, Budapest 1977), amelynek első fejezete Prohászkáról szól (Prohászka Ottokár és a magyar neokatolicizmus, 11—43), a marxista szerző is elismeri Prohászka korszakalkotó jelentőségét, és legalább pályájának első szakaszát pozitíven értékeli. Persze fölösleges hangsúlyoznunk, hogy még csak nem is érzékelteti a magyar katolikus megújhodás vezéregyéniségének lelkiségét, természetfölötti arculatát, tehát azt, ami nélkül Prohászka nem „Prohászka".

[2] „Összegyűjtött Munkái" Schütz Antal gondozásában 25 kötetben jelentek meg a Szent István Társulatnál. Kiadásra várnak még többek között levelei. Schütz szerint Prohászka levelezése legalább 15 000 levelet jelent („Prohászka pályája", Ü. M. 25, 133). A fehérvári múzeumban elhelyezett irattömegből mintegy ezer levél, a többi irattöredék, gondolatok, megjegyzések, vázlatok.

[3] „Az ‚Élő vizek forrása' először német fordításban jelent meg, mint az ‚Elmélkedések' füzetes kiadásának egy része. Mikor a magyar kiadásra került a sor, kitűnt, hogy a fordítás alapjául szolgáló kézirat elkallódott. Erre a szerző, akit lábfájás hónapokig tartó pihenőre kényszerített, a német fordítás szemmeltartásával jelentékeny bővítésekkel tollba mondta az itteni szöveget . . . Az ‚Élő vizek forrása' megjelent Fehérvárt, mint a Szociális Missziótársulat kiadása 1927-ben, a szerző halála napján (1927. ápr. 2)." (Schütz Antal megjegyzése, Ü. M. 7, 356).

A cikk függelékéül közöljük az 1905. dec. 14-i naplójegyzet említett részletét: Prohászka jelzősorát Krisztus lelkéről, a misztikus irodalomnak ezt a párját ritkító remekét, latin eredetiben (Soliloquia I. 208—9) és magyar fordításban. Természetesen nem fontolgató elmélkedésről van itt szó, hanem a misztikus élmény fölséges dadogásáról. A fordítás ennek megfelelően csak megközelítő lehet, gyakran szorul körülírásra, sőt értelmezni kénytelen, nem bizonyos, hogy mindig az eredetinek megfelelően. Mindenesetre örülnénk, ha olvasóink a szövegben elmélyedve jobb megoldásokkal szolgálnának!

Anima Christi piissima — adorans — sacerdotalis — hostia — pura — uncta — florida — nitida — luminosa — poeta — intuitiva — genialis — humilis — absorpta — perdita — dilecta — dulcis — fragrans — solitudinaria — montana — nocturna — speciosa — angelica — viator — silentiosa — meditativa — medium — dilatata — alata — ignita — candida — amorosa — cordata — vernalis — abyssis inclamans — cataractis concinens — stellis colloquens — choros ducens coeli et maris — gemmata, — apostolica — prophetica — martyrea — palmis coronata — juvenilis — infantilis — siderea — coelestis — primogenita, — idealis — typica — harmonica — jubilans, — exsultans — heroica — victoriosa — evangelica — triumphans — gaudens — sympathica — contristata — umbrosa — luctuosa — fatalis — contrita — confixa — infremens — immortalitatem bibens — paschalis — hortulana — ludens — alauda — velata — excelsior — anhela — abyssalis — dominica — nuda — formosa — lucida, electa — rosea — suaviflua — affectuosa — vigorosa — pretiosa — praerupta — oblectata — lactea — melliflua — energica — vehemens — afflata — inspirata — delicata — regalis — valida — exundans, exiliens, liliosa — sanguinosa, lacrymosa — Krisztus lelke — bensőséges — adoráló — papi — áldozati — tisztaságos — fölkent — virágbaborult — töretlen fényű — tündöklő — költői — intuitív — zseniális — alázatos — Istentől felivott — beléveszett — szeretett — édességes — illatos — magányos — hegyvonulatos — éjszakában virrasztó — szépséges — angyali — vándor — hallgató — elmélkedő — Istentől illetett — tárt — szárnyaló — tüzes — hófehér — szerelmes — húros — tavaszias — mélységekbe kiáltó — zuhatagokkal zengő — csillagokkal társalgó — ég és tenger kórusait vezénylő — drágakövekkel ékes — apostoli — prófétai — vértanúi — pálmakoronás — fiatal — gyermeki — csillagok küldötte — égi — elsőszülött — eszményi — példaadó — harmonikus — lelkendező — ujjongó — hősi — győzelmes — evangéliumi — diadalmas — örvendező — együttérző — megszomorodott — árnyékbamerült — gyászbaborult — sorsának kiszolgáltatott — összetört — átvert — feljajduló — halhatatlanságot ivó — húsvéti — öntözött kert — játékos — pacsirta — fátyollal fedett — magasságok felé törő — repeső — örvényes — ünneplő — mezítelen — hibátlan — napsugaras, választott — rózsákat fakasztó — csendesen csobogó — gyengéd — erőtől duzzadó — drága kincs — kitörő — megenyhült — tejjel tápláló — mézzel folyó — tetterős — heves — Lélektől meglehelt — ihletett — finom — királyi — hathatós — túlcsorduló, szökellő, liliomos — vérző, könnyező — balzsamos — misztikus — édestestvér

balsamea — mystica — germana, — exstatica — liquata — profunda — amabilis — ardens, argumentosa, laboriosa, gemebunda — medullata — compassiva — devota — limpida, sublevata — serena — laeta, deliciosa — sobria, casta, patiens — grandis — immaculata — elegans, nobilis — insignis — praecellens — studiosa — aspirans — amoena — passiflora — sensitiva — profusa, suavis — prospera — consolata — placida, reverentialis — psallens — religiosa — radicata, exultans.

— extatikus — felolvadt — mélységes — szeretetreméltó — lángoló, buzgólkodó, fáradozó, sóhajtozó — teli — szánakozó — odaadó — kristálytiszta, felmagasztalt — derűs — vidám, gyönyörűséges — józan, szűzi, türelmes — nagy — szeplőtelen — előkelő, nemes — kiváló — páratlan — gondos — sóvárgó — üde — golgotavirág — érzékeny — tékozlóan bőkezű, szelíd — boldogító — vigaszos — békés, tisztelettől áthatott — zsoltározó — vallásos — Istenbe gyökerezett, ujjongó.

Egy kicsit több türelmet, hogy elviselhessem azokat a személyeket, akikkel oly nehéz együtt élnem; — egy kicsivel több állhatatosságot, hogy folytathassam kötelességeimet, melyek kívánságaimmal teljesen ellentétesek; — egy kicsivel több alázatosságot, hogy megmaradjak azon a helyen, ahová Isten állított, bár ez a hely nem vág egybe sem álmaimmal, sem terveimmel; — egy kicsivel több belátást, hogy az embereket olyannak vegyem, amilyenek, s nem amilyeneknek szeretném őket. Egy kicsivel több okosságot, hogy mások ügyeivel minél kevesebbet foglalkozzam, s magamat ne izgassam miattuk; — egy kicsivel több erőt, hogy türelmesen fogadjam azt az eseményt, mely éppen most megzavarta az örömömet; — egy kicsivel több kedvességet, hogy ne mutassam megbántottságomat; — egy kicsivel több önzetlenséget, hogy mások helyzetébe minél mélyebben beleélhessem magamat.

Newman bíboros

SZENTATYÁNK „ANGELUS"-A 1977. SZEPT. 25-ÉN

Igen, drága testvéreink és gyermekeink: a pápa holnap betölti nyolcvanadik életévét. Mindenki tudja, mindenki beszél róla. Hogy ebből a magában véve jelentéktelen dátumból az imádság és a közös öröm méltó eseménye legyen, eljött Rómába a mi „Scholae Cantorum"-aink, az olasz Szent Cecília Szövetség tízezer tagja, javarészt gyerekek és fiatalok, és ma reggel megtöltötték énekükkel a Szent Péter bazilikát. Most innen az ablakból is meg akarjuk ezt köszönni nekik és megdicsérjük őket.

Kedves Gyermekeim! köszönet mindannyiotoknak bravúros szereplésetekért, amely méltán érdemli ki a művészet és a vallásos áhítat kettős kitüntető címét. Ez alkalommal pedig tudtunkra adja, hogy szeretitek az Egyházat és a pápa személyét, aki csodál, buzdít és megáld benneteket.

Ki kell tárnunk előttetek lelkünket. Szívünk két érzelem között hányódik. Az egyik súlyos és komoly: életkorunkra vonatkozik, amely elválaszthatatlanul magával hozza földi életünk közeledő végének intelmét. A halál pillanatában mindig ott van az Isten ítéletétől való félelem titokzatos érzése. Ez nagy alázatra kötelez, és arra, hogy segítségül hívjuk az Úr irgalmát és a jók imájának támogatását. Érezzük, milyen törékeny az ember, és ennek az emberi törékenységnek a keresztre feszített Krisztussal együtt mi is teljesen alá vagyunk vetve, — legyen meg az Isten akarata.

A másik érzelem arra a hivatalra vonatkozik, amelyet betöltünk. Péter hivatala ez. Ő mint Simon, Jónás fia meghalt, akárcsak minden más halandó ember; de mint Péter, vagyis mint az Egyház alapja, nem hal meg, és dacol a jövendő századokkal. Az Egyház megmarad. Megmarad a történelem viharai közepett. „Portae inferi non praevalebunt", a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. Az Egyház szilárd és erős marad e világ viszontagságai közt, hogy mindenkinek hirdesse az Evangéliumot és az örök üdvösséget; közben pedig várja az Üdvözítő Jézus végső és diadalmas visszatérését.

Erre akarunk emlékeztetni benneteket. Fénylő világosság, reménység ez mindenkinek, amely ki nem alszik, és mostani életünket is értelemmel és szépséggel tölti el.

Az évforduló alkalmából mi is kifejeztük a Pápának jókívánságainkat. Erre Msgr. Capriotól, Msgr. Benelli utódától a következő válasz érkezett: „Különösen kedves a Szentatyának ez a hozzá juttatott forró jókívánság és imaígéret. Őszentsége kifejezésre kívánja juttatni, hogy atyai tetszését leli az odaadó tiszteletnek ebben a megnyilvánulásában, az égi kegyelmek bőséges kiáradását kívánja (ti. működésükre), és szívesen adja ennek zálogául apostoli áldását, amelyet kiterjeszt paptestvéreikre és a nemes gondolat minden résztvevőjére is."

A KANADAI PÜSPÖKI KAR KÖRLEVELE A LELKIISMERETRŐL*

IV. A keresztény lelkiismeretet irányító tényezők

31. Most már abban a helyzetben vagyunk, hogy felállíthatunk bizonyos szabályokat a katolikus keresztény ember lelkiismeretének irányítására. Ha mindeddig elfogadták állásfoglalásunkat, abból az következik, hogy a lelkiismeret döntése egyéni dolog, azonban elfogadott elveken és álláspontokon kell alapulnia. Ennélfogva mindenkinek egyéni kötelessége, hogy megszerezze a szükséges tájékozódást és elsajátítsa a kellő magatartást, hogy így helyesen dönthessen.

EMBERI EGYENSÚLY. — 32. Egyes emberi tényezők kétségtelenül segítenek annak a kiegyensúlyozott ítéletnek az elérésében, amit a kereszténytől elvárunk. Egészséges érzelmi szilárdság, az önismeret gyakorlása, világos, tárgyilagos megítélés, sőt maga a nevelés is mindenképpen segít. De nem szabad valami elit-gondolkodásba esnünk, amely szerint csak a művelteknek lenne ép lelkiismeretük. Az egészséges közösségi magatartás és a szociális-kulturális befolyások támogatása mind jó emberi hozzájárulás, hogy a megfelelő ismereteket és a kellő magatartást megszerezzük.

33. De mindezzel még korántsem merül ki a lelkiismeret kialakításához és az életben való döntő érvényesüléséhez szükséges tényezők sora.

KRISZTUS JELENLÉTE. — 34. Annak az embernek, aki elkötelezte magát a hitre, a legelső lelkiismeretalakító tényező, erkölcsi ítéletalakító: Krisztus léte és életében betöltött szerepe (vö. Jn 14,6-8; 12,46). Aki igazi keresztény lelkiismeretre vágyik, annak hűségesen kapcsolatban kell maradnia Urával egész életében, különösen személyes imája és az Egyház imája révén. Sőt Krisztus jelenléte az életben, ha igazán megértjük, mindent átjár és mindent átkarol. A lelkiismeret kialakításának minden más oldala ezen az egyen alapul, ebből származik. Ez sem mellékessé, sem fölöslegessé nem teszi őket, csak egyszerűen megadja a helyüket (vö. 1Jn 4,1).

SZENTÍRÁS ÉS HAGYOMÁNY. — 35. Ennek a tudatában a hívő ember a Szentírásból merít ihletet: Isten tulajdon szavából. Benne nemcsak az Atya tervét találja kinyilatkoztatva a világ történelmi összefüggésében, hanem eszmények, parancsok és példák nemes sorozatára bukkan, amelyeket ugyanaz az Úr Jézus adott nekünk. És mindezt nemcsak az Írások szavai közlik vele, hanem Jézus Lelke, aki továbbra is itt él velünk, s „választott nemzetséggé, királyi papsággá, szent nemzetté, Isten tulajdonául lefoglalt néppé" (vö. 1Pét 2,9) tesz bennünket.

A MAGISZTÉRIUM. — 36. Ebben az összefüggésben érvényesül egész erejében az Egyház tanítása. Szomorú történelmi példák bizonyítják, mekkora zűrzavar keletkezhet, ha az ember irányítás nélkül, túlságosan szubjektív módon

* Első részét l. 35. számunkban.

olvassa a Szentírást és értelmezi a hagyományt. Az Egyházat azért kaptuk, hogy a hivők közösségében bizonyosak lehessünk Isten szavának hitelességében, amint azt a Szentírás tartalmazza és a Lélek tevékenysége megvilágosítja bennünk.

37. Ugyanez a Lélek biztosítja nekünk az apostoloknak és utódaiknak, a püspöki kollégiumnak a szolgálatát, egységben fejükkel, a pápával. Az apostolok és utódaik szerepe az volt és ma is az, hogy tanúságot tegyenek Krisztusról, az Atya akaratának kinyilatkoztatójáról. Az volt és ma is az a kötelességük, hogy átadják az eredeti apostoli tanúságot Krisztusról, megünnepeljék az új szövetség áldozatát, és irányítsák Isten népét, hogyan éljen Krisztus új teremtményeként (vö. Mt 28,18-20; Mk 16,15-16). Az Egyház a Szentlélek irányítása alatt pontosan ezt igyekezett megtenni a múltban és csinálja tovább a jelenben, Krisztus második eljövetele felé fordított arccal. Az apostolutódok tanítószolgálata, mint láttuk, a Szentírásra és a hagyományra vonatkozik. Ennek a feladatuknak betöltésében azonban nem akarják elnyomni a Lélek többi adományát, hanem mindenkit arra bátorítanak, vizsgálják meg ezeket az adományokat a Szentírásban és hagyományban talált ismérvek szerint.

38. Egy hivő ember a tanítóhivatal imént körvonalazott tanítását nem tekintheti egyszerűen úgy, mint egyet a sok más elem közül, amely lelkiismeretének kialakítására szolgál. Hanem ez az a szegletkő, amelyre a lelkiismeret ítélkezésének egész épületét emelni kell. „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, amelynek maga Krisztus a szegletköve" (Ef 2,20). „Te Péter vagy, és erre a kősziklára építem Egyházamat" (Mt 16,18). Jól eszünkbe kell vésnünk, hogy mi a hit birodalmában élünk. Bízzunk és reméljünk, hiszen számíthatunk a Szentlélek állandó támogatására, úgy, ahogyan a puszta értelem sohasem adhatná meg.

39. A fönti értelemben vett felelős személynek mérlegelnie kell a tényeket, mielőtt cselekszik. Ez persze távolról sem azt jelenti, hogy cselekedetét a maga kívánságához vagy szeszélyéhez szabhatja. A hivőnek föltétlen kötöttsége, hogy magatartását először és mindenekelőtt az Egyház tanításával hozza összhangba, mert számára elsőrendű és mindennél fontosabb tény, hogy Krisztus, Lelke által, mindenkor jelen van Egyházában. Az egész Egyházban, de különös módon is azokban, akik az Egyházban és az Egyház javára szolgálatokat gyakorolnak. A legelső ilyen szolgálat pedig az apostoli szolgálat.

40. A hivőnek továbbá kötelessége, hogy még olyan tárgyakban is, amelyeket a tanítóhivatal „ex cathedra", vagyis csalatkozhatatlanul nem határozott meg, egy adott helyzetben teljes elsőbbségben részesítse az Egyház tanítását. Kérje a Szentlélek világosságát, folyamodjék a Szentíráshoz és a hagyományhoz, maradjon párbeszédben a teljes Egyházzal, ami csakis az egyházi egység forrásának, a püspökök közösségének közvetítésével lehetséges. Magát a szóban forgó valóságot — például a nemiséget, a házasságot, a gazdasági életet, a politikát, a háborút — részletesen kell tanulmányoznia. Ebben a vizsgálódás-

ban igyekezzék tudatára ébredni saját kikerülhetetlen adottságainak és kulturális helyzetének, hisz mindez hozzájárul, hogy egy bizonyos álláspont mellett vagy ellen cselekedjék. Ha végső gyakorlati megítélésében (amikor eldönti, hogy valamit megtesz vagy elkerül) nem vet számot teljesen az Egyház tanításával, nem alapoz az értelem mellett a hit dimenziójára is, akkor becsapja magát, ha azt tartja, hogy jó katolikusként cselekszik.

41. A katolikus számára tehát „lelkiismeretét követni" nem egyszerűen annyit jelent, hogy úgy tesz, ahogyan értelme irányítás nélkül diktálja. Hogy valaki „lelkiismeretét kövesse" és közben katolikus maradjon, ahhoz elsősorban és mindenekelőtt a tanítóhivatal tanítását kell figyelembe vennie. Ha kétely merül fel, mert az „én" nézeteim ütköznek a magisztériuméival, akkor valószínűleg a tanítóhivatal részén van az igazság. „Hit és erkölcs dolgában a püspökök Krisztus nevében szólnak. A híveknek pedig el kell fogadniok tanításukat, és lelkük odaadó engedelmességével ragaszkodniok hozzá. Ezt az akarati és értelmi engedelmességet különösképp meg kell adni a római püspök hivatalos tanítói tisztének még akkor is, ha nem ex cathedra beszél" (Lumen gentium, 25). Gondosan meg kell ezt különböztetni egyes teológusok vagy egyes papok tanításától, bármilyen intelligensnek vagy meggyőzőnek hat is.

V. Törvény és lelkiismeret

Ezek a tételek most eljuttatnak a törvény kényes kérdéséhez. A törvény az emberi és keresztény cselekvés egyik szabályozó ereje. Magát a szót gyakran igen eltérő értelemben használják. Elismerjük, hogy ez a tárgy bonyolult.

TÖRVÉNY MINT SZELLEM — TÖRVÉNY MINT PARANCS. — 43. A törvényről szóló minden keresztény meggondolásnak tekintetbe kell vennie egy alapvető megkülönböztetést: más a törvény mint parancs és más, mint a személy dinamikus belső elve.

44. Ami ezt az utóbbi törvényfogalmat illeti: Szent Pálnak a rómaiakhoz írt, már idézett helye (Róm 2,12-15) azzal mutatja meg a különbséget, hogy szembe állítja egymással a mózesi törvény parancsainak hatástalanságát és a keresztények alapvető hitét, hogy a megváltás a bűnös természet lázadását gyökeresen — ha nem is tökéletesen — meggyógyította. A parancsokban megnyilvánuló törvény minden megnyilvánulása alá van vetve a szeretet Lelkének, amit Krisztus árasztott ránk, mikor — önmagában átszenvedve a törvény következményeit — átment a halálból az életre. Mint már megállapítottuk (Róm 8,1-5), minden törvény végső soron a Lélek befolyása alá tartozik, amely a megváltottakat Krisztus testvéreivé változtatja, úgyhogy a Lélekben Isten gyermekeinek szabadságát élvezzük (vö. Róm 8,15-17). Krisztus bennünk lakozó Lelkének ez a működése, természetünknek ez a megegyezése Krisztusnak szívünkben felhangzó szavával: ez az új Törvény. Az Isten szava iránti tanulékonyság tesz bennünket szabaddá (vö. Jn 8,31-32).

45. Alapvetően fontos, hogy így felismerjük Isten gyermekeinek szabadságát, mert ha összeütközés támad a külső törvénnyel, ez biztosítja a Krisztus

Lelkétől áthatott személyes lelkiismeret végső elsőbbségét. Isten megígérte, hogy az új törvényt az ember szívébe írja, nem kőtáblákra (vö. Jer 31,31, Ez 36,25). Jézus arra tanít, hogy Isten törvényeinek szelleme előbbre való a törvény betűjénél (vö. Mt 5,20-48). A keresztény hagyomány nagy mesterei is visszhangozták a kegyelem belső törvényének ezt a központi szerepét. „Ott a Sinai hegyen Isten ujja kőtáblákra írt, itt emberek szívébe a pünkösdkor küldött Lélekkel" (Szent Ágoston: De spiritu et littera, XVII) Az új törvény egész ereje és sajátosan keresztény értelme abban van, hogy az emberek szívébe írja bele az a Lélek, akit „a Krisztusba vetett hit" ad meg (Szent Tamás S. T. I-II, 106, 1 és 2; Gal 3,21-22). Napjainkban — mint már mondottuk — a második vatikáni zsinat újból megerősítette, hogy Istennek a személyes lelkiismeret mélyén megszólaló hangja mindennél előbbre való (Az Egyház a mai világban, 16; Nyilatkozat a vallásszabadságról, 3).

A PARANCSOLÓ TÖRVÉNY. — 46. Ezt az alapelvet leszögezve azt kérdezhetjük, hogyan kell megítélnünk a bennünk lakó, életadó Lélekhez igazodó lelkiismeretünkkel a törvény előírásait. Krisztus új élete még nem érte el bennünk tökéletességét. A törvényes tekintély előírásait minden erkölcsi döntésben figyelembe kell vennünk, mert joggal tart igényt rá, hogy elfogadjuk. Állandóan figyelmeztet bűnös voltunkra, és arra, hogy egy nálunknál magasabb életforrástól függünk. Egyébként még gondolni sem lehet arra, hogy a megváltott keresztény szívében szóló Lélek ellentmondásba juthatna önmagával, vagyis azzal, ahogyan a Jézustól létrehozott tekintély tanításában szól.

47. Ebben az összefüggésben nyújtunk néhány meggondolást arról, hogy mi a parancsoló „törvény" szerepe életünkben.

48. Olyan társadalom szemében, amely még a szabadság legdurvább visszaéléseivel szemben is alig tűr meg korlátokat, a törvény amolyan virgácsos krampusznak tűnik. Pedig azt mondhatjuk, hogy a törvény se nem több, se nem kevesebb, mint az ember szabadságához szükséges feltételek kifejeződése. A Szentírás megmondotta: „Az igazság megszabadít titeket" (Jn 8,32). Ezt a gondolatot kiterjeszthetjük a törvényre is, amennyiben a törvény jó, mert az arra irányít, hogy legjobb, felszabadító érdekeink szerint cselekedjünk.

49. Főleg a rossznak lelkünkben való jelenléte és az az ügyesség, amellyel könnyedén kimagyarázzuk még legkülöncebb cselekedeteinket is, könnyen hajlamossá tesz rá, hogy ne vegyünk tudomást a tényekről, és hamisan ítéljük meg az értékeket. Éppen ennek az „enyhe félreértésnek" ellenszeréül alkották meg a törvényeket.

Nyilatkozatunk szükségszerű korlátai között lehetetlen megtennünk az összes szükséges megkülönböztetést isteni és természetes, polgári és egyházi törvény között. Annak kimondására szorítkozunk csak, hogy minden erkölcsi cselekvésben számításba kell vennünk minden olyan törvényt, amelyet a törvényes tekintély hozott, és összhangban áll az isteni törvénnyel.

50. Egyes törvényeket maga Isten állított fel azzal, ahogyan minket és a mindenséget teremtette: ezek változhatatlanok, és nem tűrnek kivételt. Ilyen pl. az ártatlanok megölésének, a házasságtörésnek, a lopásnak stb. tilalma. Az erkölcs alapjai nem változtak az évek során. A tízparancs fő pontjai éppen olyan érvényesek ma is, mint amikor Mózes a Sinai hegyen megkapta őket. Más törvényeket az arra illetékes emberi tekintély állapított meg, hogy szabályozza emberi kapcsolatainkat, és kormányozza a polgári vagy egyházi társadalmat. Ezek föltételezik Isten nagy törvényeit; kötelező természetüknek ez a magától értetődő alapja.

51. Ugyanebben az összefüggésben van szükség az Egyház törvényes kormányzó testülete által hozott törvényekre, hogy szabályozzák Isten népének egymás közötti viszonyát és irányítsák a hívőket. Minden esetben a szeretet törvényén kell alapulniok, és arra szolgálniok, hogy segítsenek annak megvalósításában. Egészen érett és szent népnek igen kevés törvényre lenne szüksége. De az Egyház zarándok egyház, küldetése éppen arra szól, hogy megváltsa a bűnösöket. Törvényei sajátosan arra valók, hogy elhárítsanak olyan kelepcéktől, amelyeket bűnös voltunk és a rosszra való hajlandóságunk állítanak számunkra.

A KIVÉTELEKKEL VALÓ ÉLÉS. — 52. Különösen óvjuk híveinket attól, hogy különleges esetekben visszaéljenek a törvény alóli kivételekkel (az erkölcstan tudósai ezt „epikeia"-nak hívják). Ez a visszaélés ma annyira elterjedtté vált, hogy erkölcsi életünk egészét fenyegeti. Nagyon hasonlít a már jellemzett helyzethez, amikor valaki úgy érzi: nem szorul rá, hogy bárki bármit is mondjon neki. Túlzott és heveny elfajulása ez a „Magamnak kell kialakítanom lelkiismeretemet" tételnek.

53. Magától értetődik, hogy minden törvény általános esetre vonatkozik, és lehetnek helyzetek, amikor valakit nemcsak hogy nem köt a törvény iránti engedelmesség, de nem is tudja neki alávetni magát. (Természetesen olyan területekre gondolunk, amelyekre az egyházi törvény, a tételes törvények vonatkoznak, nem pedig a nagy erkölcsi törvényekre, amelyeket Isten adott nekünk, és — ezt már mondtuk — nem engednek kivételt.) Kivételes körülmények között az igazi hívő, aki megérti a szeretet törvényét, nem érez bűntudatot, csupán bizonyos sajnálatot, hogy ebben a különleges esetben nem tudja teljesíteni a törvényt.

54. De a kivételekkel való élésnek („epikeia") megvannak a követelményei. És — mint már jeleztük — az igazán őszinte ember csak akkor folyamodik hozzá, ha föltétlenül szükséges, és fájlalja, hogy ebben a sajátos esetben kivételt kell alkotnia a közösségben. Aki megérti, hogy a szeretet adott parancsot neki, az szeretettel fog felelni, és nem hajszol kivételeket.

ZÁRADÉK. — 55. Ezek szerintünk a főbb pontok, amelyekkel jelenleg törődnünk kell. Természetesen még nagyon sok mindent lehetne mondani az ember lelkiismeretéről. Sokat el is mondtak már. Emlékeztetjük itt híveinket a pápa

különböző kijelentéseire, főleg az utóbbi években, számos püspöki kar megállapításaira és megbízható teológusok tanítására. Ebben a szövegben csak arra igyekeztünk, hogy a lelkiismeret kialakításának kérdését beleállítsuk korunk körülményeibe, és azokkal a főbb kérdésekkel foglalkozzunk, amelyekkel híveink itt szembe kerülnek.

56. Próbáltuk kikerülni a legalizmust, és megfontolásaink alapjául Krisztus személyét, az ő tanítását és Lelkét venni. Az igazi keresztény ezért magasan fölébe fog emelkedni ezeknek a minimális követelményeknek, s mélyen behatol abba a birodalomba, amelynek vezére a Lélek és egyedüli törvénye a szeretet. De nem a katolikus egyház elgondolásai ellenére akar odajutni, hanem csakis összhangban vele, miután az Egyház felszabadította őt az előtte álló útra (vö. 1Jn 4,16).

A LELKIISMERET*

Úgy tűnik tehát, vannak rendkívüli esetek, amikor a lelkiismeret összeütközésbe kerülhet a pápa szavával, és annak ellenére követni kell. Már most ezt az állítást szélesebb alapra szeretném helyezni, amit minden katolikus elismer. Hogy ezt kielégítően megtehessem, a Teremtővel és teremtményével kell kezdenem.

Állítom tehát, hogy a Legfelsőbb Lény olyan természetű, amit emberi nyelven erkölcsinek kell mondanunk. Megvan benne az igazságosság, igazság, bölcsesség, szentség, jóakarat és irgalom tulajdonsága. Mindezek természetének örök jellemvonásai, lényének önmagával azonos törvénye. Amikor pedig Teremtővé lett, beleültette ezt a törvényt — vagyis önmagát — minden eszes teremtményének értelmébe. Eszerint az isteni Törvény az erkölcsi igazság szabálya, a helyes és helytelen mércéje, szuverén, változhatatlan, föltétlen tekintély emberek és angyalok előtt. E törvénynek az egyéni értelemben való visszatükröződését hívjuk lelkiismeretnek. Bár értelmünk közegén áthatolva törést szenvedhet, nem torzul el annyira, hogy elveszítené az isteni törvény jellegét. Ezért megtartja azt a kiváltságát, hogy engedelmességet követel. Sohasem járhatunk el tehát törvényesen lelkiismeretünk ellenére; mint a 4. lateráni zsinat mondja: „Quidquid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam". (Ami a lelkiismeret ellenére történik, a pokol útját kövezi.)

* Amikor az I. vatikáni zsinat kimondta a pápa tévedhetetlenségének dogmáját, ez anglikán körökben nagy vihart keltett. Ekkor írta meg Newman (1874. dec. 27-i keltezéssel) híres „levelét" Norfolk hercegéhez, megmagyarázva, hogyan kell ezt érteni. Őt évre rá Newmant bíborossá kreálták. A következőkben némi rövidítéssel ebből a műből közlünk egy fejezetet. Szövegünk alapja Longmans, Green and Co., London 1891-es kiadása: Certain Difficulties felt by Anglicans in Catholic Teaching (II. k. 246—261).

Tudom, hogy a lelkiismeretnek ez a szemlélete nagyon más, mint ahogyan napjaink tudománya és irodalma, sőt közvéleménye rendszerint nézi. Azon a tanításon alapul, hogy a lelkiismeret Isten hangja; most viszont mindenfelé divat így vagy amúgy az ember alkotásának tartani. Persze szép számú alapos kivétel is van ez alól az állítás alól. Nem állítható sok — vagy a legtöbb — vallási testületről, még kevésbé teológusaikról és lelkipásztoraikról. Ha az anglikánok, presbiteriánusok vagy más vallásfelekezetek lelkiismeretről beszélnek, arra gondolnak, amire mi: Isten hangjára a természetben és az ember szívében, a kinyilatkoztatás hangjától megkülönböztetve. Egy belénk ültetett elvről beszélnek, amely megvan bennünk, mielőtt még bármi nevelést kaptunk volna, bár nevelés és tapasztalat szükséges az erősödéséhez, növekvéséhez és kellő formálódásához. A szellem egyik alkotóelemének tekintik, ugyanolyannak, mint pl. más eszmék megértése, okoskodó képességünk, rend- és szépérzékünk meg egyéb értelmi adottságaink. Akárcsak a katolikusok, azt tartják, hogy Isten létének és törvényének belső tanúja. Úgy gondolják, Istentől függ és nem embertől, mint ahogy egy földön járó angyal nem lenne a világi hatalom polgára vagy alattvalója. Akárcsak mi, ők sem engednék meg, hogy önmagánál elemibb részecskékre bontsák és ezekből állítsák össze megint. Sőt bár a lelkiismeretet nevezhetjük a szellem törvényének — aminthogy az is —, nem egyeznének bele, hogy csak ennyi és nem több: nem parancsoló szó, nem jár vele a felelősség, a kötelesség, a fenyegetés és az ígéret fogalma, olyan élénken, hogy ez megkülönbözteti természetünk minden más alkotóelemétől.

Jómagam legalábbis így értelmezem mind a protestánsok, mind a katolikusok tanítását. A kötelesség szabálya és mértéke nem a hasznosság, sem a célszerűség, sem a „nagyobb rész boldogsága", sem az állam java, sem az illendőség, rend és szépség. A lelkiismeret nem előrelátó önzés, sem a következetesség vágya. Hanem attól jövő követ, Aki a természetben és a kegyelemben egyaránt fátyol mögül beszél hozzánk, s képviselői útján tanít és vezérel. A lelkiismeret Krisztus őseredeti helytartója, felvilágosításaiban próféta, parancsoló jellegében egyeduralkodó, áldásaival és átkaival pap. Ha az Egyházban valaha megszűnhetnék az örökös papság, benne akkor is megmaradna és uralkodnék a papi elv.

A filozófia nagyvilágában ma üres szócséplés az efféle. Azt mondják nekünk, hogy a lelkiismeret csak a primitív, védtelen ember görcse; hogy parancsszava képzelődés; hogy maga a bűnösség fogalma, amelyet ez a parancs ránk erőltet, egyszerűen értelmetlen. Hisz hogy is lehetne akaratszabadság, hogy létezhetne következetes felelősség okoknak és okozatoknak abban a végtelen, örök hálózatában, amelybe tehetetlenül bele vagyunk bonyolódva? És ha egyszer nincs igazi választásunk jó és rossz cselekedet között, akkor miféle igazságszolgáltatástól kellene félnünk?

Ennyit a filozófusokról. Lássuk most, hogyan gondolkodik napjainkban a lelkiismeretről a közvélemény. Itt a szó épp olyan kevéssé tartja meg régi,

igazi katolikus értelmét, mint az értelmiségi világban. Gyakran és hangsúlyozottan élnek vele, csakhogy itt sem gondolnak távolról sem egy erkölcsi kormányzó jelenlétére. Mikor az emberek a lelkiismereti jogokra hivatkoznak, egyáltalán nem a Teremtő jogait értik rajta, sem a teremtmény kötelességét a Teremtő iránt gondolatban és tettben: hanem azt a jogot, hogy megítélésüknek vagy hangulatuknak megfelelően gondolkodjanak, beszéljenek, írjanak és cselekedjenek, nem is gondolva Istenre. Még csak nem is tesznek úgy, mintha bármi erkölcsi szabály után igazodnának, hanem megkívánják azt, ami szerintük az angol ember előjoga: mindenki legyen mindenben a maga ura, azt vallja, ami tetszik neki, senkitől sem kérve engedelmet. Az pedig egyenesen elviselhetetlen szemtelenség, ha akár pap, akár prédikátor, szónok vagy író egy szóval is ellenkezni merészel, ha ő — amennyiben úgy akarja — a maga útján a vesztébe rohan. — A lelkiismeretnek azért vannak jogai, mert kötelességei vannak. De korunkban az emberek nagy része azt látja a lelkiismeret igazi jogának és szabadságának, hogy kiküszöbölje a lelkiismeretet, hogy ne ismerje el a Törvényhozót és Bírót, hogy független legyen a természetfölötti kötelességektől. Mindenki szabadon fölvehet bármely vallást vagy egyiket sem, áttérhet egyikről a másikra és megint otthagyhatja, járhat templomba vagy imaházba, dicsekedhet azzal, hogy minden vallás fölött áll és mindegyiknek pártatlan bírálója. A lelkiismeret szigorú figyelmeztető, de ebben a században egy hamisítvány lépett a helyébe, amelyről azelőtt tizennyolc század mit sem hallott, és ha hallott volna, akkor sem lett volna képes összetéveszteni vele: a magunk akaratához való jog.

Az angolok félreértették századunk pápáit, mintha azok a szó igazi értelmében vett lelkiismeret ellen beszéltek volna. Pedig valójában csak napjaink hamis filozófiai vagy népszerű értelmezései ellen szólaltak fel. Hiszen ha a pápa a szó igazi értelmében vett lelkiismeret ellen szólna, azzal öngyilkos cselekedetet követne el. A saját lába alól húzná ki a talajt. Lényeges küldetése az, hogy hirdesse az erkölcsi törvényt, oltalmazza és erősítse azt a „világosságot, amely megvilágosít minden e világra jövő embert". Elméleti tekintélye és gyakorlati hatalma egyaránt a lelkiismeret törvényén és annak szentségén alapul. Hogy ez vagy amaz a pápa ebben a rossz világban mindig, minden cselekedetében szem előtt tartotta-e ezt a nagy igazságot, annak megállapítása a történelem dolga. Én itt a pápaságot úgy tekintem, mint hivatalt és kötelességet azokkal kapcsolatban, akik elismerik igényeit. Ezeket nem a pápa egyéni jelleme vagy magánjellegű cselekedetei kötelezik, hanem kifejezett tanítása. Ha így nézzük helyzetét, akkor úgy találjuk: a pápaság evilági fennmaradásának és sikerének alapja a jó és rossz iránti általános érzék, a törvény áthágásának tudata, a bűntudat kínja és a megtorlástól való félelem, ezek az ember szívébe mélyen beleágyazott őselvek. Az és csakis az a magyarázata páratlanul hosszú élettartamának, hogy azt vallja magáról: az isteni Törvényhozótól származik, hogy napvilágra hozza, megvédje és megerősítse az igazságokat, amelyeket Ő természetünkbe oltott. Az erkölcsi törvény és a lelkiismeret ügyéért való ki-

állás a pápaság létoka. Küldetésének ténye felelet azok panaszára, akik érzik, milyen elégtelen a természetes világosság; és a világosság elégtelensége igazolja küldetését.

Minden tudománynak megvan az önmagában való bizonyossága, kivéve a vallástudományt. A tudományok, amennyiben tudományok, tagadhatatlan előzményekből származó szükségszerű következtetések, vagy ellenállhatatlan erejű indukcióval tesznek jelenségeket általános igazságokká. De a helyes és helytelen iránti érzék — a vallás alapeleme — olyan finom, olyan változó, oly könnyen megzavarodik, elhomályosul, eltorzul, olyan emelkedett érveken alapul, olyannyira befolyásolható a neveléssel, a gőg és szenvedély annyi előítéletével terhes, olyan állhatatlan útján, hogy az emberi értelem ezerfajta gyakorlata és diadala közötti létküzdelmében egyszerre a legmagasztosabb, de legkevésbé világos tanítónk. Így az isteni terv szerint az Egyház, a pápa, a papság egy sürgető szükséglet kielégítője. Bármilyen bizonyosak is a természetes vallás alapjai és tanítása a gondolkodó, komoly értelem számára, mégis rászorul a kinyilatkoztatás fenntartó erejére és kiegészítésére, hogy hatásosan szólhasson az emberiséghez és érvényesítse erejét a világban.

Természetesen nem szabad föltételezni rólam, hogy a mondottakkal a kinyilatkoztatást, az Egyház letéteményét a természettörvény puszta ismétlésére korlátozom. De akármilyen különböző is a kinyilatkoztatás a természetes tanítástól, bármennyire is meghaladja, mégsem független tőle, és nem áll, hogy semmilyen viszonyban ne lenne vele. A kinyilatkoztatás a természettörvény kiegészítése, megerősítése, lezárása, megtestesülése és magyarázata. A pápának, aki(nek hivatala) a kinyilatkoztatásból ered, nincs joghatósága a természet fölött. Ha kinyilatkoztatott kiváltságai ürügyén elhanyagolta volna azt a küldetését, hogy igazságot, igazságosságot, könyörületet és békét hirdessen, vagy még inkább ha lábbal tiporta alattvalóinak lelkiismeretét — ha, mint egyes protestánsok mondják, egész idő alatt így cselekedett, akkor a pápaság nem maradhatott volna meg ennyi századon át mindmáig, mintegy bűnbaknak. Milman dékán elmondta, milyen hűséges volt kötelességéhez a pápaság a középkorban, és milyen sikeresen töltötte be. Azután egy ideig olyanok jutottak a pápai székbe, akik a fényűzésnek, biztonságérzetnek és pogány jellegű kereszténységnek adták át magukat. Mindnyájan tudjuk, micsoda erkölcsi földcsuszamlás volt ennek a következménye, és hogyan veszítette el így az Egyház mindmáig Európa felét. A pápák nem szedhették volna össze magukat egy ilyen rettenetes katasztrófa után — pedig hát megtették —, ha nem tértek volna vissza első, jobb útjaikra. A múlt súlyos leckéje önmagában véve már kezese a jövendőnek.

Ilyen az egyházi hatalom viszonya az emberi lelkiismerettel. De ellenkező értelemben is lehet nézni. Ezt mondhatná valaki: Senkisem vonja kétségbe, hogy a pápa hatalma az emberi természet gyöngeségén, a vallásos érzéken nyugszik; és ő ügyesen él vele, védőszárnya alatt hamis erkölcsi kódexet alkot saját zsarnokságának növelésére. Ilyenformán a lelkiismeret az ő teremtményé-

vé és rabszolgájává válik, isteni szentesítés örvén az ő akaratát teljesíti. Elvontan és elvben szabad, de ténylegesen sohasem; sose képes tőle függetlenül, önállóan szárnyra kelni, éppúgy nem, mint a megnyírt szárnyú madarak. Sőt ha a lelkiismeret képes lenne érvényesíteni saját akaratát, abból feloldhatatlan összeütközés származnék, hiszen ugyanazon a területen, a vallásén folyik le. Mert mi lenne a pápa „abszolút tekintélyéből", ahogyan Gladstone hívja, ha az egyéni lelkiismeret is abszolút tekintéllyel rendelkeznék?

Szeretnék világosan megfelelni erre a fontos ellenvetésre.

1) Először is én a „lelkiismeret" szót abban az emelkedett értelemben használom, amint már megmagyaráztam. Nem valami ötletet vagy vélekedést értek rajta, hanem kötelességtudó engedelmességet a bennünk megszólaló, isteni tekintélyt igénylő hang iránt. Nem próbálom itt bebizonyítani, hogy valóban ez a helyes szemlélet, hanem ezt mint alapelvet föltételezem.

2) Másodszor megjegyzem, hogy a lelkiismeret nem egy elvont igazságról vagy tanításról alkotott ítélet, hanem közvetlenül a magatartásra vonatkozik, arra, hogy valamit meg kell tennünk, vagy nem szabad megtennünk. Ennélfogva nem kerülhet közvetlen összeütközésbe az Egyház vagy a pápa tévedhetetlenségével, minthogy az általános állítások, továbbá egyes adott tévedések elítélése terén érvényesül.

3) Megjegyzem továbbá: mivel a lelkiismeret gyakorlati parancs, csak akkor jöhet létre összeütközés közte és a pápa tekintélye között, ha a pápa törvényt hoz, vagy egyes rendelkezéseket ad ki stb. De a pápa sem törvényeiben, sem parancsaiban, sem államvezetésében, sem ügyintézésében, sem egyházpolitikájában nem tévedhetetlen. Hadd állapítom meg: a vatikáni zsinat ebben ugyanolyannak hagyta meg, amilyen azelőtt volt. Szent Péter vajon tévedhetetlen volt Antiochiában, mikor Szent Pál ellene szegült? vagy Szent Viktor, mikor kitaszította közösségéből az ázsiai egyházakat? vagy Liberius, mikor hasonlóképpen kiközösítette Atanázt? vagy VIII. Orbán, mikor Galileit üldözte? Nincs katolikus, aki azt állítaná, hogy ezek a pápák ezekben a tetteikben tévedhetetlenek voltak. Minthogy tehát a lelkiismeret érvényesülését csak a tévedhetetlenség akadályozhatná meg, viszont azon a téren, ahol a lelkiismeret a legfőbb tekintély, a pápa nem tévedhetetlen: nem adódhat megoldhatatlan ellentét a lelkiismeret és a pápa között (mint az iménti ellenvetés mondja).

4) De persze félreértés ne essék: megint csak hangsúlyoznom kell, hogy mikor lelkiismeretről beszélek, az igazán nevére méltó lelkiismeretre gondolok. Hogy a lelkiismeretnek meglegyen a joga szembeszegülni a pápa legfelső, bár nem tévedhetetlen tekintélyével, ahhoz többnek kell lennie, mint annak a nyomorult hamisítványnak, amely — mint föntebb mondtam — manapság a nevét bitorolja. Ha egy különleges esetben előfordul, hogy ennek a szent és szuverén intő hangnak az irányítását, a parancsát többre kell tartanunk a pápa szavánál, ezt komoly meggondolásnak és imának kell megelőznie, és minden rendelkezésre álló eszközzel törekednünk kell helyes ítéletet kialakítani a szó-

ban forgó kérdésben. Továbbá a pápa iránti engedelmesség „birtokon belül" van, vagyis — mint minden kivétel esetében — az „onus probandi", a bizonyítás terhe az ellenkezés igazolására a lelkiismeretet terheli. Mindaddig, amíg az ember Isten jelenlétében nem mondhatja el magának: nem szabad, nem merészelhet a pápa utasítása szerint cselekedni, — mindaddig köteles engedelmeskedni neki, és nagy bűnt követne el, ha nem engedelmeskednék. „Prima facie", elsődlegesen adott kötelessége, már csak lojalitásból is, hogy higgye: a pápának van igaza, és eszerint is cselekedjék. Le kell győznie természetének azt a közönséges, nemtelen, önző, aljas hajlamát, amely a parancs első neszére ellenszegül a parancsot adó elöljárónak, azt kérdezi magától, nem hágta-e az át jogai határát, és örömét leli abban, hogy eleve szkeptikusan közeledjék erkölcsi és gyakorlati dolgokhoz. Nem szabad makacsul eltökélve jogot formálnia arra, hogy egyszerűen azt gondolja, mondja, tegye, ami tetszik, minden további nélkül semmibe véve az igaz és hamis, a helyes és helytelen kérdését, nem törődve azzal a kötelességgel, hogy hacsak lehet, engedelmeskedjünk, hogy szeressünk úgy beszélni, ahogyan Fejünk beszél, és mindenkor az ő oldalán álljunk. Ha ezt az oly szükséges szabályt megszívlelnék, igen ritka lenne az összeütközés a pápa tekintélye és a lelkiismeret tekintélye között. Másfelől tény, hogy végső soron rendkívüli esetekben minden ember lelkiismerete szabad. És ez kezesség és biztosíték arra (ha ugyan szükség van biztosítékra, hiszen ez igazán ingyenes föltételezés), hogy egyetlen pápa sem lesz képes soha hamis lelkiismeretet alakítani ki saját céljaira.

Amit pedig mondok, azzal nem hamisítottam meg a katolikus tanítást ezen a fontos ponton, ti. abban, hogy minden áron kötelesek vagyunk engedelmeskedni lelkiismeretünknek. Idéztem már azokat a szavakat, amelyeket Gousset bíboros hoz a 4. vatikáni zsinattól: „Aki lelkiismerete ellen cselekszik, elveszíti lelkét." Ez a tétel különös teljességgel és erővel érvényesül a teológusok erkölcstani értekezéseiben. A Salmanticenses vagy salamancai kármeliták néven ismert ünnepelt iskola általánosságban megállapítja, hogy a lelkiismeretnek mindig engedelmeskedni kell, akár helyeset, akár hibásat mond, akár az illető hibája a tévedés, akár nem. Természetesen ha valaki a saját hibájából téved — mert ha komolyabban vette volna a dolgot, elkerülhette volna a tévedést —, akkor felelős érte Istennek. De még akkor is, amíg tévedésben van, téves lelkiismerete szerint kell cselekednie, hiszen teljes őszinteséggel azt gondolja, hogy ez az igazság.

Tegyük föl például, hogy a pápa azt mondaná az angol püspököknek: rendeljék el, hogy papjaik erőteljesen küzdjenek az antialkoholizmus érdekében. Egy pap viszont teljesen meg lenne győződve, hogy a bortól való tartózkodás valójában gnosztikus tévedés, s ezért úgy érezné, hogy nem tehet így bűn nélkül. Vagy pápai rendelkezésre minden misszióban vallásos célú lottót tartanának, de egy pap Isten színe előtt úgy vélekednék, hogy a lottó erkölcsileg rossz. Ez a pap mindegyik esetben bűnt követne el, ha „hic et nunc" engedelmeskednék a pápának, akár helyes a véleménye, akár helytelen, és amennyi-

ben helytelen, még akkor is, ha nem vette magának a fáradságot, hogy eljusson ezen a téren az igazságig.

Még egy utolsó megjegyzés: Ha abba a helyzetbe jutnék, hogy ebéd utáni pohárköszöntőkbe bele kellene kevernem a vallást (ami nem éppen a legmegfelelőbb), mire innék akkor? Bizonyára a pápára is, ha úgy tetszik, — de először a lelkiismeretre, és azután a pápára.

John Henry Newman

HÖFFNER KÖLNI BÍBOROSÉRSEK, A NÉMET PÜSPÖKI KAR ELNÖKE LEFEBVRE ÉRSEKHEZ*

Tisztelendő Testvérem!

A német püspöki kar állandó tanácsa kért, hogy írjak Önnek. Igen szívesen teszek eleget ennek a kívánságnak; azért is, mert ugyanabban az időben tanultunk teológiát a pápai Gergely-egyetemen, együtt vettünk részt a II. Vatikáni Zsinaton, és testvéri egyetértésben írtuk alá a zsinati dokumentumokat. Azonkívül írásra késztet tanítványának, Hyacinthe Thiandoum dakari bíborosnak kifejezett kérése is.

Úgy írok Önnek, mint testvér a testvérnek, nem hogy szemrehányásokat tegyek, hanem hogy egy súlyos gondról beszéljek Önnel, amely nagyon nyomaszt bennünket német püspököket. És ez a katolikus egyház egységéért való gond.

A német püspökök semmiképpen sem csukják be a szemüket bizonyos aggasztó fejlemények előtt, amelyek a II. Vatikáni Zsinat óta egyházunkban mutatkoznak. Azt sem tagadjuk, hogy egyes hibás fejleményeket túlságosan későn ismertünk föl. Magam is ismételten szembeszálltam téves tanításokkal, amelyek tagadják vagy meghamisítják Jézus Krisztus istenségébe, feltámadásába, Mária szüzességébe, az angyalok és az ördögök létébe, a pápai csalatkozhatatlanságba, a papszentelésbe, a keresztény házasságról szóló tanításba vetett hitünket.

Mi püspökök tudatában vagyunk kötelességünknek, hogy kiálljunk az igaz tanításért, „akár alkalmas, akár alkalmatlan" (2Tim 4,2), mégpedig m i n d e n tévedés és hibás fejlődés ellen, bármilyen oldalról származzék is. Ez elsősorban és mindenekelőtt minden egyes püspökre külön-külön áll, de a püspöki karra is. Csak így valósul meg a Szentírás szava: „Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten, mindnyájunk Atyja, aki mindennek fölötte áll, mindent áthat és mindenben benne van" (Ef 4,5-6).

Annál inkább elszomorít és megijeszt, hogy Ön 1976. aug. 9-én a „Spiegel"-ben közzétett interjújában a pápát „eretnekséggel" hozza kapcsolatba, és a

* Ez a levél 1976. szept. 6-áról kelt, és a német püspöki kar dokumentumként egy év múlva tette közzé. Válasz mindaddig nem érkezett rá.

II. Vatikáni Zsinat útját „a romlás útjának" nevezi. Hitünk igazságának kezese Szent Péter katedrája, nem pedig egyetlen püspök véleménye. A korakeresztény idők óta jelképe ez a katedra a hit egységének és tisztaságának. Szent Ciprián ezt írja: „Mint ahogy csak egy Isten van, egy Krisztus és egy Egyház, úgy csak egy Katedra is." Az eretnek ismertetőjele, hogy „házasságtörő katedrát" (adulteram cathedram) akar emelni (Ep 68,2).

Ugyanez áll Egyházunk legnagyobb titkának, az Eucharisztiának megülésére. Az e g y oltár a hit döntő mozzanata. A zsenge Egyház atyái mindig újból óvtak attól, hogy „egyik oltárt a másik ellenébe" állítsák (Milevei Optatus), vagy mint Augustinus mondja, „valaki külön oltárt csináljon magának" (altare sibi separare; Psalm. adv. partem Donati, V. 195).

Ezért komoly, testvéri kéréssel fordulok Önhöz a német püspökök nevében: Őrizze meg az Egyház egységét, a Szentatyával és az egész világ püspöki karaival való egységet. Tegyen meg mindent, hogy helyreállítsa a teljes egységet.

Szívesen foglalkoznék behatóbban is gondjaival és szemrehányásaival. Ha ezt kívánná — akár személyes találkozás formájában is —, örömest készen állok rá.

A német püspökök, sok hivő, kolostor és rendi közösség imája ostromolja Istent: adjon erőt Önnek megmaradni az Egyház egységében.

Testvéri üdvözlettel köszöntöm in caritate Christi.

Hibaigazítás. Élesszemű olvasóink hívták fel figyelmünket az alábbi hibákra. Hasonló figyelmeztetésért mindig hálásak vagyunk!

1) 34. számunkban az „Evangelii nuntiandi" k. apostoli buzdítás elírás következtében 1975 helyett 1967-es évszámmal (a Populorum Progressio megjelenési évével!) szerepel.

2) 35. sz. 56. o. Marcel Callo, aki 1921. dec. 6-án született, 1943 nagypéntekén természetesen nem tölthette be 21. életévét! Naplójában ez áll: „Ezen a napon böjtöltem, mert 21 éves vagyok" (azaz: mert már betöltöttem a szigorú böjt kötelező korhatárát). Ugyanitt az 59. oldalon a halál éve természetesen 1945, nem pedig 1944.

3) 35. sz. 104. o. Homok nem Szatmár, hanem Szolnok megyében van. (Az épület jelenleg gyógypedagógiai intézet.)

— Kérjük k. Munkatársainkat, csakis olyan írásokat küldjenek be (nekrológokat is beleértve!), amelyek másutt nem jelentek és nem jelennek meg. Szerény lehetőségeink között megbocsáthatatlan fényűzés lenne ismétlésekbe bocsátkoznunk.

K. Olvasóink pedig ne türelmetlenkedjenek, ha szomszédjuk esetleg már megkapta az új számot. A szétküldés időbe kerül. Lehetőleg csak akkor reklamáljanak, ha látják, hogy egy szám kimaradt.

Ismételten köszönjük a levelekre ragasztott sok szép bélyeget, amelyekkel sok örömet szerzünk, és azokat a képeslapokat, ahol a Paptestvérek templomukat mutatják be.

Újból megjelent bővített kiadásban és igényelhető Muggeridge: Valami nagyon szépet Istenért (Kalkuttai Teréz anya), valamint Carré: Ki nekem Jézus Krisztus? A Prugg Verlagnál idén még kiadott könyvek: Testvéreink, a szentek (életrajzgyűjtemény), Jálics Ferenc: Tanuljunk imádkozni, J. A. Jungmann: A szentmise.

A NYOLCVAN ÉVES PÁPA

Nem olyan ember, aki szereti a fényt, vagy éppen az ünneplést. A vékony, aszketikus külsejű férfin, aki szeptember 26-án töltötte be 80. életévét, világosan rajta hagyta nyomait hivatalának terhe.

Giovanni Montinit 1963-ban választották Krisztus helytartójává, 600 millió katolikus keresztény fejévé, VI. Pál néven Péter apostol 263. utódává.

Az Egyház mozgalmas történetében ritkán kellett pápának nehezebb feladatot betöltenie: zavarba ejtő és hatalmas változások korában Krisztus szava szerint sziklának lenni, megingathatatlannak minden koráramlattal szemben, de mégis nyitottnak minden jó irányú haladás iránt, az igazság és a hamisítatlan tanítás őrzőjének.

VI. Pál, mint az első apostol utóda, hű maradt megbízatásához. Akkor is, ha sok keserves órát szerzett neki a csalódott „képrombolók" értetlensége, másfelől meg azoké, akik nem akarták felfogni, hogy az Egyház az üdvösségre vezető úton állandóan alakul.

Ez a „Pontifex Maximus" (a latin „főpap" kifejezés szószerint „legfőbb hídverőt" jelent) sok hidat épített a holnap felé, a jövőbe, de sohasem anélkül, hogy alapjukat a legnagyobb gonddal ne állította volna a tanítás és hagyomány biztos talajára.

„Isten segítségével és elődeink példájára fáradhatatlanul fogjuk tovább hirdetni a mai emberiségnek bajaik orvosságát és a kérdéseikre való feleletet."

Ezt ígérte VI. Pál koronázása napján, 1963. június 30-án. De egyben fölcsendült szavában a gond: „Meghallgatásra talál-e majd hangunk a világban?"

Kezdetben alig talált, legalábbis ott nem, ahol ez a pápa, milánói érsek korában a haladás egyik vezető szelleme, állhatatosan hitet tett az egyházi tanítás fel nem adható tételei mellett.

„Humanae vitae" enciklikája botránykő lett még a katolikus egyház széles köreiben is. Csak lassacskán kezd a fejlődés vak hitétől elkáprázott társadalomnak földerengeni, hogy a „pirulával", a szexuális „felszabadulással" a női rabszolgaságnak csak egy új korszaka kezdődött.

És ez a pápa, akit állítólag „nem szeretnek", a világegyházban, de a keresztény testvéregyházakban is csodálatban, nagyrabecsülésben és szeretetben részesül.

Ebben a „Montini-pápában" nincs meg egy XII. Pius szigorú monumentalitása, sem elődjének, XXIII. Jánosnak anekdotákkal átszőtt népszerűsége. De van benne párját ritkító emberiesség, alázat, a béke és igazságosság iránti szenvedély.

Teljesen félreismerné VI. Pál pápát, aki habozó „Hamlet"-nak tekintené.

Neki jutott a feladat, hogy a zsinatot az ujjongás viharából a kor valóságába vezesse át. És ma mindannyian sejtjük, milyen könnyen lehetett volna ebből a nekiindulásból veszedelmes borotvaélen járás. A pápa energikusan véget vetett minden kísérletezésnek.

Hosszútűrést tanúsít, mint a Lefebvre-esetben is, de amikor az mindig újabb provokációk után még egyszer kihallgatást kért, nem engedett tovább visszaélni türelmével.

Korábban az volt a szokás, hogy csak térdelve volt szabad a pápát köszönteni. VI. Pál nem engedte meg a térdhajtást, de környezete legnagyobb csodálkozására ő maga letérdelt Meliton ortodox metropolita előtt, és így minden szónál beszédesebb jelet mutatott. Olyan beszédes ez a jel, mint az Athenagorásszal váltott testvéri csók, vagy a canterbury anglikán érsek megölelése. Pecsét a százados szeretetlenség, sőt ellenségeskedés végén.

És mi bizonyítja jobban a katolikus Egyház fejének nagyságát, tekintélyét, mint hogy a minap az anglikán közösség előző prímása, Dr. Michael Ramsey azt indítványozta: a keresztények egysége érdekében ismerjék el a pápa tiszteletbeli primátusát.

Újra meg újra, kínzó nyugtalansággal foglalkozott a pápa a mai társadalommal, és egész reményét mindig újból az ifjúságba veti. Fáradhatatlanul száll síkra a világ szegényeiért és szenvedőiért, a háborúk és a gyűlölet áldozataiért, az üldözöttekért és megkínzottakért.

A most nyolcvan éves „Montini-pápa" egyszer kétségtelenül az egyháztörténet nagyjai közé fog számítani. Olyan pápaként emlékeznek majd rá, aki minden erejéből törekedett Krisztus méltó képviselője lenni e világban.

„Látom közeledni a túlvilág küszöbét" — mondotta Mária mennybemenetele ünnepén az Albano-tó melletti templomban, ahol egyszerű papként mutatta be a hívőkkel a szentmiseáldozatot.

Szentatyánk születésnapján juttassuk kifejezésre iránta érzett egész nagyrabecsülésünket, tiszteletünket és szeretetünket, törhetetlen hűségünket. Csak ha majd egyszer Isten magához hívta — bárcsak minél később —, akkor fogjuk tudni, milyen pápát veszítettünk.

Walter Christian

A SZENT LÁSZLÓ-JUBILEUM MARGÓJÁRA

900 éve, 1077 tavaszán lépett Szent László, bátyja, I. Géza király halála után, Szent István trónjára. 39 év telt el az első király halála óta. Pauler Gyula, az Árpádkor legkiválóbb kutatója írta erről a korról: „39 év óta hatszor cserélt uralkodót az ország. Három király — ha I. Endrét is számítjuk — erőszakos halállal múlt ki. I. Bélát csak halála mentette meg, hogy el ne kergessék, mint Salamont, ki háromszor volt kénytelen menekülni trónjáról. A királyi család vil-

longásai kilencszer hoztak idegen sereget: németet, csehet, lengyelt a nemzetre; három évre német hűbérré tették Magyarországot és öt király könyörgött és alázta meg magát a német királyok trónja előtt. Benn az országban pedig a közbiztonság teljesen megrendült." Tegyük hozzá még a két pogánylázadást és magyarázatul azt, hogy a trónöröklés rendje nem volt szabályozva. A király testvérei általában mint hercegek uralkodtak az ország harmadrésze fölött, és ha kitört a testvérháború, a megszorult vagy letaszított király a hatalmas német szomszédtól kért és várt segítséget. Nem sok eredménnyel, főként amióta fellángolt az invesztitúraharc. 1077 Canossa éve volt, és IV. Henrik császár kénytelen volt sorsára hagyni sógorát, Salamon magyar királyt.

De az ország fölül nem múlt el evvel minden veszély. Eurázsia pusztamezőin még nem ült el a népvándorlás. A lovasnomád népek hullámai újra meg újra átcsaptak a Keleti Kárpátok szorosain, és többnyire csak az ország belsejében lehetett feltartóztatni és megsemmisíteni a zsákmányra éhes hadakat. Ezeknek a harcoknak lett hőse már herceg korában I. Béla király második fia, László.

Bátyja korai halála után a közakarat emelte trónra, mert unokatestvére, Salamon, hűbérül ajánlotta fel országát a német császárnak, és ezzel eljátszotta jogát a királyságra. De amíg élt ez a koronás király, László nem koronáztatta meg magát, vállalta azonban a királyi méltóság minden terhét és felelősségét. Amit az első pogánylázadás után. I. András elkezdett, ő befejezte: Szent István művét nemcsak végleg megszilárdította, hanem még tovább is fejlesztette. 1083-ban ő emeltette oltárra István királyt, fiát, Imrét és Csanád vértanú püspökét, Gellértet. Magyarországnak most már megvoltak a maga valóban hazai szentjei. László pedig épp olyan hatalommal uralkodott országa és egyháza fölött, mint egykor István király. Az ő nyomán haladva építette tovább az egyházszervezetet, és nem csoda, hogy különös gondja volt arra a keleti országrészre, amelyet már herceg korában is ő védelmezett. Az ő műve a bihari püspökség végleges megszervezése Várad székhellyel, amely utóbb sírhelye és tiszteletének középpontja lett. Miután nővére, Zvonimir horvát király özvegye hívására megszállta a Dráva-Száva közi Szlavóniát, megalapította a Szent István királynak szentelt zágrábi missziós püspökséget.

Nemcsak alapított püspökséget, apátságot, vigyázott is mindenre, különösképp a papság életére. 1092-ben a szabolcsi zsinat az ő jelenlétében és nevében hozta egyházi törvényeit. A gregoriánus reform szelleme ezekben még alig jelentkezett. Igaz, Magyarországon az egyház nem volt az uralkodó hűbérese és a főpapi székek betöltésénél nem burjánzott el a simónia. Tény azonban az, hogy a magyar alsó papság életrendjét részben keleti orthodox hagyományok szabályozták. László király pedig nem volt a múlttal könyörtelenül szakító forradalmi újító. A papi nőtlenség új ideálját nem tilalmakkal szolgálta, hanem a világi papok közösségi élete, a káptalanok felvirágoztatásával.

László királynak nem volt öncél a hatalom és első a politika. Jellemző rá, hogy Salamon miatt nemcsak nem koronáztatta meg magát, hanem egyszer át

is akarta neki adni a királyságot. Ő maga beérte volna a hercegi résszel. Az országnagyok akadályozták meg a nagylelkű osztozkodást, mert nem akarták visszahozni az áldatlan belharcok szomorú korát. Tudták, hogy László nemcsak vitéz harcos, országot oltalmazó és népet szabadító, hanem a békében is a legjobb király, aki Isten törvénye szerint akarja szolgálni népe javát.

Lászlónak fia nem volt, csak két leánya. Az egyik, Piroska, Irene néven Bizánc császárnéja és a keleti egyház szentje lett. Utódjául — a régi szokással ellentétben — két unokaöccse közül a fiatalabbat, a hozzá hasonló harcratermett, délceg Álmost szemelte ki. Az idősebbiknek, a nagytudású, de púpos Kálmánnak kedvenc váradi püspökségét szánta. Kálmán azonban ellenszegült, és László király nem sokkal halála előtt bölcs belátással elejtette tervét.

A kortársak és utókor joggal tisztelték Lászlóban a bölcs és kegyes királyt. A nép szemében azonban a harcos szent maradt, a Székelyföldön, a Szepességben, a délnyugati végeken az őrségiek pátrónusa, akinek legendájába beleszőtték a keleti puszták lovasnépeinek nem egy kedves ősi vallási és mondai motívumát. És ez a harcos ideál formálta ki végül a késő középkorban, az Anjouk alatt a lovagkirály eszményi alakját is.

Bogyay Tamás

MILYEN BÉKE A FÖLDÖN?

Karácsony még mindig a kereszténység legbotrányosabb ünnepe. Egyszerre kikapcsolja a földi időt és a földi teret még azoknak az embereknek az életéből is, akik már régóta nem hisznek többé a Megváltónak a betlehemi istállóban való születésében. Eichendorff ezzel a sorral kezdte lapos karácsonyi költeményét: „Piac, utca elhagyott ma . . .“ December 24-ének estéjére még mindig áll ez.

Még a számtalan háború csatamezőin is karácsonyi tűzszünet állt be az istállói születés óta. A háború félbeszakadt. A mezőn a pásztorok fölött ott énekeltek a mennyei seregek: „Békesség a földön.“ Utána a lövöldözés folytatódott. Egy angol miniszterelnök egyszer Münchenből megjövet odakiáltotta a lelkes embertömegnek: „Peace for our time“ (Békesség korunknak)! Alig egy évvel később megkezdődött a második világháború.

Nincs béke, és így, mint most, nem is lesz egyhamar. Mit jelentsen hát ez a sajátságos „évközi idő“, a kereszténységnek ez az egyetlen ünnepe, amelynél még érezhető az örökkévalóság betörése időleges létünkbe, — érzik még azok az emberek is, akiknek az örökkévalóság maradi babona? A karácsonyi evangéliumban, ahogy a legtöbben gyerekkorukból ismerik, az angyalok így énekelnek: „Békesség a földön a jóakaratú embereknek“. A most megjelent újszövetségben, a Luther-féle szöveg felülvizsgált változatában az eredeti bibliai szöveg pontos fordítása így hangzik: „Békesség a földön az (Istennek) tetsző embereknek.“

Ez rettenetes. Tehát csak azoknak az embereknek lesz békességük, akik tetszenek az Istennek, nem minden embernek. És ez lenne az örömhír?! Igen, ez az örömhír, ha az emberek jól figyelnek és hajlandók megérteni, hogy a karácsonyi evangéliumban egészen más békéről van szó, mint amit mi olyan forrón óhajtunk az egész földkerekségre. Isten igéje és a kedvelt karácsonyi evangélium is nem utolsó sorban azért olyan botrányos, mert elsősorban az egyes emberhez fordul. Nem ad müncheni egyezményt, nem vet föl világarányú béketervet. Ma sokan, köztük még nagyon okos emberek sem tudják többé nyomon követni Isten szavát. Egyet azonban megengednek a Szentírásnak: hogy szokatlanul reális képe van az emberről. Ehhez a realizmushoz hozzátartozik a belátás, hogy nem lehet béke a földön csupa békétlen ember között.

Pszichológusok, pszichoanalitikusok és pszichoterapeuták egész serege lép föl, hogy kibékítsék az embereket önmagukkal. Ez esetenként jó és hasznos lehet, csak éppen az a béke nem áll rendelkezésre a rendelőjükben, amely minden értelmünket meghaladja. De pontosan ezt a békességet hirdeti a karácsonyi evangélium, amikor az angyalok a pásztorok fölött énekelnek. Mert Megváltó született ma nektek, — mondja az Úr angyala. A Gyermek a betlehemi istállóban visszaadja lelketek épségét, kibékít önmagatokkal, bocsánatot ad bűneitekre, hogy mindennap újra ébredhessetek, újra kezdhessetek, hogy ne kelljen elmúlt napok, elmúlt mulasztások nyomasztó terhét cipelnetek. Felébredhessetek és kezdhessétek a napot békében, minden bűnötöktől megszabadulva, tehát szabadon saját nyomorúságaitoktól. És csak azután, — bizony csak azután törődhettek azzal, hogy békét teremtsetek a földön.

Ezért szól a földi béke ígérete „az Istennek tetsző embereknek", vagyis azoknak, akik a jászolban fekvő gyermeket elfogadják Megváltójuknak, Üdvözítőjüknek. Csak tőlük jöhetne béke ebbe a beteg világba, nem beteg emberektől, akik folyvást útban vannak saját maguknak, mert nem tudják elfogadni a bocsánatot. Ezért ők sem bocsátanak meg a többi embernek. És máris benne vagyunk megint a békétlenségnek ebben a rettenetes körforgásában emberek és népek között. Péter egyszer megkérdezte Jézust, hányszor kell megbocsátania testvérének, ha vét ellene. Elég-e hétszer? Akkor Jézus így szólt hozzá: „Mondom neked, nem hétszer, hanem hetvenszer hétszer."

Nem szabad hallatlanra vennünk, hogy itt a Péter és Jézus közti párbeszédben megint csak az egyes emberről van szó, aki megbocsát és akinek meg kell bocsátani. Csak így kerekedhetik felül a béke a földön. Nagy ideje, hogy újból megértsük ezt, és ne kábítsuk magunkat általános bizonygatással, ahol egész személyesen rólunk van szó. A karácsonyéj üzenete éppenséggel nem a világhoz szóló nagy kiáltvány volt, hanem egy istállóban ment végbe és az éjszakában virrasztó néhány pásztorhoz szólt, akiket Isten méltóknak talált arra, hogy a mennyei seregek kihirdessék nekik. Talán megint csak meg kellene próbálnunk, hogy az „évközi időben" a pásztorokkal elmenjünk Betlehembe.

Heinz Beckmann

SUENENS BÍBOROS ARANYMISÉS KÖRLEVELÉBŐL (1977 június)

Kedves munkatársaim, kedves híveim! Szeptember 4-én abban az örömben lesz részem, hogy harmincnégy velem együtt 1927-ben fölszentelt pappal együtt jubileumi hálaadó misét mondhatok szentelésünk 50. évfordulója alkalmából, amelyet elődöm, van Roey bíboros kezéből vettünk fel.

Ezek a papok, akikkel együtt készültünk a papságra, ritka és bátor hűséggel szolgálták az Urat fél századon át.

Közös az örömünk, közös a minket egyesítő barátság. Hálaadásunkat megosztom veletek, egyszerre közösségi és személyes jelleget adva neki. A pap és az egyházmegye pásztora szól ma egy személyben hozzátok.

Első szavunk megindult köszönet Istennek. Hivatásunk kezdetén Ő áll.

Nem mi választottuk az Urat: Ő szólított nevünkön, Ő tartott fenn és vezetett a különböző szakaszokon át. Ő állt a kiindulóponton; mindenkor Ő életünk létrehozó oka.

1971-es pásztorlevelemben (címe: „Elkötelezettség és hűség") ezt írtam: „A keresztény sohasem felejtheti el, hogy hűségét magának Istennek a hűsége hordozza, tartja, élteti. Az isteni hűség a mi hűségünk lelke, az a legszilárdabb támasza."

A tapasztalat alapján megismétlem és megerősítem e sorokat. Napról napra tapasztaltam Isten ingyenes szeretetét. Ezeknek a hosszú éveknek a során Isten hibátlanul közeli és hűséges maradt, annak ellenére, hogy én sokszor vonakodtam megfelelni kegyelmének, vagy vissza is utasítottam azt. Egyik legkedvesebb imamódom, hogy egy „köszönetlitániát" rögtönzök, egyenként felsorolva Isten előtt neveket, dátumokat, eseményeket, találkozásokat, felidézve színe előtt kedves arcokat a múltból és a máról, általuk kapcsolódva bele Isten irántam való szeretetébe.

Mindegyikünk saját egyéni módján vette észre az Úr kezdeti hívását. Az isteni szeretet bugyogó forrás; Isten sohasem ismétli önmagát, nem másol mintákat. Mindenkit sajátos árnyalattal szeret. Nem készre teremt, hanem „fokról fokra, velünk együtt talál fel bennünket".

Legtöbbünk Isten után szüleinek köszönheti hivatását. Az a természetes, hogy a hivatás keresztény családok ölén sarjad és érik.

Én négy éves koromban elveszítettem apámat. Özvegyen maradt édesanyám életén és példáján át fedezhettem föl, mit jelent konkrétan a keresztény örökség. Az életét átjáró egyszerű jámborság, bizakodása a Gondviselésben a szegénység idején, önmagáról való megfeledkezése és bátorsága egész életemre nyomot hagyott bennem. Sírjára ezeket a szavakat vésettem: „Donec veniat" — „Az Úr eljövetelére várva". Mélységesen hiszem, hogy Jézus újra eljön majd dicsőségben, mindazokkal együtt, akik megelőztek bennünket az úton. Ez a reménység életemnek szerves része; minden reggel megvilágítja látóhatárát, mint a napkeltét megelőző fényes sugarak.

Apám korai halála viszont igen hamar megérttette velem, milyen rövid és törékeny a földi élet. Kétségtelen, hogy az örökkévalóság igen élénk érzékét köszönhetem neki. Halála azt a vágyat ébresztette bennem, hogy a rövid emberi életet a maradandó másvilág szolgálatában éljem. Ebből született az a kívánság, hogy életemet testvéreim szolgálatára szenteljem és készületül Jézus Krisztust hirdessem nekik, mint a boldogság és az örök élet titkát, egyszóval: az életet.

A papság felé vezető útból hogyan hagyhatnám ki a római tartózkodás hét évének fölidézését? A kereszténység szívében éltem. Konkrétan fölfedeztem ott a Credo szavainak értelmét: „Hiszek az egy szent, katolikus és apostoli anyaszentegyházban."

Ott volt a szemünk előtt az „apostoli" egyház, ott éreztük egész közel Péter és Pál sírja mellett. Az „egy és katolikus" egyházzal találkoztunk azokban a zarándoktömegekben, amelyek a nagy ünnepekre a világ minden szögletéből odaáramlottak, — s ugyanígy minden nyelvű, minden fajtájú tanulótársainkkal való mindennapos érintkezésünkben.

A „szent" egyházat ujjainkkal tapinthattuk, mikor meglátogattuk a katakombákat és a számtalan olasz szentnek a szentélyét: Cecília, Ágnes, Assisi Ferenc és Klára, Néri Fülöp, Sienai Katalin és annyi más.

Hálával gondolok római találkozásomra egy Dom Lambert Beauduinnal vagy egy P. Lebbe-el, hogy csak ismert neveket idézzek. Széles látóhatárt nyitottak előttem, és mindörökre megszerettették velem az Egyház egységét és egyetemességét. Megérttették velem, hogy az Egyház olyan tág, mint a világ, fölébe emelkedik minden kultúrának, és hogy a keresztények közötti látható egység helyreállítása olyan parancsoló szükség, amelyért érdemes életünket áldozni egészen az utolsó leheletig.

A kegyelmek kegyelme, ha fölfedezhettük Rómát életének mélyén, túl az emberek gyöngeségein és korlátoltságán, — hisz mindnyájan törékeny edényben hordjuk kincseinket. Ez a kegyelem örökre érzéketlenné tesz az iránt a kísértés iránt, hogy összekeverjük a lényegeset a mellékessel, a maradandót a járulékossal, az isteni pozitívumot az emberi negatívummal. Életre szóló kegyelem, ha megtanultuk megkülönböztetni az abszolútot a viszonylagostól, megőrizve azt a nélkülözhetetlen adag keresztény humort, amely megóvja az áttekintést és a megfelelő arányokat.

Ilyen volt nagy vonásokban az út, amely 1927 szeptember 4-én elvezetett a papszentelésig, Saint-Rombaut érseki városában.

A szertartás folyamán leborultunk a székesegyház kövezetére, az Isten előtti megsemmisülés és önátadás jelképes gesztusában. Azt kértük az Úrtól, fogadja el életünket és segítsen, hogy megmaradjunk tanúinak és „Isten titkai hűséges sáfárainak".

A szentelés végén „tiszteletet és engedelmességet" ígértünk a Püspöknek, aki békecsókot adott nekünk. Készen álltunk a különféle küldetésekre, amelye-

ket az Úr nevében reánk bízott. Így megújult rajtunk Jézus Péternek mondott szava: „Más övez fel és vezet . . . " Jn 21,19. Ettől a perctől kezdve mindegyikünk története annak a története: mennyire voltunk hűségesek a kapott küldetéshez.

Biztosan tudom: az Úr, aki ismeri ennek a történetnek minden egyes sorát, nagyon közel lesz ebben a jubileumi esztendőben szolgáihoz, hogy Ő maga fejezze ki nekik szíve köszönetét.

Azok számára pedig, akiknek küzdeniök kellett közülünk, hogy megtartsák a hitet és a reményt nehéz időkben, Ő maga lesz a béke és a derű.

. . . Nem fejezhetném be ezt a múltról szóló levelet anélkül, hogy ne forduljak a jövő felé: azokhoz a fiatalokhoz, akiket az Úr váltásunkra hív. Igen, hív, mert az ő szeretete nem lankadt el, az ő hívása megmarad: „Ha akarsz, kövess." Tudom, hogy ma a fiatalok minden téren haboznak döntő, életre szóló kötelezettséget vállalni. És én nem ígérhetek nekik „minden térre kiterjedő életbiztosítást". De egyszerűen azt szeretném mondani nekik, félszázados tapasztalat után és közösségben minden jubiláló testvéremmel: „Ha meghalljátok az Úr hangját, ne habozzatok, hagyjátok el a partot és evezzetek a mély vízre. Az Úrnak szüksége van rátok, az Egyháznak is és a világnak is, akár tudja, akár nem. Mi tapasztalatból egyszerű szóval azt mondjuk nektek: megéri, hogy Jézus Krisztusért éljetek és haljatok. A ti dolgotok, hogy gondotok legyen felváltásunkra. Csináljátok jobban, mint mi, abban a tudatban, hogy a világnak nagyobb szüksége van megváltásra és üdvösségre, mint valaha."

Végül pedig minden hivőhöz szeretnék szólni: „Kérlek benneteket, egyesüljetek velünk hálaadásunkban. Szükségünk van imáitokra, hogy kellő hálát adhassunk Istennek és bocsánatot kérjünk tőle a ránk bízott küldetés betöltése során tanúsított gyöngeségeinkért. Szükségünk van rá azért is, hogy végigjárhassuk életünknek még hátra levő szakaszát, addig, ‚amíg az Úr eljön'."

CHIARA LUBICH SZAVAI A TEMPLETON-DÍJ ÁTVÉTELEKOR (1977. IV. 7.)*

Úgy gondolom, kedvükre teszek, ha feltárom azt, amit hitem átélésében és életem során megtapasztaltam. Mindez karöltve jár a focolare-mozgalom születésével és fejlődésével; és a focolare az oka, hogy ma itt vagyunk.

* A Templeton-díjat négy éve alapította John M. Templeton angol metodista és felesége. Célja: „megismertetni olyan embereket, akik újfajta módon szeretik Istent és embertársaikat", tehát vallási téren nyújtanak kiemelkedő, követésre méltó példát. Az első jutalmazott Teréz anya volt, utána sorban: Roger Schutz taizéi prior, Sarvepalli Radakrishnan volt indiai elnök, Suenens bíboros és most Chiara Lubich. Teréz anya a díjon három új házat alapított muzulmán többségű városokban, a taizéi prior afrikai fiatalok ottani látogatásainak útiköltségére fordította, Radakrishnan teológiai ösztöndíjakat alapított belőle az oxfordi egyetemen, különösen a fiatal indiánok segítésére, Suenens pedig egy nemzetközi jellegű karizmatikus házat. Chiara főleg a harmadik világban lévő alapításaikra akarja fordítani az összeget.

De előre kell bocsátanom valamit.

1968-ban az őserdő kellős közepén voltam, Kamerun egy félreeső vidékén, ahol a gyermekhalandóság miatt kihalóban lévő bangwa törzs él. Három barátom már előttem odaért, hogy valami segítséget vigyen a nincsteleneknek. Alkalmam volt beszélni a „fon"-nal, vagyis törzsfővel. Ez a bölcs ember ugyan igen keveset ismert a világ dolgaiból, de a focolare-mozgalomról már tudott. Nagy benyomást tett rá roppant elterjedése az öt világrészen, úgyhogy a következő kérdést szegezte nekem: „Maga nő, tehát semmit sem ér. Mondja, hogy sikerült mindez?"

Biztosíthatom önöket, ez a mondat egy cseppet sem hozott ki a sodromból. Tudom, hogy mindaz, amit elmondok, minden bizonnyal nem egy nő műve, hanem Istené.

„A focolare mozgalma — mondotta VI. Pál pápa már évekkel ezelőtt — ma már nagyon dús, nagyon termékeny fa." Valóban fa. És valamennyien tudjuk, hogy még a leghatalmasabb fák is egy kis magból születnek.

Térjünk vissza 34 esztendővel a múltba: 1943-ba, Trentóba, ebbe a nyugodt észak-olasz városkába. Tanítónő vagyok ott és órákat adok, hogy segítsem éppen nagy nyomorúságban élő családomat. 23 éves vagyok. Egy szép napon, miközben a szeretet egy cselekedetét végzem, váratlan hívást érzek: „Add magadat Istennek." Néhány nap múlva mindörökre az Úrnak ajánlom fel életemet. Olyan boldog vagyok, hogy nem fér belém. Senki sem tudja, miért. Eszembe sem jut semmiféle terv az életemre nézve. Istené vagyok: ez elég nekem. Külsőleg ez is éppen olyan nap, mint a többi. De a lelkemet különös kegyelem járta át, láng gyulladt benne. És ha a láng kigyulladt, nem teheti, hogy ne égjen, nem teheti, hogy ne gyújtson.

Pár nap múlva néhány fiatal lány csatlakozik hozzám.

Chiara ezután elmondja, hogyan „fedezték fel" a háború pusztító bizonytalanságában az egyetlen tartós, elpusztíthatatlan ideált: Istent, hogyan értették meg az evangéliumból a szeretet parancsát (Jn 15,12-13, Mt 18,20, Jn 17,21), hogyan állapította meg a püspök: „Digitus Dei est hic."

A focolare-mozgalom megállíthatatlanul halad előre. A magva: férfiak és nők új stílusú kis közösségei (focolari = tűzhelyek); hozzájuk csatlakoznak lehetőségeik szerint az életszentségre törekvő házasok (ma 217 focolare működik 33 nemzet körében 2400 taggal). Isten fokozatosan a mozgalom rendezését sugallja. Ez logikus. Hiszen most már nem csupán fiatal lányok és fiúk csatlakoznak hozzá, hanem minden társadalmi osztályból való személyek, papok, szerzetesek és nővérek is. A focolarini után kiemelkednek a laikusok közül az „önkéntesek". Otthon maradnak ugyan, de ugyanebben a szellemben élnek, pontosan körülhatárolt kötelezettségekkel.

A mozgalom átlépi a határokat; először minden európai nép közé behatol, 1958 óta más világrészekbe is. Terjedésében van valami rendkívüli. Ma több mint 100 országban működik, több százezer ember között.

A római Egyház százados bölcsességével tanulmányozza az új mozgalmat. 1962-ben XXIII. János adja meg az első jóváhagyást, majd VI. Pál a továbbiakat, mert közben a mozgalom új ágakat hajt. A mélységes öröm és Isten iránti hála korszaka kezdődik, az vezérel mindent.

Az egyetlen törzsből különféle ágak sarjadnak. 1967-ben a házas focolarini körül ezrével virulnak fel a családok: újfajta viszony a házastársak között, egység szülők és gyermekek között, örökbefogadások . . . Megszületnek az „új családok". Az önkéntesek körül — akik Krisztus szellemével akarják áthatni az iskola, a gyógyítás, a művészet, a tudomány, minden emberi kifejezésmód világát, mint kovásszal — megszületik az „új emberiség mozgalom". A focolare szellemét elsajátított papok körül létrejön a „papi mozgalom", sok-sok új hivatással. A plébánoskodó papok új életet hoznak létre a plébánián, hogy az első jeruzsálemi közösség élő példájára az egyháznak ebből a sejtjéből egyházi családot alkossanak. Mindezek a plébániák együttesen az „új plébániák mozgalmát" alkotják.

Az utóbbi években szellemünk mélyen behatolt sok férfi és női szerzetbe is. Ennek gyümölcsei: a közösség megújulása, az alapítói karizma újrafölfedezése, a szabályok új értékelése, új tagok.

Ugyanakkor kirajzolódik a focolare-mozgalom második nemzedéke: a Gen (Generazione nuova, új nemzedék). Kb. 12 000 teljesen elkötelezett fiú és leány alkotja a „gen egységet", és más fiatalok tízezreinek adják tovább életerejüket. Az evangélium lendületével ár ellen úsznak a kontesztálástól, kábítószerektől, sextől, fiatalkorúak bűnözésétől megzavart világban. Küzdenek a népek és a nemzedékek egységéért. Az átélt evangélium tapasztalatainak elbeszélésével, énekekkel, némajátékokkal, táncokkal kivételes hatással szórják szét az evangélium üzenetét minden földrészen. Az egész világon összefognak a focolarini segítésére, hogy Kamerunban az elején említett bangwa törzsnek egy kis várost építsenek, kórházzal, iskolával, kis gyárakkal és elektromos központtal. És sikerül: ott van Fontem, ahol már nyolcezer animista kérte a keresztséget, mert látták, hogy fehérek és feketék szeretik egymást. A szomszéd népektől csodájára járnak, „milyen lenne a világ, ha mindenki az evangélium szerint élne."

Fontemhez hasonlóan még öt más városka is keletkezett. Mindegyik hasonlít abban, hogy minden lakója az evangéliumot törekszik megvalósítani életében, de különbözik az egyes népek igényeihez való alkalmazkodása szerint. Ezek: O'Higgins Argentinában, Sao Paolo és Recife Brazíliában, Loppiano Olaszországban, Ottmaring Németországban.

De a mozgalom nemcsak több mint száz állam politikai határát lépte át a világon, hanem azokat a korlátokat is, amelyek a századok során a különböző keresztény egyházak közé kerültek. (Itt Chiara részletesen beszámol ökumenikus kapcsolataik elindulásáról az evangélikusokkal és Ottmaring keletkezéséről. Vö. Szolgálat 29, 75. o.) 1966-ban az akkori canterbury érsek, dr. Ramsey

kihallgatáson fogad. Azzal végzi, hogy Isten kezét látja ebben a műben, és meghív, hogy vigyem el ezt a szellemet anglikán csoportok közé. Ma az egész Egyesült Királyságban él és fejlődik az anglikánok között a focolarini mozgalom. Svájcban élénken működik sok református körében. Időközben ismeretség és barátság születik a taizéi priorral és az Egyházak Világtanácsának néhány személyiségével. Észak-Amerikában, ahol a mozgalom 1960 óta van jelen, sok különböző hitvallású keresztény osztozik szellemünkben, 1967. jún. 13-án a konstantinápolyi ökumenikus pátriárka, Athenagorász vár. Általa születik meg és fejlődik ki a focolare-mozgalom az ortodoxok között, főleg a Közel-Keleten.

De a világon különféle vallások vannak. A mozgalom hatalmas terjedése szemtől szembe hoz más hitek vallóival. Könnyű a párbeszéd a nemes és annyit kínzott zsidó néppel. Hiszen a kinyilatkoztatás egy része közös kincsünk. Hálásak vagyunk nekik, hogy nekünk adták Jézust, aki zsidó volt, az apostolokat: ők is zsidók voltak. És Mária is. A muzulmánokban csodáljuk a vallás szívós szeretetét. Ázsiában a buddhistákkal érintkezünk. — A párbeszéd, amelyet a mozgalom tagjai mindezekkel a másvallású testvérekkel kezdeményeznek, nem szavakból áll. Úgy szeretjük őket, amilyenek, érdekel minden, ami rájuk vonatkozik, tehát vallási életük is. Ők is viszontszeretnek minket, és így sokszor igen népes összejövetelek jönnek létre, ahol mindenki a leginkább egyesítő igazságokat keresi, hogy együtt éljük őket.

Íme, ez minden. VI. Pál, amikor 24 000 fiatalunkat látta a szentévben a Szent Péter téren, ezt mondta: „Új világ születik." Igen, így tapasztaltam: a mi művünk és Isten egyéb művei által feltűnés nélkül, zajtalanul születőben van a szeretet világa. Nagyon sok meglepetésben lesz holnap részünk.

„GYÜMÖLCSEIKRŐL ISMERITEK MEG ŐKET" . . . (Mt 7,16)

A Szentírás az emberről beszél. Az ő életéről. De sokszor, amikor fülünkbe hangzik szava, úgy tűnik, mintha nem a mi mai életünkről szólna, hanem a távoli múlt vagy a távoli jövő hangja szólna hozzánk. A japán szentírás eddig, a katolikus és protestáns fordítás egyaránt, az ilyen prófétai meglátást mint „ábrándozás"-t, álomlátást vagy szellemlátást fordította le. Pedig mint a zsoltáros is mondja: „mikor egy álomból felébredünk, már elmúlt az álom, s amit ott láttunk, már nem gondolunk vele" (Zsolt 73,20). A próféta szava ellenben felébreszt bennünket, s már nem ábrándozunk, hanem amit ő lát, mi is látjuk: ez a valóság, nem pedig az, amit mi látunk. A hit szeme feltárja a valóságot.

Az ember gondolatai a múltban járnak. Nemcsak az öregeké, hanem a fiataloké is. A Szentírás szava hív minket, hogy arra figyeljünk, ami most és itt történik velünk. De ez nem történik magától, anélkül, hogy mi ne vennénk benne részt. Ugyan mennyiben érezzük, hogy mi is felelősek vagyunk? A sors nem dolgozik nélkülünk. Mindenki részes ebben. Mint ember. Mindenféle társadalmi s egyéb különbség nélkül.

A Szentírás szava nemcsak vigaszul szolgál, hanem figyelmeztetés, felszólítás számunkra. Mindenkit hív. Felelősségre szólít. Fel akar ébreszteni az álmodozásból, a tespedésből. Mint a régi magyar mondás: „Ej, ráérünk arra még!" Itt Japánban is hasonló nézet járja: „Itt már nem segít semmi!" Ilyen és hasonló fatalista hangok próbálják az embert a sors „változhatatlanságával" kibékíteni, s ezzel emberi felelősségét eltüntetni. Ez igen kényelmes dolog: keleten és nyugaton is egyképp járja. De a Szentírás szava másként szól: az Úr van velünk! Vele és Általa életútunk új kezdet előtt áll. Új lehetőségek nyílnak számunkra.

Az, amit a Szentírás hirdet, mind életünk útjáról beszél. Életünk témája nyílik meg benne. Az ember hivatása. Kezdettől fogva és szüntelenül erre a célra vezet. Isten szavát magyarul régen Isten Igéjének mondták. Talán ebben a szóban még benne van a varázs is, az, amit úgy mondtak, hogy „megigéz". A valóságban pedig nem varázslat, hanem inkább áldást jelent. Mert a biztos, hogy az ő szavától függ minden. Ebben van minden kegyelem és áldás. Csak persze ez kezdet. Hogy hova vezet, mi lesz belőle? Senki sem tudja előre megmondani. Mert a próféta szava nem jövendölés, hanem kezdet, meghívás, felszólítás, mint ma mondanák, ajánlat.

A Szentírás kezdettől fogva hív bennünket, feltárja életünk feladatát: „Gyümölcsözzetek, növekedjetek!" (Ter 1,28)

De természetesen Isten áldása nem jelenti azt, hogy ne lenne fontos, miféle gyümölcsöt terem életünk, jót vagy rosszat. A régi közmondás azt tartja: „minden Isten áldásától függ." Csakhogy az áldás, a kegyelem nem hozza meg a gyümölcsöt magától. Igaz, minden tőle függ, mégis rajtunk múlik, hogy mit kezdünk vele. Mert az áldás, a teremtés az emberért van: őt hívja munkára, őt teszi érte felelőssé.

Mai életünk mutatja, hogy mire fordul ez az áldás. Hogy az ember miféle gyümölcsöt terem. A technika fejlődése, a gazdasági jólét nem mindig segíti az ember életét. Nem terem mindig jó gyümölcsöt.

Hogy életünkben a jó és rossz gyümölcsöt meg tudjuk különböztetni, ahhoz éppen a prófétai látás szükséges. Életünket a hit világánál kell néznünk, éspedig mindennap újra és újra.

Ebből a szempontból Szent Máté szava (7,15-20) prófétai intelem.

Nincsen jó fa, amely rossz gyümölcsöt terem,
sem rossz fa, amely jó gyümölcsöt hoz.
A fát a gyümölcséről lehet megismerni.
Nem szednek tövisbokorról fügét,
a gyalogszederről sem szüretelnek szőlőt.
A jó ember szívének jó kincséből jót hoz elő,
a rossz ember pedig a rosszból rosszat.
Hisz a száj a szív bőségéből beszél. (Lk 6,43-45)

A mindennapi események szüntelen intenek bennünket, hogy figyeljünk arra, mit életünk gyümölcsöz. Erre tanít, erre figyelmeztet minket szüntelen a prófétai szó, nemcsak Szent Máté, hanem az egész evangélium. Ettől függ,

hogy kinek szolgálunk. Mert csak egy Úr van, akinek szolgálva jó gyümölcsöt hozhat életünk.

Legnagyobb veszély, ha az ember nem látja, nem érzi a veszélyt. Azt hiszi, hogy minden rendben van. Megnyugtatja szívét. A Szentírást, a próféta szavát mint édes muzsikát hallgatja, s nem veszi figyelembe, kiről, miről beszél. Pedig ettől függ életünk sorsa. Figyelnünk kell arra, hogy miféle dolgok jönnek elő szívünkből. Nemcsak a gondolatokra, hanem szívünk legbensőbb vágyaira is figyelni kell.

Ezzel kezdődik az evangélium, a prófétai szó:

A fejsze már a fák gyökerén van.
Kivágnak és tűzre vetnek minden fát,
amely nem terem jó gyümölcsöt. (Mt 3,10)

Nem közömbös az Úr szemében, miféle gyümölcsöt termünk. Az emberek csak a gazdasági dolgokat tartják a termelés szempontjából fontosnak. S nem gondolnak arra, hogy minden termelés célja az ember élete, életének gyümölcse, az ember maga. Ilyen az ember tükre. Mindig csak darabokat lát benne. Szemlélete mindig „darabos". Ezért mikor az Úr Noét és fiait megáldotta, ebben az áldásban már a félelem is benne volt. Mert hogy a jövőben az áldás milyen gyümölcsöt hoz, az nem volt olyan biztos, mint az áldás maga. Hogy miféle gyümölcsöt terem, mit hoz a jövő, az a Szentírásban mindig kétes dolog. Csak a mai emberek számítása biztos, az ő manipulálásuk előrelátó, s nincs semmi „előérzékük" az elkövetkezendő dolgok iránt. Ez az önbizalom sokszor keserves következményekkel jár: éppen azt a rossz gyümölcsöt hozza, amitől az evangélium szüntelen int (vö. Ter 9,7). Így Isten áldása a Szentírásban egyúttal az átkot jelzi, vagyis kétféle következményeket, amelyeket ez a gyümölcsözés hoz. Akármennyire is gazdagítja Isten áldása életünket, akármennyire is a boldog jövőt ígéri és teszi lehetővé, éppen olyan mértékben félelemmel és rettegéssel jár. Reménytelen kiábrándulás, életuntság, elnyomás, erőszak éppen olyan mértékben termi gyümölcsét, s éppen az ellenkezőjét hozza létre a kezdetnek, az áldásnak.

Ezért sokszor úgy érezzük, hogy a próféta szava valótlan ábrándozás, ködös látás. Pedig Isten Igéje éppen az ellenkezőt akarja. Azt, hogy a jelent ne tartsuk véglegesnek, hanem éppen a jelen valósága vezessen arra, hogy az Úr kezét megfogjuk, az ő szavát, mint ígéretet, mint az igazi életlehetőséget felismerjük, s ne késlekedjünk követni, ahova vezet. Akármennyire hihetetlennek látszik az ígéret, életünk fája biztosan meghozza gyümölcsét:

Fa lesz, amelyet átültetnek folyóvíz mentébe,
gyümölcsöt hoz, ha itt az ideje,
nem hervad levele
és jó minden termése. (1. zs.)

Erről a gyümölcstermésről beszél a Szentírás nekünk. Hogy az ő kegyelme, áldása ne legyen hiábavaló, haszontalan: erre hív szüntelen, erre int a prófétai szó. Mint Izaiás is a 2. könyv végén (ha a zsidó szöveget olvassuk, szinte szemünk előtt áll az egész emberi történelem):

Az én Igém nem jön vissza üresen (gyümölcs nélkül),
amit akartam, azt végrehajtja,
ez az én Igém (szám) gyümölcse:
Béke, béke!
a közelieknek meg a távoliaknak is! (Iz 55,11)

Szent Pál is erről a gyümölcsözésről beszél a galáciai híveknek: a jó gyümölcsöt a Szentlélek gyümölcsének nevezi: „szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség", s az utolsó, mintegy a feltétele az egésznek: az „önmegtartóztatás", lemondás, amely a növekvést, a fejlődést, a gyümölcsözést segíti. Ez mutatja meg leginkább, mennyire, milyen mértékben szolgálunk Istennek: ha a feltételeket, korlátokat, azaz az Ő terveit ismerjük. Erre vezet a Szentírás szava, a próféta intelme. Életünk gyümölcse éppen a Szentlélek gyümölcse. Erre a nagy munkára hív bennünket az Ő Igéje: távoliakat s közelieket egyaránt. Különbség nélkül mindenkit!

Ábri Gyula, Nagoya

MAGYAR TESTVÉREK A NAGYVILÁGBAN*

1975-ben töltöttem ötvenedik szerzetesi évem a Frattocchie trappista házban, Rómában. Budapesten születtem 1889. szeptember 30-án, Szent Jeromos napján. Bizonyára ezért kaptam a szerzetben a Jeromos nevet. Édesapám gyárban dolgozott, szakképzett esztergályosként. Egy fiú- és két lánytestvérem volt. Árván maradtunk apai részről, amikor három éves voltam. Édesapámat egy nap alatt elvitte a kolerajárvány. Édesanyánk házmesterséget vállalt, hogy eltartsa és iskoláztassa a négy gyereket. Én a Vérmező közelében, az Attila utcába jártam iskolába. 1897-ben édesanyánk is meghalt. Árvaházba kerültünk. Én a Szent József árvaház lakója voltam 14 éves koromig. Majd egy nagybátyám magához vett mesterséget tanulni. Szomorú, hallgatag gyermek voltam, meleg családi szeretet hiányában. Többféle szakmában inaskodtam, minden városban, ahol megfordultam, kitanultam egy mesterséget: Pozsonyban a szőlészetet, Budapesten a kertészetet, Budafokon a borkezelést, úgyhogy képesített szőlész, kertész és borász lettem, ahogy akkoriban mondták: szakavatott vincellér. Húsz éves koromban elszegődtem az Eszterházy-birtokra segédpincemesternek. Alig hat hónapi munka után behívtak katonának. 1910-től 1914-ig szolgáltam a monarchia hadseregében, megjártam Bécset és Triesztet. Néhány hónappal leszerelésem után kitört a háború. Azonnal behívtak, és mint a 32. ezred 1. századának katonája, elsőként léptem szerb földre. Innen az orosz frontra irányítottak. Szeptemberben fogságba kerültem. Sok más társammal a távoli Szibériába, Irkutszkba kerültem. Itt ért az 1917-es forradalom. A hadifoglyokat felszólították, végezzenek szakmájuknak megfelelő munkát. Ez nekem nem volt nehéz. Bekerültem a katonakórházba, és ott munka közben sajátítottam el a kovács, a lakatos, a fűtő és a pékszakmát. Kezdtem oroszul tanulni, aztán eszperantó könyvre tettem szert, sőt belefogtam a francia és az angol tanulásába is. Nemsokára a tiszti tábor kertésze lettem, hasznos konyhakertet telepítettem a konyha körül. Hadifogságom 6. évében, 1920-ben megbetegedtem, és ekkor egy nemzetközi egyezmény értelmében kicseréltek. Így kerültem haza. Eredeti szakmámnak megfelelő munkát keresve, Kolozsvárott egy bornagykereskedő szolgálatába álltam. Itt nyertem el a pincemesteri fokozatot. Közben beléptem a ferences harmadrendbe, a Katolikus Férfiak egyesületébe.

* Amilyen buzgó és kedves levelezők a szanaszét élő magyar nővérek, olyan nehéz volt szóra bírnunk a frátereket. Néhányat mégis sikerült. Most három világrészből mutatkozik itt be egy-egy képviselőjük, három különböző rendből. Kérjük a többieket is, jelentkezzenek beszámolóikkal!

Titkos vágyam volt, hogy egyszer megláthassam Rómát, a pápát. A megfelelő fekete ruhát már évekkel előbb megvettem. Közben jelentkeztem a ferenceseknél, föl is vettek, de valahogy másra vágytam, szigorúbb rendbe. Az 1925-ös szentévben biciklivel Rómába indultam augusztus 20-án, Szent István napján. A határon a magas vám miatt biciklimet eladtam, az árából elvonatoztam Rómáig. Itt vettem egy másikat. A szenthelyeket látogatva értem a Szent Kallixtusz katakombába, amelyet trappisták őriztek. Mint világlátott embernek néhány német, orosz, román és angol szóval sikerült tudtukra adnom, miért járom már tíz napja Róma szent helyeit: szerzetes szeretnék lenni és keresem az Isten akaratát, hova hív. Az ő magyarázatukból is megértettem annyit, hogy a trappisták állandó imában, böjtben, megtartóztatásban, vezeklésben töltik életüket, és földműves munkával keresik meg kenyerüket. Elhatározásom rövid volt: vissza sem mentem a városba, kerékpárostul beléptem a trappistákhoz. Hat hónap múlva, 1926. márc. 19-én megkaptam a segítőtestvérek barna ruháját, és megkezdtem újoncévemet. 1925-től 1929-ig asztalosmunkát végeztem. Ekkor lejárt a szerződésünk és elhagytuk a katakombát. A Rómától kb. 20 km-re fekvő Frattocchie-ben, a Via Appia Nuován építettünk kolostort. Az új apátságot az Oltáriszentség és a Szent Szűz pártfogása alá helyeztük. Rövid pár napig voltam a Tre Fontane-i trappista házban, majd ismét visszatértem Frattocchiéba. 1929-ben, Szent Benedek ünnepén, márc. 21-én tettem le első, egyszerű fogadalmamat, 1931-ben pedig ugyanezen a napon örökfogadalmat Szent Benedek szabálya szerint. Én voltam az új apátság első ünnepélyes fogadalmas szerzetese. A szertartást a szabad ég alatt tartottuk meg, mivel a templom még nem volt készen. Ekkor köteleztem magam a stabilitas-ra, vagyis hogy egész életem ebben az apátságban fogom leélni. Ekkorra már megtanultam azt a 450 jelet, amelynek segítségével a trappista szerzetesek „beszélnek". A zsinat óta már szóval közölhetjük legszükségesebb mondanivalónkat. Tehát meg kellett tanulnom olaszul is beszélni, mert ma már a zsolozsmát is többnyire így végezzük.

Azóta életem ima, csendhallgatás és munka, Szent Benedek szabálya szerint. Megáldva a jó Istentől erővel, egészséggel, betegséget nem ismerve élek itt. Voltam pék, asztalos, kertész, évekig végeztem mezei munkát, sokszor részesedtem telefon és kapus-szolgálatban. A kolostor nagy szőlőt telepített, természetesen én lettem a vincellér és árulom a kolostor borát. Én persze nem iszom belőle (bort csak a betegek kapnak), amint húsfélét, tojást sem eszünk. 1928-ban fölkeresett itt Rómában P. Bangha Béla, neki is beszámoltam az életünkről. (Lásd: Róma lelke 140. o. Így írja le Jeromos testvért: „Egyszerű lélek, egyenes nézésű, arcán az akaraterőnek, az aszkézisnek, a vezeklő és szigorú életnek félreismerhetetlen nyomaival. Nagyon jól érzi magát különben a rendben, s nekünk is azt magyarázza, hogy kár, hogy nem jön más magyar is a ‚trappába'." Bangha „derék feketeszakállas testvér"-nek aposztrofálja fra Girolamót, azóta fényképének tanúsága szerint szakálla galambősz lett.) A könyv, amiben megírta, ma is itt van a cellámban. Egy eszperantó folyóiratban is írtak rólam cikket. Akkor még hajnali kettőkor keltünk. A zsinat óta már csak háromkor. 1/4 4-kor matutinum, elmélkedés, szentmise, utána reggeli. Fél 8-kor Laudes, kapitulum (vagyis összegyülekezünk és az apát kiadja a napi munkát, elmondja a legfontosabb híreket). 8-kor indul mindenki munkába. Ezt a Sexta és lelkiismeretvizsgálat szakítja csak meg. 12 órakor ebéd, mosogatás. 3/4 2-kor Nona, majd ismét munka. 3/4 6-kor vesperás, azután vacsora. 1/2 8-kor kompletórium, 8-kor lefekvés. Napi hét óra munka, hét óra ima. Szigorú csendhallgatás, se rádió, se televízió, se közös társalgás.

Itt élek hát imádkozva és dolgozva, örömmel és békével, megtalálva utamat. Ma már csak nagyítóval látom olvasni imáimat. Hallásom is gyengül, de a telefont még megértem. A kaput egy villanygombbal nyitom meg, elég messzire esik a háztól, de látom a ki- és bejárókat. Van egy külön épületünk 8 szobával meg egy kis kápolnával azoknak, akik lelkigyakorlatra jönnek ide, egyháziak és világiak. A kórusban velünk együtt világi öltözetben ott vannak a próbaévesek, hogy megismerjék hivatásukat. Van köztünk egy, aki építészmérnök volt a világban és mint vezető embernek milliók mentek át a kezén. És most papi tanulmányait végezve itt él a szerzetben, a csendet, a vezeklést választva.

A három testvér közül, akikkel 1929-ben ideköltöztem, már csak én élek. Azóta vagy negyvenen költöztek közülünk az örök hazába. Mindennap meglátogatom őket a kolostori temetőben. Betöltve már 87. évemet, készülök a nagy útra. Nem félek, hiszen engedelmességben éltem le az életemet, igyekezve megtartani a tízparancsot. Egy dolog szükséges: az engedelmesség. Jézus is ezt élte, születésétől kereszthaláláig. A jó Istent szeretve és szolgálva élek itt, míg felvirrad rám az örök világosság napja.

Fra Girolamo (Kellner Károly)
Abbazia Madonna del SS. Sacramento
I-00040 Frattocchie (Roma)

+

Nagyon szeretnék eleget tenni óhajuknak, hanem úgy vagyok vele, mint mikor egy palatáblás elemista betéved az egyetemi vizsgára. Hiszen idestova 44 éve csak ritkán beszélem a szép magyar nyelvet. Először is valamit az itteni szalézi családunkról, a nagy Kelet kis csücskén. Don Bosco fiai 1927-ben telepedtek le Hong Kong-ban az itteni püspök jóságos meghívására. Minden kezdet nehéz. De hamarosan egy új intézetet kaptunk egy külvárosi részben: Don Bosco Technical School. 1941—45 között a háború és japán megszállás nehéz napokat hozott, de ezek elmúltával, az itteni hivatásokkal is megerősödve, hamarosan magas elismerést szereztek itteni intézeteink és nagy tekintélynek örvendenek.

Jelenleg itt a Saint Louis iskolában kb. 5000 tanuló van törzskönyvezve, elemi iskolásoktól az esti iskolásokig. 12 szalézi atya neveli őket és mintegy 100 világi tanító. A fiúk az utolsóelőtti középiskolai évben letehetik az egyetemi vizsgát az itteni kínai egyetemre, az utolsó év befejeztével pedig az angol egyetemre. Még öt hasonló iskolát vezetünk a városban. Van még 3 ún. „Satellite School", amelyeket világiak vezetnek a szaléziek felügyelete alatt, összesen kb. 6000 tanulóval. Hétvégeken a legtöbb iskolánk amolyan ifjúsági klubnak szolgál a közelben lakó fiataloknak. Összesen azt mondhatjuk, hogy kb. 20 000 fiatalt gondozunk itt Hong Kongban (az említett „bolygóiskolák" nélkül). Ez nem olyan csodálatos, ha meggondoljuk, hogy ennek a 4 milliós városnak több mint 50 %-a húsz évet még el nem ért fiatal.

Most pedig valamit jómagamról. A múlt század gyermeke vagyok. Mint iparos (cipész) Kassán töltöttem fiatal éveimet. 1916-ban a nagy háborúban is részt vettem, az orosz, román, majd olasz fronton. Itt 1918 novemberében fogságba estem. Csak 1919 novemberében kerültem haza. Egyszer a szabadban pihenve egy kis újságban találtam egy közleményt, hogy egy szerzetesrend hivatásokat keres. Miskolcra kerülve volt alkalmam jobban megismerkedni a szaléziak életével, és a jó Isten segítségével 1924-ben ebben a kis családban találtam magam. 1931-ben egyik főelöljárónk Rákospalotára jött. Visszamenve küldi a meghívást az engedelmesség nevében Hong Kongba, ahol azután máig élvezem a jó Isten gondviselő jóságát. Biztosan kérdik, mivel töltöm napjaimat itt a messze Keleten. Két évig iparosmester voltam, azután házvezető gondnok, élelem, műhelyfelszerelés stb. beszerzésével. Persze most már fiatalok látják el mindezt, de amit mások elhullatnak, én összeszedem. Szeretek jókor fölkelni, rendtársaimnak segíteni. Minthogy már régóta itt vagyok, ismeretségeimmel is segíthetek. 1975. júl. 26-án ültük itt meg aranyjubileumomat. Erről küldtem képeket. Koromnál fogva kezdek már betegeskedni; a kórházi főorvos szerint „József testvér belseje olyan, mint egy öreg motor, már csak segítséggel megy." De hogy itteni életünkről meggyőződjenek, tessenek ellátogatni hozzánk, majd akkor többet mondanék. Sempre ricordando, azaz mindnyájukról mindig megemlékezem.

Kapczár József SDB
Salesian House of Studies
18, Chaiwan Road
Hong Kong

+

Engedve kérésének és sürgetésének, megpróbálom, amennyire lehet, röviden papírra vetni azt, amit nem könyvből tanultam, hanem az élet tanított meg rá. 23 éve dolgozom magyar plébániákon. Ez idő alatt sok jót és sok rosszat is láttam. Szokásom

szerint mindig nyitott szemmel és nyitott füllel jártam. Így sokkal többet tanultam, mintha könyvekből vettem volna.

Szabadjon úgy mondanom, hogy az Isten vezetett azon a göröngyös és meredek úton, a saját lelkiéletemben, ahol sokszor a kétségbeesésig és reménytelenségig csak vánszorogtam és tapogatóztam egyedül, a sötétben . . . Egyedül az Istenben bízva és kapaszkodva túljutottam minden nehézségen és megpróbáltatáson. Felértem a lelkiélet fennsíkjára, ahol már nincs sötétség, hanem az Isten szeretete és világossága ragyog be mindent. Attól fogva az Isten szemszögéből nézem a dolgokat. Azóta értem meg, hogy az isteni Gondviselés hogyan irányítja, vezeti a megváltáson keresztül ezt a mulandó világot. Azóta próbálom sugározni az emberek, elsősorban a fiatalok felé az Isten iránt való szeretetét és jóságát. Hogy valamiképpen megérezzék, hogyan szereti őket az Isten.

Nagyon nehéz ezekről írni, — ezt át kell élni. Nagy-nagy Isten-fogalommal, tág, széles látókörrel párosulva lehet csak meglátni, megérezni, hogyan vezeti Isten a mai világot. Az Isten dimenziója más, mint a miénk!

Ez az út rettenetes volt! Sokszor összeütközésbe kerültem elöljáróimmal, mert mindig 20-25 évvel előbbre voltam a gondolkodásomban. A későbbi események viszont mindig engem igazoltak (változások az Egyházban és a Társaságban). Ez adott nekem mindig örömet és lendületet. De azért mindig engedelmeskedtem, még ha sokszor keserves is volt.

Így kerültem Kanadába, plébániákra. Négy évet töltöttem Hamiltonban. Megfigyeltem, hogyan foglalkoznak a fiatalokkal több-kevesebb eredménnyel. Lassan észrevettem, mi okozza az eredménytelenséget: a mi gondolkozásunk és mentalitásunk. Itt vettem észre az óriási különbséget a fiatalok és az idősebb nemzedék lelkülete között.

Négy év múlva Courtlandra kerültem. Itt foglalkozhattam a ministránsokkal, és másképp csináltam a dolgokat, mint ahogyan azelőtt csinálták. Az eredmény az lett, hogy megszaporodtak és boldogan jöttek. 15 évig voltam ott. Az első ministránsaim lassan felnőttek. Sokat beszélgettem velük. Mindig bizalommal, szeretettel voltak hozzám. Tőlük tanultam meg, hogy ők hogyan gondolkoznak. Megismertem lelkivilágukat.

Minden korban különbség volt a nemzedékek között. De akkora sohasem, mint most. Ezt a mai kor hozta magával.

Forrongásban van az egész világ. Mindenki lázong, senki sincs megelégedve semmivel. Mindenki kritizál, mindenki idegfeszült és veszekszik, mindenki rohan és nincs ideje semmire. Ez a mai világ! És a mai fiatalok ebbe születtek bele. Ez az ő világuk! Ez az ő stílusuk, az ő mentalitásuk. A mi táncainkkal szemben ők a Discót és Rock and Rollt járják. A mai 12 éves lány és fiú többet tud a szexről, mint a mi időnkben 16—17 éves korban. Ebben a világban élünk! Próbáljuk a fiatalokat megérteni!

Amikor négy évvel ezelőtt idekerültem Torontóba, 7—8 ministránsa volt az egyházközségnek, akik a régiekből itt maradtak. Engem nem nagy lelkesedéssel fogadtak. Ma viszont 112 beiratkozott tagja van a ministráns klubnak. Boldogan jönnek ministrálni, ha a szülők elhozzák őket a magyar templomba. Sokan nagyon messziről járnak, 30—40 km-ről is, és így nem minden vasárnap jönnek el.

Merem remélni, hogy az isteni Gondviselés fog közülük papi hivatásokat is küldeni. Eddig négyről tudok, akik szeretnének papok lenni.

A gyüléseket abban a modern, szabad és oldott formában tartom, ami a mai diákok sajátja. Így jól érzik magukat és örömmel jönnek. Két évvel ezelőtt a klubból két csoportot csináltam: kicsinyekét és nagyokét, mert a nagyoknak más az érdeklődési körük, mint a kicsinyeké. Így a ministránsklubból kinőtt az ifjúsági klub. Tavaly a nagyok azt kérték, hogy egy táncot rendezhessenek, persze Disco és Rock and Roll táncot. Mivel az idősebb korosztály ellene van ennek a fajta táncnak, azért nehezen ment a megrendezése. Végül is meglett, és rendkívül jól sikerült. Erre az egyik kis torontói magyar lapban kiszerkesztettek bennünket. Válaszul a fiatalok még jobban összekovácsolódtak, és megalakult az ifjúsági egylet az én vezetésem alatt. Hamarosan sor került a második és harmadik táncestére. Szülői értekezletet hívtunk össze a plébános elnökletével, amelyen előadtam, hogyan keletkezett a klub és mi a célja: Hogy mire a fiata-

lok felnőnek, testileg és lelkileg kiegyensúlyozott keresztény felnőttekké váljanak. Ma, amikor a fiatalságnak minden lehetősége megvan arra, hogy testileg-lelkileg lezülljön, szeretnénk őket összefogni, hogy a rossz társaságtól visszatartsuk és megtartsuk magyarnak. A végén minden szülő hozzászólhatott. Mind mellette volt. Megkaptuk az erkölcsi támogatást. Ezzel befejeződött az első felvonás. Megírtuk az alapszabálytervezetetet. A célkitűzésben benne van a világnézeti fejlődés és művelődés, a szociális érzékenység fejlesztése, az egészséges szórakozási lehetőségek és baráti kapcsolatok biztosítása. A tervezet a közgyűlésen még megbeszélésre vár. Valamikor megírták egy egyesületnek a programját, és mindenkinek ahhoz kellett igazodnia. Azaz előírták, hogyan érezze valaki jól magát. A mai fiatalok menekülnek ettől! A diktatórikus módszer elmúlt, ma már nem alkalmazható. A fiataloktól kell, hogy jöjjenek az ötletek. Ha nincs benne rossz, megengedem nekik. Ha rossz az ötlet, beláttatom velük, hogy miért, és a tanácsomat mindig elfogadják.

Azelőtt, ha valaki hibázott, azt összeszidták és leteremtették. Ezzel nem értek célt, mert a gyerek ökölbe szorított kézzel végighallgatta a dörgedelmet, és a legközelebbi alkalommal újra megtette. Én szépen elbeszélgetek a gyerekkel és beláttatom vele, hogy hibázott. Próbálok az érzelmeire hatni. Evvel nem idegenítem el magamtól, és legtöbbször célt érek vele.

Még mondanék valamennyit a ministránsklub évi programjáról. A tagok 8. évtől ill. elsőáldozástól 16—18 évig ministrálnak. Szeptemberben megkezdődnek a gyűlések: Minden harmadik (néha negyedik) héten vasárnap délután. Karácsonyi ajándékot kapnak mindazok, akik az éjféli misén vagy az ünnepen ministrálnak. Farsang vasárnapján van az ún. ministránsvacsora. Ez nem azt jelenti, hogy ők kapnak vacsorát, hanem szüleik, barátaik rendeznek bállal egybekötött vacsorát. A tiszta jövedelem fele a klubé, ebből fedezzük az évi kiadást.

Általában nincs beosztás: ki melyik misére jön, ott ministrál, akárhányan is vannak. Nagyhéten a szertartásokon a nagyok ministrálnak, húsvét szombatján már a kicsik is. Húsvétkor is ajándékot kapnak.

Húsvét körül van az egyik legszebb esemény: az összes ministránsok miséje. Mindnyájan beöltözve bevonulnak a templomba és közös áldozáshoz járulnak. A nagyok ministrálnak, a kicsik a részükre fenntartott első padokban foglalnak helyet. Mise után közös fényképezés, majd szeretetreggeli a hallban, amit a szülők készítenek. Minden kiadást a klub fizet. A kirándulásokat is. Az iskolaév befejeztével és a következőnek a kezdetén egésznapos piknik (majális). Május utolsó vasárnapján van a gyűlésen az ún. jutalomosztás. Az év legjobb ministránsa nevével ellátott díjat kap. Van még három másik díj.

A gyűléseket télen a magyar iskola tantermében tartjuk, nyáron a szabadban. Gyülekezés alatt játék van. Ezután jön a megbeszélés, problémák. A kicsikkel elpróbáljuk, hogyan kell ministrálni. Azután egy tanulságos mesét mondok nekik különböző témákról. A végkövetkeztetés mindig ugyanaz: egy ministránsnak jobbnak kell lennie, mint azoknak, akik nem ministrálnak. Otthon, az iskolában és mindenütt . . . Ha jók lesznek, szeretni fogják őket az emberek, ha rosszak, nem fogják őket szeretni. Pedig mindenki azt szeretné, hogy mások szeressék. — A megbeszélés és próba végén kapnak egy kanna Coca-Colát. Utána újra játék: télen pingpong, sakk, társasjátékok, futball (könnyű szivacslabdával, amivel nem csinálnak kárt a bútorokban és cipő nélkül), nyáron a közeli parkban gyönyörűen gondozott pázsiton „igazi" futballozás, base-ball. Ha valami nézeteltérés van a két csapat között, akkor engem hívnak, hogy igazságot tegyek. Az ítéletemet mindenki elfogadja, és megy tovább a játék.

Minden gyerekkel és szülővel személyes kapcsolatot tartok. Legtöbbször telefonon. Sokakat meg is látogattam már. Minden gyűlés előtti héten mindenkit felhívok.

Most szeretnék egy komikus esetet leírni. Az egyik gyűlésen arról volt szó, hogy próbáljunk a következő gyűlésig másoknak örömet szerezni. Ezt azután számon kértem tőlük. Többen jelentkeztek és elmondták esetüket. Az egyik gyerek azt mondta: „A múlt héten egész nap a nagynénénél voltam, és este azt mondtam, hogy elmegyek haza. A nagynéni örömének adott kifejezést, hogy végre már hazamegyek . . . "

Atyáink föltették már a kérdést: mi az, ami idehozza a gyerekeket a magyar templom köré. Hiszen a gimnáziumban, ahová járnak, több és jobb lehetőségük van a szórakozásra, mint itt. Mégis ide jönnek. Megkérdeztem a fiatalokat, de nem tudtak válaszolni. Nem tudják, miért, csak szeretnek ide járni. Az egyik azt mondta: „itt az egész légkör m á s , amit máshol nem találok meg. Hogy mi az a ‚más', azt szóval nem tudom elmondani. Én jól érzem magam itt."

Feigl Rudolf SJ
282 Spadina Ave.
Toronto, Ont. M5T 2E5, Kanada

PAPI JUBILEUMOK

Vasmisék

Horváth László c. főesperes, karancskeszi ny. plébános Szent László ünnepén. A 88 esztendős jubiláns egészségi állapota miatt csak résztvevője volt az ünnepi szentmisének, amelyet Csontos Barna egri érseki irodaigazgató mutatott be. Ő mondott homíliát is.

Lőrincz István felsőungi esperes jún. 29-én Homok község ősi templomában. A 89. évében járó jubiláns jó egészségben ünnepelt.

Gyémántmise

Gere Vince érseki tanácsos, tb. konzultor jún. 12-én Adán (Jugoszlávia).

Mihalovics János ny. g. kat. lelkész, tb. kanonok okt. 15-én tartotta Pozsonyban szerény keretek között gyémántmiséjét és gyémántmenyegzőjét.

Hibaigazítás. Nyisztor Zoltán gyémántmiséje, amelyről előző számunkban adtunk hírt, a Szent István Ház kápolnájában folyt le!

Aranymisék

Dr. Közi-Horváth József prelátus jún. 24-én a München melletti St. Rita Heimben csendesen ünnepelte jubileumát.

Bacza Dezső c. prépost, pápai kamarás, ny. esperesplébános jún. 26-án tíz volt káplánjával koncelebrált Nagybajomban (Somogy m.).

Major István tb. kanonok jún. 27-én a révfalui templomban.

Bélásy Ernő püspöki tanácsos, ny. plébános júl. 3-án Frauenberg/Enns kegytemplomában.

Pethő Jenő SJ júl. 24-én a budapesti Krisztus Király plébániatemplomban. Szónoka Tibor Mátyás, kézvezetője a plébános volt.

Nagy József ny. plébános aug. 28-án szülőfalujában, Jásztelken.

Msgr. Szegedi Joachim c. püspök, a jugoszláviai görög szertartású katolikusok krizsevci (kőrösi) egyházmegyéjének segédpüspöke és ált. helynöke szeptemberben. VI. Pál pápa levélben köszöntötte a jubilánst.

Klózik István c. esperesplébános szept. 4-én Margittán (Románia). Dr. Hosszú László vikáriust, aki e napon Újpalotán bérmált és az ottani megújított templomot áldotta meg, Hutás Zoltán irodaigazgató képviselte. A templomban a 83 éves Perpék János szalacsi esperesplébános beszélt. A hívek többek közt új reverendát és papi civilt ajándékoztak plébánosuknak.

KÖNYVSZEMLE

Karl Rahner: Grundkurs des Glaubens (Alapvető hitbeli ismeretek). Herder, Freiburg [2]1976, 448 o. (1977 őszéig 9 kiadást ért.)

Ez a könyv azokból az előadásokból keletkezett, amelyeket a szerző Münchenben és Münsterben tartott, bevezetésképpen az üdvösség keresztény misztériumába. A II. Vatikáni Zsinat (a papnevelésről szóló határozat 14. pontjában) kívánatosnak tartja, hogy az egyházi tanulmányok kezdetén legyen ilyen kurzus. A tárgyalás az „első reflexiós foknak" felel meg, vagyis nem egyszerűen katekizmus módjára ismételi a hagyományos megfogalmazásokat, másrészt viszont egyáltalán nem akarja átelmélkedni mindazt a megfontolást, kérdésfölvetést, nehézséget, ami ma a teológia és a vele határos tudományok területén fölmerül (ez lenne a „második reflexiós fok"). Rahner inkább bele akarja állítani a keresztény üzenetet a mai ember értelmi világába, és értelmi becsületességgel igazolni. Éppen úgy, mint ahogy az embernek egész mivoltáért felelősséget kell vállalnia értelmi tudata előtt, anélkül, hogy minden idevágó tudománnyal behatóan foglalkoznék, tehát inkább közvetett, summás módon (vö. 5—7. o.).

A kifejtés kilenc „menetben" (Gang) halad előre. Az 1. az üzenet hallgatóját, az embert veszi szemügyre, mint transzcendens lényt; a 2. az embert az abszolút titok, „Isten" előtt; a 3. bemutatja őt mint a bűntől fenyegetett valakit; a 4. Isten szabad, megbocsátó önközlésével kapcsolatban állítja elénk („übernatürliches Existential!" — röviden: az ember föltétlen Istenhez rendeltsége); az 5. rész az üdvösség és a kinyilatkoztatás történetének van szentelve. Legkimerítőbben tárgyalja a szerző a krisztológiát a 6. „menetben" (180—312). A 7. a kereszténységet mint egyházat mutatja meg; a szentségekre a 8. részben, a keresztény életről szóló megjegyzésekben kerül sor. Viszonylag röviden (414—429.) fejtegeti a 9. „menetben" az egységes eszkatológiát egyéni és közösségi oldaláról. A könyv záradéka egy kis epilógus „a hit rövid formuláiról".

A szerző módszerére nézve alapvető a „transzcendentális tapasztalat". Ezen a következőt kell értenünk: az ember minden szellemi aktusában általánosságban tudatában van annak, hogy alapvetően nyitott a lét határtalan távlatai felé, és alapvetően rá van utalva ezekre. A mi üdvösségrendünkben ez a nyitottság a természetfölöttiség jegyét viseli, vagyis az ember Isten önközlésének teljesen szabad, kegyelmi ajándékára van utalva. Ezen az előfeltételen nyugszik a szerzőtől kifejtett „transzcendentális krisztológia" is (206—211). Semmiképpen sem arra tesz ebben kísérletet, hogy valami apriori szükségességből bizonyítsa a megtestesülés tényét. Igaz, az emberben megvannak a belső föltételei annak, hogy jobban megérthesse a krisztológia igazságait, vagyis hogy mint mai ember egyáltalán komolyan számoljon az Istenemberrel, mint mindenható Üdvözítőjével. De ezek a meglevő föltételek csak akkor bontakoznak ki, ha előbb találkozik a Jézus életéről, haláláról és feltámadásáról szóló történelmi híradással. — A könyv ilyenformán igen értékes bepillantást nyújt Karl Rahner teológiájának vezérgondolataiba. A szerző azonban nem tekinti eddigi teológiai munkája összefoglalásának (vö. 9. o.).

Franz Dander

Régi és új a liturgia világából. Prof. Radó Polikárp OSB (1899—1974) emlékének. Szerkesztette: Szennay András. Budapest, Szent István Társulat, 1975, 301 o.

A magyar liturgikus mozgalom tanítómestere, Radó Polikárp, igazán megérdemel egy emlékkönyvet. Hiszen nélküle a magyar liturgia sokkal szegényebb lenne. És ör-

vendetes, hogy a magyar teológiai irodalom ezt a nyugaton elterjedt műfajt, az Emlékkönyvet (Festschrift), meghonosította hazánkban, így tisztelve nagyjait. Az emlékkönyv, Radó Polikárp szellemének és életcéljának megfelelően, régit és újat hoz elő, a liturgia történetéből a mai élet lelkipásztori kérdéseire kísérel meg válaszokat adni. „Póli bácsi" barátai és tanitványai 19 tanulmánnyal viszik tovább azt a lángot, melyet a Mester gyújtott meg és táplált hosszú éveken át. A cikkeket talán 3 csoportban lehetne ismertetni.

A liturgikus-teológiai jellegű cikkek között **Cserháti József** az Egyház szentségi fogalmával és a liturgia reformjával foglalkozik. Mesterien foglalja össze a modern teológia tanítását, amely a II. Vatikáni Zsinaton az Egyház hivatalos tanításává vált, s megadja a teológiai alapot a zsinat utáni liturgia reformjához. Az alapelvek szemmel tartása nélkül mindenféle reform csak külsőséges, felületes változtatás lesz, nem egyszer összezavarja a hivő lelkeket. — **Gál Ferenc** a keresztség szimbolizmusát tárgyalja. A tőle megszokott alapossággal és világossággal fejti ki a keresztség szentségének és liturgiájának gazdag tartalmát, amely jelképekben nyilatkozik meg, s amelyet az ősegyház olyan fontosnak tartott. A modern teológia csak most kezd rádöbbeni antropológiai jelentőségükre. — **J. Emminghausen** a papi tisztség átadásának formáiról értekezik, és az ószövetségi minta alapján vizsgálja meg az újszövetségi szövegeket. Így arra a következtetésre jut, hogy (egyes modern véleményekkel ellentétben, amelyek a papi tisztséget a nép megbízásából vezetik le) „az apostoli közösségekben a tisztséget, hivatalt Isten ill. Krisztus alapította, ő működik általuk, és semmiképpen sem a karizmatikus közösségek hozták létre és adtak megbízást rá" (258). — Rendkívül értékesnek tartjuk **Szennay András** tanulmányát „Szentírás — dogma — igehirdetés" címmel. A szerző kiegyensúlyozottan arra mutat rá, hogy sem a fundamentalista Szentírás-hirdetés, sem a száraz dogma nem elégíti ki a mai ember igényét. „Az igehirdetőnek a feladata az, hogy Isten szavát közelebb vigye napjaink emberéhez, továbbá, hogy ez a ‚szó' soha ne merevedjék írott vagy hirdetett tételes igazsággá, hanem újra és újra életet alakító igazsággá váljék" (123). — Hasonló témát tárgyal, de inkább praktikus szempontból **Csanád Béla,** amikor a liturgikus homília kérdéséről beszél. A II. Vatikáni Zsinat megadta a szükséges útmutatást: a homília szerves része a liturgiának, általa az üdvtörténet aktualizálódik, a Krisztus-misztérium válik jelenvalóvá. Minden igehirdetőnek illene megszívlelni Balthasar Fischernek 14 gyakorlati tanácsát, amelyet a cikk végén találunk. — **Medvigy Mihály** a betegellátás korszerűsített liturgiáját ismerteti, **Fábián Árpád** pedig a laikusok alanyi, kánonjogi szerepét vizsgálja meg az új dokumentumok fényében.

A liturgia történetével foglalkozó cikkek sorában igen jelentősnek tartjuk (hiszen mindeddig hiányzott hasonló jellegű összefoglalás) Galambos Ireneus adalékait a magyar liturgikus mozgalom történetéből. A szerző rövid áttekintést nyújt az elmúlt 70 év liturgikus életéről. A cikk indítást adhatna valakinek a téma monográfikus feldolgozására. — **J. Gülden** az oratoriánusok Leipzig-Lindenau-i liturgikus központjának az életét mutatja be a fasiszta uralom éveiben (1930—1945), s rámutat, hogy a nehéz körülmények ellenére is mennyi mindent lehet tenni liturgikus apostolkodással. — **N. Höslinger** bemutatja a nálunk is jól ismert Pius Parschot, akinek oly nagy hatása volt kora lelkiségének megújítására. E sorok írója meg van győződve, hogy manapság, amikor már nem annyira reformra, hanem bensö liturgikus megújulásra van szüksége az Egyháznak, egy a „Kegyelem évé"-hez hasonló jellegű könyv óriási jelentőségű lenne. — **B. Neunheuser** Luther Márton liturgikus reformját veszi szemügyre tárgyilagos módon. Szerinte Luther nem egy kérdésben eltalálta a helyes utat, reformja azonban mégsem sikerült, mert a visszaélések elleni harc vakká tette, s így még a helyesen megőrzött elemekből is csak összefüggéstelen halmaz maradt. — **K. Gamber** jól ismert alapossága ezúttal is érdekes adatokat tár fel a liturgia múltjából, hogy a jelen problémáira fényt vesse. A mise áldozati és lakoma jellegével kapcsolatban arra a megállapításra jut, hogy „ma egyik szélsőségből a másikba esünk: a mise kultikus jellegének túlértékeléséből a szentmise lakoma jellegének hangsúlyozásába" (53). Továbbá

bármennyire fontos is a hívek aktív belekapcsolódása a liturgiába, a résztvevő szabadságát meg kell hagynunk: ő döntse el, milyen mértékben kíván „aktívan" részt venni az istentiszteleten (p. 59). — A történeti jellegű cikkekhez soroljuk még **Sólymos Szilveszter**nek Radó Polikárp pályáját és irodalmi munkásságát érintő értékes bibliográfiáját.

A cikkek harmadik csoportja vegyes témákat ölel fel. **Nyíri Tamás** „Homo festivus" cikke összefoglalja a modern szerzők véleményét az ünneplés antropologiai követelményeiről. Képes-e még a mai ember ünneplésre? Ez nemcsak vallási, hanem mélyen emberi probléma is. — **A. A. Häussling** is a heortologia köréből veszi tanulmányának témáját, amikor a terminushoz kötött ünneprőI ír. — **Boda László** a vasárnap megszentelésére ad gyakorlati tanácsokat, s főképpen arra mutat rá, hogy a kultikus nyugalom föltételezi a szent nap megtervezését. — **Timkó Imre** a bizánci liturgiát körülvevő kultikus egyházművészetet mutatja be vázlatos, áttetsző módon, s így elvezet bennünket a sajnos kevéssé ismert keleti, kozmikus istentiszteleti magatartáshoz. — A magyar szakrális néprajz két nagyja közül **Rajeczky Benjámin** az európai népzene és a gregorián ének közötti kölcsönös kapcsolatot tárgyalja, míg **Bálint Sándor** Szent Jakab apostol tiszteletének nyomait kutatja a régi Magyarország területén.

Ez az emlékkönyv méltó „Póli bácsi" személyiségéhez. Kívánatos, hogy gazdag tartalma és gyakorlati útmutatásai miatt mindenki ismerje, aki jobban bele akar mélyedni a liturgia szellemébe, de különösen azok, akik a liturgikus apostolkodást lelkipásztori kötelességüknek és szívügyüknek tartják.

Miklósházy Attila, Toronto

Hardy Gilbert: Vallásbölcseleti bevezetés. tkk I/3. Róma 1977, 152 o. — **Őrsy László:** Egyházjog és teológia. tkk III/4. Róma 1977, 108 o.

A vallás és annak kérdései jobban foglalkoztatják a világot, mint sok más korban. Éppen ezt a „laicizált" világot. És a szóban forgó kérdések a vallás alapkérdései: az egyéni vallásosság értelme és értéke, a vallás mint közösségi, szociológiai jelenség . . . Ezért ajánljuk nagy örömmel Hardy Gilbert dallasi ciszterci professzor könyvét. Mert mikor a 3. részben summázza mindazt, amit ilyen terjedelemben el lehet mondani „A vallás mint szubjektív élmény és mint objektív adottság" nagy kérdésében, azt a történelmi, bölcseleti és lélektani előkészítő fejezetekben megalapozta. Különösen hálás lesz a mai olvasó Feuerbach és Newman analízisének világos ismertetéséért és a pozitív, gyakorlati beállításért. Hardy kis könyve nem hagy kétséget bennünk, hogy „a vallásélmény az emberiség közkincse, örök útitársa" (14. o.), amíg pedig vallásos emberek lesznek, addig szükség lesz vallásbölcseletre is.

A struktúra értelme és jogosultsága meg a lélek szabad szárnyalása, azaz a „jogi" és a „karizmatikus" egyház nagy kérdései is mindenkit érdekelnek manapság. Alig van annyi oktalan vagy túlbuzgó mellébeszélés valahol, mint éppen az egyházjog jogosultsága területén. Őrsy László régebbi írásaiban világosan megmutatta: azok közé a szerzők és gondolkodók közé tartozik, akik figyelik az idők jeleit, és ismerik a II. Vatikáni Zsinat által megfogalmazott vagy felvetett kérdéseket. A Lélek szerepéről és a keresztény ember szabadságáról kevesen írtak bátrabban, mint ő. De e kis könyvecskében éppen olyan pontossággal és alapossággal okolja meg, miért lényeges alkotó eleme minden közösségnek a rendezett keret, azaz miért van jog, kánonjogi kódex stb. az egyházban is. Mint jogász, a polgári és egyházjognak egyformán alapos ismerője, biztos hozzáértéssel kezeli a kérdéseket. Könyve nem könnyű olvasmány, mert tömören kellett írnia. De mindenki számára meggondolkoztató, alapvető eszmélődés. Különösen azoknak ajánljuk, akik örökké a „jogi egyház" és a struktúrák ellen zajonganak, anélkül, hogy a dolgok mélyére néznének.

Hogy mindkét szerző nemcsak professzor, hanem amellett és mindenekfölött igazi papi lélek, akiket a hívek, embertestvéreik lelki java és boldogsága és Isten üdvözítő

jóságának megvalósulása érdekel elsősorban, az semmit sem von le a két kis kötet tudományos értékéből. Inkább újabb ajánló levél a tkk legújabb két kötetének.

Békési I.

Szabó Ferenc: A szeretet hullámhosszán. Miért élünk, miért hiszünk? Róma 1977, 276 o.

Szabó Ferenc most megjelent könyvének első részében némi módosítással azt az előadássorozatot teszi közzé, amelyet 1976 vasárnapjain tartott a Vatikáni Rádióban. A sorozat a nagy, örök emberi kérdésekkel foglalkozott: azt akarta mindenek előtt megmutatni, hogy az ember nem elégszik meg a jólét keresésével, hanem — minden látszat ellenére — „szomjazunk valami örököt", amint ezt a költő, Ady is kifejezte. A jóléten túl a több-létet, az örök életet keresi mélyen fekvő akarásával. P. Szabó nem járta végig korunk szellemi tájainak útvesztőit, de jelezte a mai ember nyugtalanságát; mai írók, költők, gondolkodók kérdésfeltevéseit idézve fogalmazta meg azokat a problémákat, amelyekre a krisztusi hit fényében kereste a válaszokat. Jóllehet nemcsak hívőkhöz szól, hanem minden őszinte keresőhöz, lényegében a kinyilatkoztatás égisze alatt mozog, a hit régi válaszait fogalmazza újra. Mindenek előtt az a célja, hogy a kereszténveket vezesse rá az öntudatos létre, a szeretetben megélt igazi keresztény életre. Idézünk az előszóból: „Főleg azt akartuk megmutatni, hogy a végérvényes válaszokat mindenki maga fogalmazza meg, pontosabban: mindenki egzisztenciálisan, egész elkötelezettségével és életével ad választ a kérdésekre: Miért élünk, miért hiszünk? Végeredményben minden attól függ, hogy ráhangolódunk-e a szeretet hullámhosszára és hinni tudunk-e a Szeretetnek." A sorozat elmélkedéseit a következő nagyobb fejezetcímek tagolják: Nyugtalan szívvel — Öntudatosodó és személyesedő élet — A szeretet erősebb, mint a halál — Hittünk a Szeretetnek — Válaszunk a Szeretetnek — Szeretetben élni — Utak Istenhez. — A könyv II. részének címe: Emberek és művek. Ezek a megemlékezések és esszék bemutatnak néhány elhunyt vagy még élő írót és gondolkodót, elemzik olyan személyiségek életművét, akik korunk tanúi a keresésben és a hitvallásban. Lényegében gyakorlatilag illusztrálják az első rész elméleti fejtegetéseit. Mint előző műveiben is, P. Szabó párbeszédet folytat korunk kiemelkedőbb gondolkodóival és íróival, — szembesíti a hit és a hitetlenség nagy képviselőit, hogy e dialógus révén vezesse rá az olvasót az öntudatosabb létre, világnézete tisztázására. Nem ad recept-válaszokat, hanem a személyes állásfoglalásra ösztönzi mindazokat, akik nem zárták le világnézetüket, hanem mindig készek egyesülni másokkal a teljesebb igazságban.

R.

Puskely Mária: Avilai Teréz. Róma 1977, 418 o.

A szerző a XVI. századi kármelita, Avilai Teréz életművét mutatja be, s vele minden korok egyik legnagyobb misztikusát próbálja közel hozni a mai emberhez. Az I. rész Avilai Teréz élete: az imádkozó és ugyanakkor hihetetlenül tevékeny spanyol nő életútját rajzolja meg magával sodró dinamikával. Ezt a részt mindenki nagy élvezettel olvashatja. Azok is, akik talán a II. rész elvontabb eszmefuttatásait kevésbé kedvelik majd. De a II. rész is — Avilai Teréz az imáról — életszerű, hiszen általában magát a Szentet beszélteti. Puskely Mária könyve elején idézi és magáévá teszi Szent Teréz alázatos vallomását: „Ezek a lelki dolgok oly nehezen érthetők, hogy az ilyen tudatlan személy, mint én, szükségképpen sok szószaporítást fog elkövetni, amíg egyszer fején találja a szöget. Hiszen sokszor úgy veszem kezembe a tollat, mint egy oktalan lény; azt sem tudom, mit írjak, azt sem tudom, hol kezdjem. Csak azt az egyet tudom, hogy hasznotokra lesz, ha amennyire képes vagyok rá, megmagyarázok nektek egyet s mást a lelkiekről." Szent Teréz az ima mesternője. A mai embernek is segít megtalálni az Istenhez vezető ima útjait. A szerző nem annyira az ima misztikus, rendkívüli útjait mutatja be, hanem azokat az ösvényeket, amelyeken minden hívő ember járhat. Fel-

használta a Szent Terézre vonatkozó újabb munkákat (ezekről a könyv végén eligazító tájékoztatást nyújt). Szeghy Ernő kármelita a huszas évek elején adta ki „Szent Teréz és a kármeliták" c. két kötetes munkáját, majd műveinek jegyzetekkel ellátott fordítását. Ezek a könyvek ma már nem igen hozzáférhetők. A szerző a fiatalabb nemzedéknek is lehetővé tette, hogy megismerkedjék a keresztény lelki hagyomány egyik legnagyobb képviselőjével, aki nemcsak a hivőket foglalkoztatta, hanem pszichológusokat, filozófusokat, írókat is. Elég, ha itt Bergson és Vas István nevét említjük. Erre utal a könyvhöz írt bevezetésben P. Szabó Ferenc, aki így összegezi a könyv tanulságát: „A XVI. századi kármelitától sokat tanulhatnak a mai keresztények is, még ha rendkívüli ösvényein nem is követhetik. A sokszor „bozótosnak" tűnő ösvények ne tévesszenek meg bennünket, figyeljünk a lényegre. Ez pedig nem más, mint amit Jézus mondott Charles de Foucauld-nak: ‚Nézd, az imádság főleg az, ha szeretve gondolsz rám. Minél jobban szeret valaki, annál jobban imádkozik'." Puskely Mária könyvét hasznos összehasonlító időrendi táblázattal egészítette ki.

R.

Documenta Artis Paulinorum II. A magyar rendtartomány monostorai N—Sz. Budapest 1976, 471 o. (MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának forráskiadványai XXIII.)

Ennek az értékes forráskiadványnak első kötetét a 30. számban ismertettem. Amit akkor az anyag sokoldalú gazdagságáról, a lelőhelyek, források bőségéről, a gyűjtő Gyéressy Béla érdemeiről és a sajtó alá rendezés módszeréről dicséröleg elmondtam, az fokozott mértékben áll a II. kötetről, amely várakozáson felül gyorsan követte az elsőt. A hátralevő anyag nem fért bele a 90 oldallal terjedelmesebb kötetbe, azért egy harmadikra is számíthatunk. Az itt közölt 35 pálos monostor közül kiemelkednek: Nagyszombat, Nosztre (Márianosztra), Pápa, Pest, Pécs, a budai Szentlőrinc és Székesfehérvár kolostorai.

Az egész kötet tartalmát nagyszerűen világítják meg és teszik áttekinthetővé Hervay Ferenc tömör és szakszerű bevezetései, Érdekesek a rend pilisi bölcsőjére vonatkozó fejtegetései (Keresztúr, Szentlászló és Szentlőrinc bevezetésében). A margószámok címei és értelmező megjegyzései nélkül egy latinul gyengén tudó olvasó nehezen igazodnék el. Pedig az egyes kolostorok okmányainak felsorolása nagyon logikus. A mostani kötetből a legterjedelmesebbet, az 56 oldalt kitevő nagyszombati tanulmányi házat veszem mintául. Az első okmányok az Acta Paulinorum-ból az alapítással foglalkoznak: a házak, birtokok megvétele ill. adományozása legnagyobbrészt hagyatékok útján, két templom átvétele — részletes leltárral, a felújítás költségeivel —, továbbá a kolostor újjáépítése. A különböző adománylevelek és végrendeletek nyelvemlékeknek is beillenének. Az anyagot koncentrikus körökben nyújtják, befelé haladva: az általános rendtörténetről a magyar rendtartomány évkönyveire és a ház iratainak jegyzékéből vett okmányokra térnek át. Nagyon tanulságosak az évkönyvek és az egyes házak naplói. (Pedig a sok pont jelzi, hogy csak válogatásról van szó.)

Igen gazdag a nagyszombati rendház naplójának két részlete (1653—1730 és 1731—1786, 570. sz. okmány). Ez a 22 nagy oldalt kitevő okmánytár a ház fejlődését, belső életét, a rendtagok tudományos és lelkipásztori munkáját tárja elénk; főleg a teológusok vezetésére és életmódjára vonatkozólag nyújt életszerű adatokat. A 10—26 teológus részben Pázmány akadémiájára járt, részben a rendi teológián végezte tanulmányait. A magyarokon kívül lengyelek, németek és horvátok is tanultak itt. Értesülünk a gyakori vendégjárásról, a jótevőkről és confratres-ről; utóbbi amolyan harmadrend lehetett, amelyhez nemcsak főpapok és egyháziak, hanem világiak (férfiak és nők) is tartoztak. A házi naplók a rendtörténet szempontjából a legérdekesebbek és legtartalmasabbak; de értesülünk belőlük a magyar kortörténetről is: török és vallási háborúkról, halottaikról, vértanúikról (Csepellény György) stb.

A nagyszombatihoz hasonló értékes naplója van a sasvári, nagyváradi, nosztrei (646—648. sz.) és szakolcai monostornak.

Az okmányok utolsó szakasza minden kolostornál a II. József által elrendelt feloszlatás és az ezzel együtt járó leltárak, értékfelbecslés. Ezek elsősorban gazdaságtörténeti, kultúr, és művészettörténeti szempontból tanulságosak.

A rend művészete nemcsak a címben, hanem az okmányokban is igen előkelő helyet foglal el. Ebből a szempontból elsősorban a templomok és monostorok jönnek számba. A rend nagyszámú temploma közül a középkorból mindössze hét maradt fenn máig. A barokk templomok közül a pesti (mai Egyetemi templom), a pápai és a székesfehérvári (egykori jezsuita templom) emelkedik ki. A templomi fölszerelésre vonatkozólag igen érdekes a nagyszombati kolostor érték- és műtárgyainak leltára (259. sz.). Felsorolja a fogadalmi tárgyakat, kereszteket, kelyheket, gyűrűket, a ház ruhatárát, templomi tárgyait. Ugyanígy értesülünk a budai Szentlőrinc-kolostor — a keresztúri monostor után 1300-tól a török dúlásig a rend központi háza — templomának gazdag fölszereléséről: 1532-ben 44 különböző értékű kelyhet, 50 paténát, 49 miseruhát sorol fel (948. sz.). A templom mellett a rendház könyvtárának, ebédlőjének és sokszor a lépcsőháznak művészi alakítására fordítják a legnagyobb gondot: a lelki, szellemi és testi növekedés színhelyei, az istentisztelet és a közösségi élet színterei. A könyvtárban ill. az ebédlőben helyezték el az Egyház és a rend szentjeinek, az alapítóknak és elöljáróknak képeit.

A művészettel kapcsolatban külön meg kell emlékeznünk a rend „munkástestvéreiről". A szentlőrinci kolostorról az 1500-as évek elején följegyzik, hogy a házhoz egész sor műhely csatlakozott. A „barátok" között volt kőfaragó, asztalos, faszobrász, üvegablakkészítő, orgonaépítő stb. (414. o.) „A magyarországi rendtartomány évkönyvei" c. forrásgyűjtemény Fr. Hasmüller János munkástestvér halálakor (1739) följegyzi, hogy a nosztrei főoltár és hat mellékoltára az ő tervei szerint és az ő kivitelezésében készült.

Még egy érdekes lelkiségtörténeti adat: A nosztrei monostorba 1773-ban a klauzúrán kívül berendezett cellákba befogadtak monasztikus életre vágyódó világiakat is (qui devotionis causa vitam monasticam agere desiderant: 132. o.). Íme a mai „Kloster auf Zeit" 200 évvel ezelőtt! A Jakab-hegyen (a rend pécsi bölcsőjénél) még a 18. sz. közepén is laikus remeték számára építettek szállást (146. o.).

A III. kötetben a még hiányzó okmánytár mellett bizonyára kiértékelik az egész kiadványt. Kívánatos volna a monostorok helyéről vázlatos térképet csatolni, egyes házak alapterveit és talán a főbb fennmaradt művészi épületek fényképeit is közölni. Mindenesetre ezt a kötetet is igen nagy érdeklődéssel várjuk.

Őry M.

Babos István: A szentségek, Zsinati Bizottság, Róma 1977. 91 o.

A szerző 1976. nyarán a szentségekről előadássorozatot tartott a vatikáni rádió magyarnyelvű adásaiban. Ezt az anyagot átdolgozta, kiegészítette, és könyvében közreadta.

Karl Rahner a szentségtanban kopernikuszi fordulat szükségességét hangoztatta. Azt kívánta, hogy a szentségi szertartások és a keresztény élet a legszorosabb kapcsolatba kerüljenek egymással (81. o.). Igaz, meg kell jegyeznünk, hogy a múltban is találhattunk elég példát a szentségek és az élet harmonikus kapcsolatára a gyakorlatban és annak elméleti megalapozására. Itt elég Don Bosco Szent János nevelési rendszerére utalnunk. Mégis ennek a szemléleti módnak általánosabbá tétele sokat ígérő feladat. Ennek az eszmének következetes szemmeltartásával készült ez a kis mű. Nagy vonalakban tárgyalja a természetes és a természetfeletti világ kapcsolatát és a szentségek szerepét a keresztény életben.

Központi helyet foglalnak el tárgyalásában a szentségeknek a tevékeny szeretben megnyilvánuló hatásai. Minden igazi értékkel szemben a zsinat teológiájának pozitív állásfoglalását képviseli. Erősen hangsúlyozza — nagyon helyesen —, hogy a kegyelem az Egyházon kívül is hat. Ám ebben és a többi kérdésben is megőrzi a szilárd egyensúlyt. Megállapítja: igaz, a nemhivő, de jóakaratú ember is Isten akaratát teljesíti, de ez a tény nem nyújt alapot arra, hogy az Egyházhoz csatlakozás tekintetében közömbösek legyünk. A hivőt „. . . nemcsak az akarati elhatározás, hanem a közösség élete és az abban való részesedés is Istenhez kapcsolja . . . Az igazsággal szemben nem lehetünk közömbösek" (85).

Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy más hasonló jellegű művek szerzői is követhetnék ennek a könyvnek nyomdatechnikai felépítését. A modern, naponta újságot olvasó ember igénye, hogy a szöveg külső formája is könnyítse meg a lényeg megragadását, vastagbetűs szedés hívja fel az olvasó figyelmét a mondanivaló legfontosabb részeire.

A liturgia zsinatot követő reformja sok tekintetben visszanyúlt a szentmise és a szentségek szertartásainak korábbi formáihoz. De ahhoz, hogy ez meghozza a kívánt eredményt, a hivő korok lelkületének is mélyebben át kell hatnia a szentségek kiszolgáltatóinak és felvevőinek lelkét. Sok tennivaló lenne még annak a célnak az elérésére, hogy a hívek összessége még teljesebben a szeretet közössége legyen. Szerzőnk ehhez nyújt segítséget.

A könyv megrendelhető a következő címen: Szabó Ferenc, Via dei Penitenzieri 20, I-00193 Roma.

K. G.

Dr. H. Rohrbach: Természettudomány, világkép, hit. Evangéliumi Iratmisszió, 1977. 141 o.

Egyesek még mindig szeretik szembeállítani a természettudományos világképet a hit világképével. Az előbbi az érzékelhető, látható, mérhető, józan tények világképe — mondják ők —, az utóbbi a nem érzékelhető, nem mérhető, láthatatlan ‚dajkamesék' világa, mely a tudományos tények világképével ellenkezik. Ezek az egyének nem veszik észre, hogy elgondolásuk nemcsak téves, hanem elavult is. Az elmult 20—30 évben olyan változások mentek végbe a természet- és tudománybölcseletben, amelyek a hit és tudomány ellentétéről szóló, egykor divatos felfogás alól kihúzták a talajt. Dr. H. Rohrbach munkája ezt a változást próbálja felvázolni. Könyve hét előadását tartalmazza, amelyet 1952 óta tartott az egzakt természettudomány és a keresztény hit viszonyának témájáról. Az előadások túlnyomóan olyan érdeklődő személyeknek szólnak, akik laikusok a természettudományok tekintetében, de fontosnak tartják, hogy újonan átgondolják a természettudományos megismerésnek a hit kijelentéseihez való viszonyát. Könyvalakban először német nyelven jelent meg „Naturwissenschaft, Weltbild, Glaube" címen a R. Brockhaus Verlag, Wuppertal kiadásában. A magyar könyve németnyelvű munka hetedik változatlan kiadásának (1973) a fordítása.

Dr. Rohrbach az idősebb generációhoz tartozik. 1903-ban született Berlinben és ott végezte tanulmányait matematika-fizika és filozófiai szakokon. Filozófiai doktorátusát Göttingenben szerezte 1932-ben. 1941—46 között a prágai német egyetemen, 1946-tól pedig a mainzi egyetemen a matematika professzora, majd rektor is, 1970-ben történt visszavonulásáig. Miután az evangélium igazságáról meggyőződött, az 1950-es évektől kezdve mint hitvalló keresztény, tudományos értekezésein túl, több tanulmányt írt és sok előadást tartott a természettudomány és a keresztény hit viszonyáról.

Jelen könyvében összegyűjtött hét előadásának lényegében ugyanaz a mondanivalója. Egyszerű, világos nyelven fejti ki a szerző, hogy a modern természettudományos gondolkodás alapvető kategóriáiról, mint a tér, idő, anyag és természettörvény fogal-

mairól alkotott felfogásunk megváltozott. Ezeket többé már nem abszolút, teljesen objektiválható kategóriáknak fogjuk fel, hanem relatív kategóriáknak, amelyek nemcsak gyakorlatilag, hanem elvileg függnek a megfigyelés módszerétől. Az ‚anyag' mint hatások összessége, mint energia-csomópont jelenik meg előttünk. Minden anyagi tulajdonságnak, minden anyagi ‚létezésmód'-nak leszármaztató jellege van: az anyag nem ‚létezik', hanem ‚történik'. A természettörvényeket pedig már nem determináló, hanem statisztikus, valószínűség-jellegű törvényeknek tekintjük, amelyeknek jellemzője a komplementaritás. Ezen a szerző az érti, hogy bizonyos jelenségeknek két egymást kizáró magatartási módot kell tulajdonítanunk (pl. a fénynek egyrészt hullám, másrészt részecske tulajdonságot), és ezek csak együttesen jellemzik az egész folyamatot.

Mindezek a változások azt eredményezik, hogy a mai természettudósnak nem kell megtagadnia természettudományos felfogását azért, hogy elfogadhassa a hit világképét. A szerző itt megkülönbözteti a történelem folyamán a tudományt megelőző „emeletes" világképet, amely „tudatlanságból és alázatosságból fakadó naivitás" volt; az újkori természettudományos világképet, amely mint „ismeretekből és önhittségből fakadó naivitás" abszolutizálta a relatív kategóriákat, és végül a jelenlegi természetképet. De újból és újból hangsúlyozza, hogy nem akar hidat verni a természettudomány és a hit közé. Meggyőződése szerint ez a vállalkozás nemcsak hogy nem kívánatos, hanem nem is lehetséges. A természettudomány tárgya és módszere szerint csak a természettel foglalkozik, és legfeljebb természetképet tud nyújtani, nem világképet. A természettudomány nem tudja bebizonyítani, hogy a Bibliának igaza van. A jelenkori természettudományos felfogás csak azt mutatja, hogy nem lehet a természettudományok eredményeiből a Biblia és hit világképe ellen érveket kovácsolni.

Dr. Rohrbach könyvének magyar fordítását örömmel üdvözöljük. Időszerű és nehéz kérdést tárgyal szakszerűen, világosan és minden túlzás nélkül. Mint kritikát említjük, hogy a szerzőnek a természeti jelenségek ‚nem-objektiválható'-ságáról vallott felfogása félreérthető, illetve nehezen egyeztethető össze a szerző egyes kijelentéseivel. Úgy tűnik, hogy a szerző összetéveszti az objektiválhatóságot az abszolutizálással és a nem-objektifikálhatóságot a komplementaritással (vö. p. 103). Hiánynak kell elkönyvelnünk továbbá, hogy az ajánlott irodalomban csak németnyelvű szerzők szerepelnek. Legalább az amerikai Thomas Kuhn munkáira hivatkozni kellett volna. Mindezek ellenére Dr. Rohrbach könyvét igen értékes és jól használható munkának tartjuk, és olvasását melegen ajánljuk. Igényelhető a következő címen: Ungarische Schriftenmission, Hopfauerstr. 44, D-7 Stuttgart 80.

Nemesszeghy Ervin

HALOTTAINK

Pártos Péter ny. szurdokpüspöki esperes máj. 30-án Balatonalmádiban. Vörösberényben temették (73,48)

Éberhard József ny. bólyi esperespléb. gyémántmiséjének vigiliáján, jún. 11-én Nagymányokon. Pécsett temették (84,60)

Virágh Gábor SDB segítőtestvér jún. 20-án Pannonhalmán (85,40)

Dr. Golenszky János Kandid templomigazgató, ciszterci tanár júl. 7-én Budapesten. Székesfehérvárott a ciszterci templom kriptájába temették (65,46,40)

Takács József Gábor szervita, királyhegyesi plébános. Szülőfalujában, Sarudon temették (64,36)

Ruck György ny. waschböcki plébános júl. 10-én Pforzheimban. Eutingenben temették, ahol templomot épített (65,40)

Dr. Vadovics Aladár ny. lelkész júl. 15-én Kemencén (66,42)

Oross Elek érseki tanácsos, ny. hittanár júl. 20-án Székesfehérvárott (84,61)

Iványi Endre ny. lelkész Balatonkenesén váratlanul. Júl. 29-én temették (68)

Szoó István tb. kanonok, mezőkövesdi pléb. júl. 31-én Miskolcon. Salgótarjánban temették (63,40)

Sulyok Jenő püspöki tanácsos, nagybakónaki plébános aug. 8-án (71,48)

Dr. Farkas László kalazantinus, ny. lelkész aug. 10-én Budapesten (67,41)

Rónay György Detre ciszterci aug. 11-én váratlanul. Zircen temették (56,37,33)

Bali Béla SDB, c. esperes, vécsi plébános aug. 12-én hirtelen (74,56,48)

Maklári Lajos piarista, a Kalazanci Kórus karnagya aug. 13-án (65,49,41)

Csabai János lovasberényi esperesplébános aug. 17-én (60,36)

Gábor Károly olvasókanonok aug. 23-án. Pécsett temették a Szt. Mihály kápolna kriptájába (79,54)

Németh Károly ny. plébános aug. 23-án Fehérvárott. Sóstón temették (69,45)

Kerényi Olaf OSB aug. 24-én Sao Paulóban (Brazília) (65,48,40)

Takács L. Róbert iskolatestvér Grácban az irgalmasok kórházában. Laubeggben temették (81)

Pintér Pál ny. esperesplébános aug. 29-én Jászberényben temették (82,59)

Ruszthi Pál kecelújfalusi lelkipásztor húgával és sógorával autóbaleset áldozata lett szept. 2-án (61,38)

Dr. Motesiczky Károly érseki tanácsos, ny. pléb. szept. 4-én Esztergomban (84,61)

Horváth József esperesplébános, tengelici lelkész szept. 4-én. Szekszárdon temették.

Dragos Károly piarista, ny. igazgató, kőbányai ny. lelkész szept. 9-én. Rákoskeresztúron temették (89,71,66)

Barcza József Kornél ny. gimn. tanár szept. 18-án Pannonhalmán (78,62,55)
Tarnavölgyi László egri főegyházmegyés a fehérvári papi otthonban.
Kékesi János tb. kanonok, érseki főkönyvtáros, a Szt. István templom igazgatója szept. 27-én Budapesten (66,41)
Menráth József Ciprián ferences, ny. rendi tanácsos szept. 28-án (81,65)
Fekete Kálmán ny. dénesfai lelkész okt. 1-én Peresztegen (77,53)
Klamarik László tornaaljai plébános okt. 3-án (56,33)
Baranyai Jenő litkei esperespléb. okt. 3-án Litkén (53,30)
Dr. Steiner József ny. hitoktató, a Wien-Hadersdorf-i „Haus der Barmherzigkeit" volt rektora okt. 5-én váratlanul. Budapesten temették (53,30)
Kosztolányi József ny. esperespléb. szept. 18-án Siklóson (76)
Kuklay Béla ny. püspöki tanácsos okt. 10-én. Pozsonypüspökin temették (74,46)
Dr. Pozsgai János ny. miháldi plébános okt. 16-án Pusztaszemesen. Balatonföldváron temették (71,45)
Reményi Aladár plébános Salgótarjánban. Okt. 17-én temették (63,44)
Ruman Ferenc tb. esperes, hárskuti plébános okt. 17-én. Szülőfalujában, Kvetoslavovóban temették (52,28)
Sümegi Kálmán ker. esperes, szigetvári plébános okt. 20-án (67,43)
Csermelyi Sándor OP ny. lelkész Sopronban nov. 6-án (62,38)
Fersch György Liberát kapucinus testvér okt. 25-én Pannonhalmán (71)

Elhunyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

Dr. ENDREY MIHÁLY váci megyéspüspök
(1905—1977)

VI. Pál pápa 1976. márc. 22-én, püspökké szentelésének 25. évfordulójára írt levelében így jellemezte: „megfontolt, a papi munkában serény, a katolikus hit védelmében, a papok és hívek megszentelődésének előmozdításában éber és tevékeny." A Szentatya jellemzését az elhunyt főpásztor egész élete igazolta. Püspöki jelmondata értelmében „pro fide et populo", a hitért és a népért élt, dolgozott, szenvedett.

1905. nov. 2-án született Budapesten. Édesapja gyári munkás volt, székely édesanyját korán elvesztette. Szentendrén négy polgárit, Vácott a piaristáknál gimnáziumot végzett, és egyben a kisszemináriumba került. Püspöke a teológiára Innsbruckba küldte. A szentéletű P. Hofmann ezt a jellemzést adta róla: Habet characterem virilem. Nézeteiből nem engedett, még tanáraival szemben sem. „. . . és Mihály harcolt" — szerette magáról idézni az Apokalipszisnek védőszentjéről mondott szavait. A Canisianumban 1930 júliusában hittudományi doktorátust szerzett. Volt kispaptársai közül a németek ezt mondták róla: „Er war ein guter Dogmatiker", az amerikaiak pedig: „Er war ein guter Fussballspieler" . . . Ugyanígy imponált egyfelől nagy tudásával, másfelől nagyszerű futballjátékával mint prefektus a váci Szent József fiúnevelő intézetben. Előbb természetesen pappá szentelték 1928. aug. 12-én. Már 1930 szeptemberében bekerült a váci püspöki szemináriumba mint prefektus és dogmatikatanár. Élményszerű óráit nagyon szerették, de arra is gondja volt, hogy sportoljon a kispapokkal és zenekart alakítson belőlük. Mint spirituális egyik este „Skapuláré és sportnadrág" címmel tartotta a punktát . . . A dogmatikát 13 évig tanította. Közben misézett, prédikált és gyóntatott a felsővárosi plébániatemplomban. A hívek egyre jobban megkedvelték. Be-

került a püspöki hivatalba; előbb szertartó, majd püspöki titkár, végül helyettes irodaigazgató. 1942-ben az Actio Catholica egyházmegyei, majd a háború után országos igazgatója. Itt kezd működése országos arányokat ölteni. Nagy szerepet játszik különösen a Kalász leánymozgalom vezetésében. Egymás után rendezik meg a falusi lányok híres katekizmusversenyeit. 1950/51-ben egy évig soroksári adminisztrátor is.

A Szentatya Czapik Gyula egri érsek mellé rendelte második segédpüspökül 1950. nov. 20-án. Fölszentelése 1951. ápr. 1-én történt, de továbbra is az AC igazgatója marad, amelyen belül munkaközösségeket alapít (eucharisztikus, ministráns stb.). Gondoskodik hasznos prédikációs anyagról a paptestvéreknek, imaanyagról az ájtatosságokra. Czapik érsek halála után 1957 júniusától 1958. okt. 17-ig az esztergomi főegyházmegyét kormányozza mint delegátus. A Vámosmikolán töltött évek után a pesti Bakáts-téri plébániára kerül, itt pasztorál, majd Cserháti pécsi püspök segédpüspökének kéri 1972 februárjában. Még előtte súlyos prosztata-műtéten megy át, majdnem későn. Pécsett kiújul a baj, és cukorbaj is jelentkezik. De azért püspöki teendői mellett itt sem hagyja el a lelkipásztorkodást: az irgalmasok templomában misézik, gyóntat, mint Pesten a ferenceseknél.

Így éri 1975. jan. 10-én váci püspökké való kinevezése. 27-én, Aranyszájú Szent János ünnepén van a székesegyházban beiktatása. Felejthetetlen az a jelenet, amikor az ősz főpásztor beiktatása után a váci székesegyház terén találkozik híveivel. „Hazajöttem" — mondja, s első körlevelét is ezzel kezdi. Gondos orvosi kezelésre betegségei gyógyulnak, de talán még inkább gyógyítja egyházmegyéjének szeretete. Mindenhová hívják, és ő mindenhová megy. Bérmál, oltárt szentel, arany- és ezüstmisékre jár, papjait lehetőleg ő temeti. Megjelenik, ha egy százéves születésnap akad valahol, megáldja a templomok fűtőberendezéseit. Szólásmondás lesz az egyházmegyében: egyesek „már kályhaszentelésre is" hívják a püspököt. Egy egészséges fiatalnak is becsületére válnék a munkairam, amelyet magára ró.

Boldogan vesz részt Rómában az 1975-ös szentévi zarándoklaton. Szívügye, hogy megcsókolhassa a Szentatya kezét. Le is fényképezik ebben a pillanatban, és ezt a képet megküldi az egyházmegye minden papjának. De a magyar püspökök ad limina látogatásán már csak a legnagyobb akarati erőfeszítéssel tud részt venni. Az idei papszentelést már nem tudta elvégezni. Júl. 4-én halt meg. 12-én búcsúztatták a zsúfolt székesegyházban. A misét Lékai bíborosérsek celebrálta.

Kacziba József homíliájában így jellemezte püspöktársát: „Ő a hitet nemcsak elméletben művelte, hanem gyakorlatilag is igyekezett a hívek lelkében meggyökereztetni. Tanár korában is, de később is mindig szívesen hirdette az igét, még betegen sem kímélte magát. Külön erénye volt, hogy szerette a gyóntatószéket és szívesen, odaadóan állt hívei rendelkezésére, bármikor kérték. Ez különösen visszavonultsága éveiben vált lelki igényévé. Úgy érezte: a legjobb mód arra, hogy a saját bajainkról elfeledkezzünk, az, ha mások problémáival foglalkozunk. Ezt a szokását később is megtartotta. Püspök korában is örült, ha egy-egy első pénteken hívei rendelkezésére állhatott a gyóntatószékben. Ez is egy fajta lelki nagyság. Türelemmel hallgatta hívei problémáit és velük együtt végigszenvedte őket. Innen fakadt emberismerete, bölcsessége és megértése híveivel és papjaival szemben . . . Szerette a papságot, szívén viselte ügyeit, s még betegeskedése után is szívesen tartott lelkigyakorlatot papjai számára. ‚A papság az én bázisom', mondotta. Bizalmát előlegezte a váci egyházmegye papságának, s a papság méltónak bizonyult erre az előlegezett bizalomra. Nemcsak kortársai és régi tanítványai, hanem a fiatal papság is mellette volt, akikkel mindig nagy szeretettel foglalkozott. Magas kora ellenére ő volt a fiatalság püspöke, jóllehet teológiailag inkább konzervatívnak látszott."

Udvariassága felülmúlhatatlan volt: Vácott minden paptestvért lekísér a kapuig, Bakáts-téri második emeleti lakásáról is a látogatókat. „Kérlek, ez a protokoll" — mondja a tiltakozóknak. Mint váci püspök is föladja papjainak a kabátját az előszobában. Mikor mint fiatal püspök elkísérte egy papvendégét, találkoztak egy öregebb pap-

pal, aki nem ismervén a püspököt, tegezni kezdte. Miután megtudta kilétét, sietett az AC-be bocsánatot kérni. Ő mosolyogva fogadta: „Csak nem akarod visszaszívni a pertut!"

Mindig kevés szavú volt, mindig a lényegre törekedett. Személyének soha nem tulajdonított fontosságot, soha nem tolta mások elé. Gondolkodásában modern volt, kerülte az üres külsőségeket, a fölösleges pompát, szerényen és szigorúan élt. Még a cipőjét is maga tisztította. Nem foglalta el a váci püspökök nagyszerű dolgozószobáját sem. Egyszerű volt és igazságos, és nagyon csendes.

Ilyen csendesen viselte élete folyamán testi és lelki szenvedéseit, utolsó hosszú betegségét is. „Még a kórházból is templomot szentelni, bérmálni ment" — írja róla helynöke. Utolsó nagyböjti körlevelében egy mai teológus nyomán a szenvedésről, annak Istentől hozott üzenetéről adott gondolatokat. „Semmi másban nem tárul elénk olyan világosan, mint Krisztus szenvedésében, hogy ez az Isten nemcsak az erősek, az egészségesek, a ‚szerencsések', a sikerrel harcolók Istene. Éppen a szenvedésben igazolódik, hogy Ő az elveszettek Atyja. Jézus életében és szolgálatában, szenvedésében és halálában nyilvánul ki mindennél világosabban, hogy Ő Isten az emberért; Isten, Aki teljességgel a mi oldalunkon áll. Húsvét fényében láthatjuk, hogy Jézus szenvedése nem a kérlelhetetlen Istentől megkövetelt áldozat, hanem a legmélyebb megnyilatkozása a megváltó szeretetnek, a Megváltó szeretetének."

Megyéspüspöki beiktatásakor azt mondotta: az egyház jel, mert kifogyhatatlan a szeretetben. Nem tudnánk igazán elfogadni a szenvedést Isten iránti szeretet nélkül. Az egyházhoz való hűség, az egyházzal való együttélés az a kölcsönösség, amely a keresztény élet kiegyensúlyozottságát biztosítja. Ilyen elvek szerint élt tántoríthatatlanul, sokszor magányosan, de mindig a szeretet belső hangjaira figyelve.

(Összeállította a szerkesztőség)

SIMON ÁRKÁD OSB
(1910—1976)

Szinte egész élete Győrrel forrott össze. Itt született 1910. nov. 18-án. Gyermek- és diákévei az 1920-as évek szegénységében teltek el. Erről a szegénységről — ha zárkózott természete néha-néha feloldódott — sokszor beszélt, mint életének olyan emlékéről, amely akkor nagyon érzékenyen érintette, de amiből sok erőt kapott későbbi életére. Talán ez volt öntudatlan oka, hogy megjelenésére, öltözködésére későbbi tanár korában mindig kényesen vigyázott. Gimnáziumi éveit is győri iskolánkban végezte, és innen jelentkezett noviciusnak 1928-ban. Magyar-latin szakon szerzett tanári diplomát, amelyet később, 1946-ban még az angollal is kiegészített. Teljes lelkesedéssel és reménnyel kezdett neki újra a tanulásnak, mert rendi munkáját egész életén keresztül két csillag vezérelte: a tudomány — főleg az irodalom — és a tanítás szeretete.

Szobájának legjobban megbecsült értéke könyvei voltak. Több mint 3500 könyv maradt utána. Rendtársai emlékeznek rá, hogy könyveit mindig valamilyen különleges megbecsüléssel vette kézbe.

Az iskola pedig szinte eggyé forrott életével. Felszentelése után 12 évig Esztergomban tanított, utána került Pestre, hogy újból egyetemi tanulmányokat végezzen. Életének legnehezebb három éve volt az, amikor nem taníthatott. 1951-ben került Pannonhalmára, ahol két évig működött, majd innen vissza Győrbe, ahol 23 éven keresztül egyfolytában tanította, nevelte diákjainkat. Sajátos megjelenése, beszédmodora, magatartása szinte „jelenséggé" tette őt a győri gimnáziumban. De tanítása, irodalomszeretete is el nem múló benyomást és igaz értékeket adott diákjainak. Megérezték, hogy „a szívéből" tanít. Szívesen beszélt diákjainak arról is, hogy az irodalmi művek egyikemásika milyen mély élményt és megrendülést jelentett számára. Ilyenkor a külsőleg talán hideg, szenvtelen ember mögül előfénylett a meleg szív is, mert — amint egyik rendtársa mondta róla — „könnyezni tudó ember is volt."

És hogy ez a külsőleg csak tanári munkájának élő szerzetes lelke mélyén milyen kapcsolatban volt Istennel és a szerzetesi élet belső lényegével, három ránk maradt fordítása mutatja. Mind a három Marmion bencés apát műve: Krisztus, a lélek élete; Krisztus az ő misztériumaiban (ezek nyomtatásban is megjelentek); Krisztus, a szerzetes eszményképe. Ez utóbbi csak saját gondos gépelésében van meg néhány példányban. Fordítása éppen annak a három évnek az idejére esett, amikor 1948 és 1951 között nem taníthatott. Ennek a könyvnek a szelleméből és gondolataiból merített erőt.

Halála elgondolkoztatóan szép volt. Íróasztalán lévő könyveitől körülvéve, kezében a breviáriummal kapta meg az örök élet behívóját. Éppen az aznapi Sextát imádkozta. A breviárium nyitott lapján a Timóteushoz írt levélnek ez a részlete volt olvasható: „Ego enim iam delibor . . . A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam." Okt. 31-én délben ment el közülünk. Reméljük, Mindenszentek ünnepének első vesperását már az Égi Bárány trónusa előtt zenghette el.

Confrater

SIMONYI KUNÓ OSB
(1910—1977)

Egész élete és szerzetesi, emberi egyénisége olyan volt, hogy halála pillanatában méltán hallhatta az őt fogadó Úr Jézus szavát: „Örülj, hű szolgám, mert a k i c s i n y - b e n is hű maradtál: lépj be most Urad örömébe!"

Életének eseményei pár sorban összefoglalhatók. 1910. jún. 21-én született Budapesten. Gimnáziumi tanulmányait a második osztálytól a piaristáknál végezte. A VII. osztály után innen jelentkezett bencés noviciusnak. Pannonhalmán érettségizett, majd matematika-fizika szakon folytatta főiskolai tanulmányait. Felszentelése után 1933-ban mindjárt Pestre került és azonnal osztályfőnök is lett. Osztályát hét éven keresztül vezette, de érettségiztetni már nem tudta őket, mert szaktanárhiány miatt Győrbe kellett mennie tanítani. Három év múlva visszakerült Pestre. 1948-tól két évig a józsefvárosi plébánián volt kisegítő lelkész, majd 1950-től nyugalomba vonulásáig a pesti Mester utcai állami gimnáziumban tanított. Nyugdíjas éveit először Pesten töltötte nővérénél, aki szintén középiskolai tanár volt, majd tavaly visszajött a főmonostorba, hogy életének utolsó rövid idejét szerzetestársai között töltse el.

Kevés emberről lehet elmondani, hogy olyan tökéletesen átélte a görög bölcs mondását: „Élj elrejtetten!", mint róla. Csendes, elvonult, kötelességét hűségesen teljesítő szerzetes volt. Nevét rendtársain, rokonain kívül talán csak diákjai ismerték. Értéke nem külső alkotásokban, kifelé ható működésben nyilvánult meg, hanem a lélek mélységeiben. Róla rosszat soha senki sem tudott mondani. De ő maga is azok közé a nagyon ritka emberek közé tartozott, akik másról soha rosszat nem mondanak és az emberi hibákat is mindig mentegetni próbálják. Ezt a mindenkivel szemben megnyilvánuló jóakaratot érezték különösen diákjai és azok, akik lelki vezetésére bízták magukat. Egyik diákja mondta a temetési búcsúztatóban: „Mi közelebbről csak 1972 után ismertük meg Simonyi Kunót. Baráti összejöveteleinken — rendszeresen és pontosan — mindig ő képviselte volt iskolánkat. Megismertük és nagyon megszerettük. Lényében — a mindig kifogástalan külsőn túl — volt valami megragadó, valami, amit a latin nyelv ‚elegantia morum'-nak, a jellem finomságának nevez. Ez az imponáló tulajdonsága vonzott sokunkat betegágyához is. És itt csodálattal adózhattunk annak a lelki nagyságnak is, amellyel a leküzdhetetlen kórt viselte. Csodáltuk akaraterejét, önfegyelmét, fennkölt gondolkodását, amelyet a biztosan tudott elmúlás tudata sem volt képes megtörni." Dr. Kiss Béla főorvos, aki a pesti Onkológiai Intézetben kezelte, hasonlóképpen írt róla: „Rövid és igen súlyos betegsége alatt nekem is volt alkalmam meggyőződni emberi nagysága felől, amit élénken bizonyított az a nagy szeretet is, mellyel itt betegtársai és ápolói is körülvették."

Igazi lelki nagysága valóban betegsége idején nyilvánult meg. Bár alkatilag gyönge, idegzetileg érzékeny volt, hősies, csendes, sőt derűs türelemmel viselte fájdalmait az utolsó pillanatig. Pedig közben még a testi szenvedésnél is nagyobb csapás érte. Szeretett húga, akivel szülei és öccse halála után oly hosszú ideig együtt élt, s aki karácsonykor még itt meg is látogatta, hirtelen, bár nem váratlanul elhunyt. És ő még csak a temetésére sem mehetett el állapota miatt. De a két testvér nem sokáig szakadt el egymástól. Pár hét múlva, febr. 14-én, mint Szt. Benedek Skolasztikát, követte testvérét a mennyei hazába. A jó Isten szeretete megkímélte a hosszas haláltusa gyötrelmeitől; szépen és csendesen távozott tőlünk, úgy, ahogyan élt.

Confrater

TURCSÁNYI SIPOS JÓZSEF
(1904—1977)

1977. jan. 9-én Zalaegerszegen meghalt Turcsányi Sipos József vásárosmiskei ny. plébános, a szombathelyi egyházmegye egyik legbuzgóbb papja. Atyja táblabíró és a zalaegerszegi egyházközség világi elnöke, anyja Mayer István esztergomi vál. püspök unokahúga volt. Az öt testvér közül ő volt a legidősebb. Kertészeti főiskolát végzett, de nem léphetett erre a pályára, mert súlyos hátgerincbetegsége évekig ágyhoz kötötte. Innen hívta az Úr szolgálatára. 1934-ben szentelték pappá. A lelkek szeretete vitte a kulturális és lelkipásztori szempontból elhanyagolt Göcsejbe, először káplánként Alsóbagodra és püspöki biztosként Pajzsszegre, ahol új lelkészséget, ideiglenes kápolnát, iskolákat, tanítói lakásokat létesített. Vashosszúfalun továbbfejlesztette a megalapított lelkészséget, majd Vásárosmiskén működött mint plébános 1944-től 1973-ig. Ekkor munkaképtelenné vált, és szülővárosában nyugdíjba kellett vonulnia.

Haláláig megmaradt a szegény és alázatos Krisztus hű tanítványának. Került minden hiúságot és fényűzést mind otthonában, mind egész megjelenésében. Nem vett magának új bútort, hanem megelégedett a hazulról kapott egyszerű berendezéssel. Vaságyon feküdt. Sohasem keresett magas állást, címet, kitüntetést, egyszerű falusi plébánosként élte le papi életét. De ebbe aztán belevitte minden buzgóságát és energiáját. A gyerekek és az ifjúság rajongva szerette. Szentbeszédei tüzesek voltak. Az új magyar miseliturgiát olyan tökéletesen tudta megvalósítani, hogy nyilvánosan követendő például állították oda. Művészi ízlését hirdeti az általa tervezett monumentális bazaltköves hősi emlékmű Vásárosmiskén és az ottani templom belső átalakítása. A plébániaépületet időálló anyaggal megújította és közművesítette. Két hold szántót bérelt és azon levendulát termesztett, ebből saját szerkesztésű párológépezettel levendula gyógyolajat készített, és az egész országba sokaknak küldött belőle. A befolyt jövedelmet nagyobbrészt jótékony célra fordította.

Szentferenci dalos lelkülete mindenkire nagyon hatott, aki közelébe jutott. Sok hangszeren játszott, kellemesen énekelt. Népszerűségét mutatja, hogy egész Vasban és Zalában Jocó bácsinak hívták. Nem csoda, ha mosollyal az arcán távozott isteni Mestere színe elé.

Uhl Antal

Dr. VECSEY JÓZSEF
(1913—1977)

„Sacerdotum sors improvisa mors" — „Hirtelen halál — papi sors": ez az ismert közmondás teljesedett be Dr. Vecsey Józsefnek, az „Életünk" főszerkesztőjének sorsában is. Még java életkorában ragadta el a halál, akkor, amikor még jövő tervekkel foglalkozott, — bár nem egészen váratlanul. Mert egészségi állapota már évek óta a tüdőasztma jegyét viselte magán, ami különleges kezelést kívánt, és gyógyszerek halmazának használatát tette szükségessé. Dicséretére legyen mondva, nagy türelemmel viselte sorsát, sohasem hallottam panaszkodni.

Dr. Vecsey József korán elveszítette mindkét szülőjét, s mint a szombathelyi árvaház növendéke végezte el középiskolai tanulmányait — hat év alatt — a premontreiek gimnáziumában. A teológiai tudományok elsajátítására Mikes János püspök Budapestre küldte egyetemre. Fölszentelése (1938) után hamarosan megszerezte a teológiai doktorátust. Első állomáshelye Zalaegerszeg volt, ahol Mindszenty József apátplébános mellett káplánkodott. Ez volt a kezdete annak a kapcsolatnak, amely később Bécsben titkársághoz vezetett a bíboros mellett. Majd hamarosan hittanárként működött, először a zalaegerszegi Notre Dame zárdában a tanítónőképzőben, utána a szombathelyi Faludi-gimnáziumban. Innen lépett elő teológiai tanárnak a szombathelyi szemináriumban. 1952-ben emigrált Svájcba. St. Gallen-ben négy évig lelkészkedett, majd kb. hat évig a párizsi magyar lelkészséget vezette, s mellette a főlelkészi teendőket is elátta.

1968-tól kezdve teljesen a sajtóapostolkodás ügyének és az írásnak szentelte életét. Már Párizsban alapított egy lapot az ottani magyarság számára „Sorsunk" címen. Később St. Gallen-ben rendezett be egy kis nyomdát, ahol a „Hiszek"-et állították elő. Ennek helyébe lépett 1969-től az „Életünk" c. lap, amely a mai napig az általa alapított nyomdában készül. A sajtóapostolkodás mellett több könyvet is adott ki, magyar és német nyelven.

Dr. Vecsey József főfeladatát abban látta, hogy hazáját, Egyházát a sajtó útján és tollával szolgálja. Amint egy paptársa halálakor részvétlevelében írta: „Nemes papi lelke nem ismert nyugalmat, ha Isten, Egyház, haza sorsáról volt szó. Mindig nemes tűz emésztette, hogy mit tehet keresztény hazája érdekében." De mint lelkipásztor is hatásosan tudott bánni híveivel, mint egy Amerikába szakadt magyar hölgy nemrégen mondta nekem. Nem győzött hálálkodni, mennyire megvigasztalta őt nehéz lelkiállapotában. Egyik svájci magyar híve is „jóságát, emberszeretetét" őrzi szívében. Valóban mindig kész volt segíteni nemcsak vigasztaló szóval, hanem anyagilag is, ha komoly esetről volt szó.

Mindenki úgy szolgálja Isten, Egyház és hazája ügyét, ahogy tehetsége és körülményei engedik. Dr. Vecsey József ezt a betű erejével vélte elérhetőnek, éspedig, ezt nyugodtan elmondhatjuk, nem közönséges eredménnyel. Halála előtt, az utóbbi időben támadások célpontja lett, ami bizonyára nem csekély lelki fájdalommal töltötte el. Talán ez a körülmény siettette halálát.

Adja meg neki az Örök Bíró áldozatos, önfeláldozó, önmagát felemésztő munkájáért a hű szolgáinak ígért örök nyugodalmat!

V-y-s

KOLLER JÓZSEF SDB
(1894—1977)

Életének 84., áldozópapságának 60. évében hunyt el csendesen, a betegek szentségével megerősítve 1977. máj. 3-án Pannonhalmán. Az egyszerű és szegény emberekért égő fáklya lobbant el halálával.

Budakeszin született 1894. febr. 27-én. A gimnázium alsó osztályait a II. kerületi Egyetemi Gimnáziumban végezte. A budai kapucinusoknál lakott és itt ministrált. A felső osztályokat az esztergomi bencés gimnáziumban fejezte be jeles eredménnyel. A teológiát Esztergomban végezte. Már akkor jóságos duktora volt kispaptársainak a szemináriumban.

1917. máj. 13-án Csernoch János prímás szentelte pappá, s a közeli Muzslára helyezte káplánnak. 1921. dec. 5-én kellett átjönnie a Dunán, és az esztergomtábori fiúnevelő otthonban valóságos atyja, testvére, barátja lett az első világháború árváinak, utcára került elhagyottjainak. Itt kötötte magát egész életre a szegény ifjúsághoz. Már 1924. júl. 31-én egyházmegyei elbocsátó levelet kapott főpásztorától, hogy hétévi szolgálat után Don Bosco ennsdorfi szalézi noviciátusába vonuljon. Egy év múlva azonban

újra Esztergomtáborban találják kedves növendékei, mert közben az intézetet átvették Don Bosco fiai. Majd 1927—29-ig Péliföldszentkereszten kegyhelylelkész és a papnövendékek gyóntatója.

1929-ben indult el Ádám László munkatársaként Szombathelyre, hogy a periférián, a munkásnegyedben meggyökereztessék Don Bosco művét. Ő az akkor megszervezett Szent Kvirin plébánia első plébánosa. Tíz év múlva Hlond bíboros a betöltött téglagyári gödrök helyén már fölszenteli az új ókeresztény stílusú bazilikát. Szép tornyát már teljesen ő építi meg. Kisebb megszakítással itt működik 1950. jún. 17-ig. Közben 1935—39-ig a rendi hittudományi főiskola igazgatója Péliföldszentkereszten.

Talán Szombathelyen állt nemcsak életének, hanem lelkipásztori munkájának is zenitjén. Sokezer szegény ember szeméről törölte le a könnyet atyai együttérzéssel, halkszavú vigasztalásával és anyagi segítségével. Üres kézzel senki sem távozott tőle. Lelki segítő készsége hasonló volt. Tíz évig volt Kovács Sándor püspök lelkivezetője.

1950—57 között Tanakajdon vezeti a Magyarok Nagyasszonya plébániát, majd rövid ideig (1957/58) Sárvárott működött mint plébános.

1958-ban betegen hozták Lenti plébániájára. Mindenki aggódva várta, mit is tehet még ez a koros és törékeny egészségű ember a nem éppen könnyű plébánián. És felépült. Szívósan, korát feledtető energiával buzgólkodott 19 évig.

Papi jellemvonásai ösztönzésül szolgálhatnak minden paptestvérnek. Háza minden testvér előtt nyitva volt. Az ügyes-bajos dolgaikban a járási székhelyen megfordulók meleg szeretetet, lelki pihenőt találtak nála. Magának szinte semmit sem igényelt, de káplánjainak, vendégeinek mindenét odaadta. A szegénységet szinte hősi fokban gyakorolta. Nem ejtette ki ezt a szót: „enyém", csak így mondta: „mienk." 80. születésnapján szinte aggódva számol be az őt ünneplő kerületi papságnak, hogy nála semmi sem az övé. Ő csak használatra kapta innen-onnan. Ezt tanúsítja megható végrendelete is. Föltétlen és gyermeki tekintélytisztelettel parancsnak vette felettesei óhaját is.

Hívei lelkébe elültette a Segítő Szűzanya tiszteletét. Az intenciós könyvek bizonyítják, hogy a miseszándékok fele őt dicséri vagy kéri valamiért.

Sokat imádkozott. Míg egészen el nem öregedett, féléjszakákat átvirrasztott. Jártkelt szobájában, hogy el ne aludjék. A betegellátásban fáradhatatlan volt. Míg káplánjai hitoktattak, ő gyalogszerrel járta a zalai dombokat kilenc községében. Minden emberben, még az elesettben is megtalálta a jótulajdonságot. Mindenkit tudott és akart menteni, ha bajban volt, vagy ha rosszat mondtak róla. Csak segíteni akart. Mikor hosszabb ideig szünetelt az utcai világítás a téren, a plébánia arra néző szobáiban meggyújtogatta a villanyt, hogy a sötétben bajuk ne essék az embereknek.

Nagyon várta a 60 éves papi hálaadást, a gyémántmisét. Isten másképp döntött: tíz nappal előbb magához szólította a pannonhalmi monostorban. Még megkapta a Szentatya áldását tartalmazó táviratot.

1977. máj. 6-án, Savio Szent Domonkos ünnepén volt érte a koncelebrált szentmise a lenti templomban. Délután pedig a szombathelyi Szent Kvirin templom kriptájában helyeztük örök nyugalomra, ahol oly sokat dolgozott. A temetési szertartást Fábián Árpád megyéspüspök végezte Winkler József segédpüspök, számos oltártestvér és volt hívei képviselőinek jelenlétében. A Keresztények Segítsége énekkel vettünk végső búcsút a Szűz Máriát annyira tisztelő lelkipásztortól.

Farkas Lajos SDB

BALOGH ANTAL
(1942—1977)

Pakson, az épülő atomvárosban július közepe óta megszaporodtak a gyászmisék. Minden szabad napon Balogh Antal káplánért mondatnak a hívek szentmisét, mert mást már nem adhatnak neki, akivel igazi Jézus Szíve szerinti papot vesztettek el. Bonyhádi

sírját is sokon látogatják, virágokkal díszítik. Hiszen Isten megboldogult szolgájában megvalósulva látták a krisztusi tanítást: „Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért" (Jn 15,13).

Szeptemberben lett volna 35 éves. Még öt fiútestvére él. A felvidéki Nagysurányban született 1942. szept. 20-án. Bonyhádon járt gimnáziumba. Közepes tanuló volt, de már akkor nagyon szeretett ministrálni, Poor apátúr alatt, aki maga is igen szerette a fiatalokat. Ez valószínűleg hatással volt hivatására. Itt tanulhatta az ifjúság iránti szeretetét, amely későbbi működésének egyik irányvonala volt. 1966-ban szentelték pappá. Nyolc év alatt öt helyen káplánkodott, majd 1974-ben Paksra került. Nagy lelkiismeretességgel töltötte be papi hivatását. A szónak nem volt nagy mestere a szószéken, de annál inkább értékelték lelkivezetését és szeretetszolgálatait a hívek iránt. Az időseknek előre köszönt, s ezzel a másvallásúak megbecsülését is kivívta. A betegek gondozásában fáradhatatlannak mutatkozott. Ha pedig olyan helyre vetődött be, ahol éppen házimunkával voltak elfoglalva az emberek, ő is beállt közéjük.

Igazán a fiatalság közt volt elemében, együtt sportolt velük, sokat vezetett az oltárhoz mint miniránst, és fő gondja volt mind a templomi, mind az iskolai hitoktatás. Ahol ő járt, ott nem maradt el hittanóra. Igyekezett őket ellátni lelki táplálékkal. Egyik karácsony előtt egy kedves Márton-képeslapon így írt pap-ismerősének: „Egy kicsiny bojtár térdenállva imádkozik a karácsonyi jászol előtt: a közénk jött Jézus az ő szeretetéből, békéjéből adjon nagyon sokat, hogy boldog karácsonya és békés újesztendője lehessen tisztelendőségednek és minden jószándékú embernek. Ez a kis bojtár a gyerekeknek kéreget könyvet: Legszebb történet, Fiatalok bibliája . . . Ha nem okoz gondot, nagyon örülnék, de a gyerekek még jobban. Ha bajos, akkor nem szóltam semmit." — A gyerekek mellett az öregeket is nagyon szerette. Gyakran látogatta őket.

Tevékeny papi életének az imádság volt az erőforrása. Templomnyitáskor már ment az Isten házába, és ott maradt imádkozva, elmélkedve az összes szentmisék végéig. Napközben is mindig talált rá időt, hogy meglátogassa a szentségi Úr Jézust. Nem csoda, hogy az egész hitéletet föllendítette községében.

Július 13-án Gerjenben volt búcsú. A plébános azelőtt Pakson volt káplán, s mindig meg szokta hívni a paksiakat. Most is sokan átmentek, ki autón, ki busszal. Balogh, az ünnepi szónok biciklin ment miniránsaival. Mise után a sportpályán futballoztak, aztán a gyerekek kérték, hadd mehessenek le a Dunára fürödni. Ő velük tartott. Nem volt a parton „tilos"-t jelző tábla. Óvatosságból mindig csak 4-5 fiút engedett egyszerre a vízbe, és csak a part mentén, hogy veszélybe ne kerüljenek. Mégis megtörtént, hogy néhányan a mély vízbe sodródtak. Mikor meghallotta kiabálásukat, utánuk úszott, kettőt kimentett, de a harmadik magával vitte a hullámsírba. Egész Paks kétségbeesve kereste, még éjjel is járták a partot. Végre harmadnapra Bogyiszlónál vetette fel a víz. Paks a maga halottjának tekintette, vettek neki érckoporsót, de testvérei mégis maguknak követelték Bonyhádra. 120 pap és kb. 3000 hívő kísérte utolsó útjára. Meg is jegyezte valaki: soha ennyi papot nem láttam sírni.

Sokan kérdezték: miért is kellett ilyen papnak ilyen fiatalon meghalnia? De Isten útjai kifürkészhetetlenek. Ki tudja, mi jó származik belőle. Ahogy a bonyhádi plébános búcsúbeszédében mondta: „Gyerekek, életét adta értetek, legalább egy legyen közületek, aki helyébe áll!"

Confrater